

Falih Rıfki Atay'ın Gezi Yazılarında Avrupa

Sevinç Girgin

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve
Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak
Sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Haziran 2012
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Elvan Yılmaz
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Kadir Atlansoy
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Aydın
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel

2. Doç. Dr. Adnan Akgün

3. Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Aydın

ÖZ

Türk edebiyatında anı, fıkra, inceleme yazarı olarak tanınan Falih Rıfkı Atay'ın gezi türünde de önemli eserleri vardır. Çalışmamızda, yazarın gezi yazılarında Avrupa'ya bakışını vermeye çalıştık. Bunun dışında, yazarın bizzat gezerek izlenimlerini kâğıda aktarıp okuyucuyla paylaştığı birikimi bu çalışmamızla gün ışığına çıkarmaya çalıştık.

Falih Rıfkı Atay'ın gezi kitapları üzerinde bugüne kadar tez formunda bir inceleme yapılmamıştır. Yazarın bu kitaplara yansıttığı değerlendirmeler hem gezi türü ve edebiyatı hem de Türk edebiyatı için önemli katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Falih Rıfkı Atay, gezi, gezi türü, gezi edebiyatı, Avrupa.

ABSTRACT

Falih Rıfıkı Atay known as a memory and anecdote writer, has also written very important travel pieces. With this work we tried to give an insight into his point of view concerning Europe based on his books he wrote throughout his journeys. Besides that we made an effort to rake up his findings which he experienced personally while travelling and which he tried to share with his readers through his writings.

The travel books of Falih Rıfıkı Atay have never been the subject of research of a thesis, therefore we found it an interesting topic to examine in our thesis. The writer's reflection of his findings in his books is of great value for the genre of 'journey books' and also for the Turkish literature.

Key words: Falih Rıfıkı Atay, travel, travel literature, Europe.

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlama sürecim boyunca bana yardımcı olan, desteğini esirgemeyen değerli tez danıőmanım Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Aydın'a yine kıymetli tecrübelerinden faydalandığım Yrd. Doç. Dr. Kadir Atlansoy'a, hoőgörülerinden dolayı yönetici asistanımız Ersin Öztoprak'a, maddi ve manevi benden hiç bir zaman yardımlarını esirgemeyen biricik aileme teőekkürü bir borę bilirim.

ÖNSÖZ

Türk edebiyatında gezi türünün geçmişten günümüze kadar önemli bir yeri vardır. Daha önceleri sefarnâme ve seyahatnâme olarak adlandırılan bu tür günümüzde “gezi edebiyatı” başlığı altında adlandırılır. Bu konuda esas önemli gelişmeler XIX. yüzyıldan itibaren yaşanmıştır.

Osmanlılar döneminde Avrupa’ya çeşitli amaçlarla yapılan geziler Avrupa’yı tanıtmaya açısından önemlidir. Bu gelenek edebiyatımızın bütün dönemlerinde devam etmiştir. Bu çalışmamızdaki amaç, Cumhuriyet döneminin önemli yazarlarından Falih Rıfık Atay’ın gezi kitaplarında Avrupa’yı nasıl görüp yorumladığı ve bize nasıl yansıttığını açıklığa kavuşturmadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, yazarın hayatı, bütün eserleri, gezi yazarlığı hakkında bilgi verilmiş ve gezi kitaplarının özeti yapılmıştır.

İkinci bölümde, gezi yazısı ve gezi yazısı türünün tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, tezimizin önemli bir bölümünü teşkil eden Avrupa kavramsal olarak tanıtmaya çalışılmış ve yazarın gezi kitaplarındaki Avrupa ülkeleri tespit edilerek; yazarın Avrupa’ya bakışı verilmeye çalışılmıştır. Yazarın kitaplarında ele aldığı Avrupa ülkelerini; İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, İspanya-Portekiz, Rusya, Sırbistan, Makedonya, Yugoslavya, Hırvatistan-Slovenya, Arnavutluk, Polonya-Avusturya, Macaristan, Yunanistan şeklinde sıralama yoluna gidilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, ele aldığımız, işlediğimiz konunun ana haritası çıkarılarak bir değerlendirme yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
1 GİRİŞ	1
1.1 Falih Rıfkı Atay'ın Hayatı.....	1
1.2 Falih Rıfkı Atay'ın Eserleri	3
1.3 Falih Rıfkı Atay'ın Gezi yazarlığı.....	4
1.4 Falih Rıfkı Atay'ın Gezi Kitapları.....	6
1.4.1 Faşist Roma-Kemalist Tiran-Kaybolmuş Makedonya	6
1.4.2 Denizaşırı.....	9
1.4.3 Yeni Rusya.....	15
1.4.4 Moskova-Roma.....	18
1.4.5 Bizim Akdeniz	21
1.4.6 Taymis Kıyıları.....	27
1.4.7 Tuna Kıyıları.....	32
1.4.8 Hind	36
1.4.9 Yolcu Defteri	44
1.4.10 Gezerek Gördüklerim	48
2 GEZİ.....	51
2.1 Gezi Yazısı	51
2.2 Gezi Yazısı Türünün Tarihsel Gelişimi.....	53

3 AVRUPA	57
3.1 Kavram Olarak Avrupa	57
3.2 Avrupa'da Sosyal Hayat ve Genel Görünüm	63
3.3 Batı Avrupa	65
3.4 Falih Rıfki Atay'ın Gezi Yazılarında Avrupa.....	66
3.4.1 İngiltere.....	71
3.4.2 Fransa.....	77
3.4.3 İtalya	81
3.4.4 Belçika	83
3.4.5 İspanya-Portekiz	84
3.4.6 Rusya	86
3.4.7 Sırbistan	89
3.4.8 Makedonya	89
3.4.9 Yugoslavya	90
3.4.10 Hırvatistan-Slovenya	91
3.4.11 Arnavutluk	91
3.4.12 Polonya-Avusturya	92
3.4.13 Macaristan.....	92
3.4.14 Yunanistan	92
4 SONUÇ	94
KAYNAKÇA	97

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

a.g.t. : adı geçen tez

C. : cilt

ev. : Çeviren

Haz. : hazırlayan

n.r. : numara

S. : sayı

s. sayfa

Bölüm 1

GİRİŞ

1.1 Falih Rıfkı Atay'ın Hayatı

Falih Rıfkı Atay, 1894'de İstanbul'da doğmuştur. Hoca İlmi Efendi ile Huriye Cemile Hanımın oğludur. İlk ve ortaöğretimini Kovacılardaki Rehber-i Tahsil Mektebi'nde tamamladıktan sonra, öğrenimine dönemin en seçkin okullarından biri sayılan, yazar Hüseyin Cahit'in müdürlüğünü yaptığı Mercan İdadisi'nde devam etmiştir. Yüksek öğrenimini de Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) Edebiyat Fakültesi'nde yapmıştır. Bir süre Bâbîâli Mektûbî Kalemî'nde kâtip, olarak çalışmıştır.¹

Yazar, I. Dünya Savaşı sırasında yedek subay olarak Filistin ve Suriye'de Dördüncü Ordu Karargâhı'nda Cemal Paşa'nın kâtipliğini yapmış, 1917'de İstanbul'a dönmüştür. Cemal Paşa, Bahriye Nâzırı olunca Kalem-i Mahsus müdür muavinliğine tayin edilmiştir. Daha sonra Çarkçı Mektebi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır (1918).²

20 Eylül 1918'de Kazım Şinasi Darcan, Necmeddin Sadak ve Ali Naci Karacan'la birlikte çıkardıkları Akşam gazetesinde “Günün Fıkraları” başlığı altında sürekli yazmaya başlamıştır.³ Yazar, buradaki yazılarını, “Akşam'daki, ilk yazılarım, Babîâli caddesinin ahlâk ve ruh çirkefi içinde birtakım sızlanışlardır” şeklinde ifade

¹ *Türk Ansiklopedisi*, C. IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s. 125; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 116.

² *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, Âşık Ömer-Bâlâ Külliyesi, İstanbul 1991, s. 48.

³ Atilla Özkırmı, (Ansiklopedik) *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, İstanbul 2004, s.148.

eder.⁴ Milli Mücadele’yi destekleyen tutumu yüzünden idamı istenerek Divan-ı Harbe verilmiş, İnönü Zaferi kazanılınca kurtulmuştur.⁵

1923-1927 arasında Bolu, 1927-1950 arasında Ankara milletvekili olarak TBMM’de görev yapmıştır.⁶ 1950’ye kadar süren milletvekilliği yanı sıra, resmi görüşün yayın organı Hâkimiyet-i Milliye, Millet, Ulus ve Bedîî Faik ile birlikte kurduğu Dünya gazetelerinde başyazılar, sohbet ve anılar yazmıştır.⁷

Falih Rıfki Atay, ilk gençlikleri II. Meşrutiyet yıllarına rastlayan çoğu yazar gibi edebiyat ve politika ilişkilerinin iç içe olduğu, bir dönemde yetişmiştir.⁸

Falih Rıfki’nın ilk denemeleri Servet-i Fünun dergisinde, ilk şiirleri ise Tecelli ve Kadın dergilerinde yayımlanır. Gazete yazarlığına 1913’de Tanin’de “İstanbul Mektupları”, röportaj ve makaleler yazarak başlar. Bu yıllarda, ayrıca Şehbâl, Yeni Mecmua, Şair, Nedim ve Büyük Mecmua’da yazıları yayımlanmıştır.⁹ Yazar, bu dönemle ilgili düşüncelerini “İlk yazım 1910’da çıktı. 1914’e kadar Servet-i Fünun kalıplarında taklit nesir döktüm. Top oynar gibi kelime oynadım. Kafam 1914’de uyandı. Bir iki sene yazımı fikirleştirmeye uğraştım. Ancak 1918’e doğru kendimi bulabildim”¹⁰ diye ifade eder.

Daha çok gazete makaleleri, fıkra, anı, gezi notları ve sohbet yazılarıyla tanınan Falih Rıfki’nın edebiyata karşı ilgisi küçük yaşlarda Mercan İdadisi’nde okurken başlamıştır. Burada edebiyat hocası Celal Sahir’in de özendirmesiyle örnekleri küçük manzumeler ve bazı nesir parçaları kaleme almış, daha sonra şiiri

---

⁴ Falih Rıfki Atay, *Eski Saat*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. XV.

⁵ Atilla Özkırımlı, a. g. e. , s. 148.

⁶ *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, s. 116.

⁷ İhsan Işık, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, C. I, Elvan Yayınları, Ankara 2004, s. 231.

⁸ Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, 6. Baskı, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1999, s. 99.

⁹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, C. I, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, s. 219.

¹⁰ Falih Rıfki Atay, a. g. e. , s. XV.

bütünüyle bırakıp küçük fıkralar yazmaya yönelmiştir.¹¹ “Mübareze-i İçtimaiye” başlıklı ilk yazısı Tecelli dergisinde çıkan Falih Rıfkı, önce Fecr-i Âti, daha sonra milli edebiyat etkisinde şiirler de yayımlamıştır. Ama edebiyat dünyasında Tanin’de başladığı (1912) fıkra, makale, sohbet, röportaj türündeki yazılarıyla tanınmıştır.¹²

Falih Rıfkı Atay, 20 Mart 1971’de İstanbul’da vefat etmiştir. Mezarı Zincirli Kuyu mezarlığındadır.

1.2 Falih Rıfkı Atay’ın Eserleri¹³

Gezi

Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya (1930)

Denizaşırı (Brezilya, 1931)

Yeni Rusya (1931)

Moskova-Roma (1932)

Bizim Akdeniz (1934)

Taymis Kıyıları (1934)

Tuna Kıyıları (1938)

Hind (1944)

Yolcu Defteri (1946)

Gezerek Gördüklerim (Gezi kitaplarından seçmeler, 1970)

Anı

Ateş ve Güneş (1918)

Zeytindağı (1932)

Atatürk’ün Bana Anlattıkları (1955)

---

¹¹ *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, s. 117.

¹² Atilla Özkırmı, a. g. e. , s. 14.

¹³ İhsan Işık, a. g. e. , s. 231.

Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri (1955)

Çankaya (M. Kemal'in hatıralara dayanan hayatı,1961)

Batış Yılları (1963)

Atatürk'ün Hatıraları: 1914-1919 (1965)

Atatürk Ne İdi? (1968)

Fıkra

Eski Saat (1933)

Niçin Kurtulmamak (1953)

Çile (1955)

İnanç (1965)

Kurtuluş (1966)

Pazar Konuşmaları (1966)

Bayrak (1970)

İnceleme

Başveren İnkılâpçı Ali Suavi (1954)

Babanız Atatürk (1955)

Atatürkçülük Nedir? (1966)

Roman

Roman (1932)

1.3 Falih Rıfkı Atay'ın Gezi Yazarlığı

Falih Rıfkı Atay, Cumhuriyet devrinin başta gelen fıkra ve gezi yazarlarından. Kısa cümleli, sade, akıcı, aynı zamanda seçtiği kelimelerin çarpıcılığına büyük önem veren çekici bir üslûba sahiptir.¹⁴ Daha çok anıları,

---

¹⁴ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, s. 219.

özellikle Mustafa Kemal Paşa ekseninde gelişen Cumhuriyet'in kuruluş yılları olaylarının anlatıldığı “Çankaya” (1961) adlı eseri ve gezi kitaplarıyla tanınmıştır.¹⁵

Falih Rıfki Atay, önce İttihat ve Terakki liderlerinin, sonra Mustafa Kemal Paşa'nın yakınları arasında bulunmakla, tarihimizin en hareketli iki döneminde olayları edebiyat cephesinden yetişen bir kalem deneyimiyle ele alan bir yazardır.¹⁶ Yazar, TBMM'de bulunduğu ve Mustafa Kemal'le yakın kişiler arasında yer aldığı dönemle ilgili anılarını Atatürk'ün Bana Anlattıkları (1955), Çankaya (1961) ve Atatürk Ne İdi? (1968) adlı kitaplarında toplamıştır.¹⁷

Falih Rıfki Atay, Ateş ve Güneş isimli eseriyle önemli bir ün yapmıştır. Yazar, nesir lisanımızın gelişmesinde ve özellikle Cumhuriyet'ten sonraki Türk gezi edebiyatının gelişmesinde önemli bir role sahiptir. Ateş ve Güneş, Falih Rıfki'nin I. Dünya Savaşı'nda Suriye'de Cemal Paşa'nın yanında askerlik vazifesi yaparken, görgü, duygu ve düşüncelerini tespit etmek yoluyla ortaya koyduğu bir eserdir. Yazarın “Çöl ortasında kahramanlık ve ıstırap hikâyeleri” diye tarif ettiği bu eser, o çağlar nesri için ileri bir hamle ve büyük bir ümit özelliğindedir. Yazar, bu eserdeki anlatımını daha da geliştirerek Zeytindağı adlı kitabıyla aynı olaylara ait hatıraların o yıllarda söylenemeyecek yanlarını ortaya koymuştur.¹⁸ Falih Rıfki Atay, kitabı yazmaktaki amacını, “Zeytindağı'nda tarihin hakkını tarihe, Cemal Paşa'nın hakkını Cemal Paşa'ya verdim. Eserimde Cemal Paşa'nın, sırası geldikçe büyüyüp parladığı görülür. Zaten doğrusunu isterseniz, meşrutiyet şahsiyetlerinde eser yazılmak değeri

---

¹⁵ İhsan Işık, a. g. e. , s. 231.

¹⁶ Şükran Kurdakul, a. g. e. , s. 99.

¹⁷ *Ana Britannica*, C. II, Ana Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 498.

¹⁸ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 1240.

görenlerden değilim. Fakat meşrutiyetin kendisini anlatmak lâzımdır. Zeytindağı'nı bu maksatla yazdım”¹⁹ şeklinde belirtir.

Falih Rıfki Atay, Cumhuriyet yıllarında “bir gezi edebiyatı” çığırını açacak kadar etkili olmuştur. Yani gezi edebiyatı, Avrupa ülkelerine ve çeşitli medeniyet merkezlerine yapılan gezilerin izlenimiyle yüklüdür.

Falih Rıfki, İtalya'ya ve Balkanlara yaptığı gezinin gözlemlerini 1931 yılında Faşist Roma Kemalist Tiran Kaybolmuş Makedonya adlı eserinde, yine 1931 yılında gittiği Sovyet Rusya'da edindiği gözlemlerini ise *Yeni Rusya* adlı eserinde ele almıştır. 1927 yılında gittiği Güney Amerika izlenimlerini de 1931 yılında Denizaşırı kitabında, İngiltere'ye yaptığı gezisinin büyük kısmını da Taymis Kıyıları kitabında 1934 yılında yayımlamıştır. Yazarın, Moskova-Roma, Bizim Akdeniz, Tuna Kıyıları ve Hind adlı eserlerinde de isimlerinden anlaşıldığı üzere o ülkelere yapılan geziler anlatılır.²⁰ Yazar, gezi yazılarının çoğunluğunda Türkiye'nin modernleşmesi için, gittiği ülkelerin kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik özelliklerini incelemiş, Türkiye için bu özelliklerin uygulanabilirliğini gözden geçirmiştir. Uygun gördüğü sistemleri de Türkiye için model olarak önermiştir.

Falih Rıfki Atay, gezip gördüğü yerleri ayrıntılarıyla anlattığı gezi metinleriyle gezi edebiyatımızda özel bir yer edinmiştir.

1.4 Falih Rıfki Atay'ın Gezi Kitapları

1.4.1 Faşist Roma-Kemalist Tiran-Kaybolmuş Makedonya

Kitap, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası tarafından 1931'de Ankara'da basılmıştır. Toplam 67 sayfadır. Kitapta, adından da anlaşılacağı üzere, Roma'ya ve

---

¹⁹ Falih Rıfki Atay, *Zeytindağı*, Cumhuriyet Kitaplığı, İstanbul 1998, s. 7.

²⁰ Nihat Sami Banarlı, a. g. e. , s. 1240-1241.

Balkan şehirlerinin bir kısmına değinilmiştir. Roma'nın anlatıldığı bölüm 53, Balkan ülkelerinin anlatıldığı bölüm 14 sayfa tutarındadır. Roma'nın anlatıldığı kısım ise, kendi içinde ara bölümlere ayrılmıştır. Diğer kısımda ise kısa kısa Arnavutluk, Kruya, Makedonya, Selanik gibi bazı Balkan şehirlerindeki gözlemlere yer verilmiştir.

Falih Rıfki Atay, İtalya'nın 1919'dan Mussoloni'ye kadar ki dönemi için olumsuz bir bakış açısı çizer. Ona göre Mussoloni'den önce maddi-manevi çökük bir İtalya vardır. Halk yaşayışları arasında çok fazla fark görülmektedir. 1921 yılında İtalya'yı harap, bitmiş şekilde gören yazar, "Mussoloni'nin İtalya'sı, 1921'de gördüğüm İtalya'dan görünmeyecek kadar uzaklaşmış başka bir memleketidir" şeklindeki ifadesiyle Mussoloni İtalya'sının olumlu büyük değişimini vurgular. 1921 yılında Türkiye'nin de çok iyi durumda olmadığını, 1931 yılında ise, "Mustafa Kemal'in eseri" olan bir Türkiye olduğunu söyleyen Falih Rıfki, "Faşizmin eseri ile bu eseri karşılaştırmanın doğru olmadığını" söyler. Çünkü ona göre, "Faşizm yalnız İtalyanlığa mahsus ve İtalya'nın şartlarına uygun bir sistemdir."

Falih Rıfki Atay, Faşizmin İtalya'yı olumlu yönde değiştirdiğini, geliştirdiğini düşünür. Yazar, faşizmin İtalya'yı nasıl değiştirdiğini "Köylüye toprak verilmiş, bataklıklar kurutulmuş... Faşizm on senede elli senelik iş görmüştür. Mussoloni ve faşizm yarın, başka bir gün düşebilir fakat bu eserlerin kaybolmak ihtimali yoktur" şeklinde ifade eder. Ona göre, 1921 İtalya'sıyla, 1931 İtalya'sı arasında büyük ölçüde gelişme vardır. Demokrasi ve liberalizm karşıtı bir durum çizen yazar, "Demokrasi ve liberalizm realite tarafından bin kere mağlup edilmiştir. İleriye gitmek için dolaşık iniş çıkışlar yerine, kestirme köprüler aranmalıdır" diyerek otoriter bir devlet anlayışı taraftarı gibi görünür.

İtalya'daki faşizmin olumlu sonuçları Falih Rıfki'nin dikkatini fazlasıyla çekmektedir. Ona göre, İtalya'nın durumunun düzelmesinde faşizm etkilidir ve faşizm olmasa İtalya belki bugün olmayacaktı. Batılı düşünce taraftarı olan yazar, bizde “batılı ve doğulu iki sınıfın olduğunu, bizdeki bütün sınıfların batılılaşmasını, fakat batı memleketlerindeki sınıfların hastalıklarını almamasını” umut eder. İtalya'daki demokrasiye karşı bir tutum sergileyen Falih Rıfki, “Demokrasi vatani öldürecek; onun için genç İtalya ona karşı ayaklandı” der. Buhranın sebebini de demokrasi ve liberalizme bağlayarak, “Demokrasi ve liberalizmde tarih hissi yoktur. Son harpten hiçbir ders almadılar” şeklinde ifade eder.

Falih Rıfki Atay, “biz ne komünistiz, ne faşist, Kemalist'iz. Bizim Rusya'da ve İtalya'da sevdiğimiz şey, bizim işimize yarayacak ihtilâlcî terbiye ve inkişaf metotlarıdır” diyerek Türkiye'nin İtalya ve Sovyet Rusya'yı örnek alması gerektiğini, fakat bunu yaparken kendine özgü yapısının da olmasını ister.

Kitabın diğer kısmında Balkan şehirlerindeki gözlemlerine yer veren Falih Rıfki Atay, ilk olarak Arnavutluk'taki gezi izlenimleriyle anlatıma başlar. Yirmi seneden biraz kısa zaman öncesine kadar buraların Osmanlının elinde olduğunu “Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ucu burasıydı; öteki ucu Basra'ydı” şeklinde üzüntüyle ifade eder. Arnavutluk'un başkenti Tiran'ın kısa zamanda gelişiminden bahsedilir. Tiran'da çoğunluğun Türkçe konuştuğuna değinilir. Yazar, Arnavutluk'u “Bir milyon nüfuslu Arnavutluk, 17 milyon nüfuslu Yugoslavya, 7 milyon nüfuslu Yunanistan ve 42 milyon nüfuslu İtalya'nın ortasında Adriyatik'in bir köşesine sıkıştırılmıştır” şeklinde tarif eder. “Arnavutluk'ta yeni idarenin tutunabilmesi için genç unsuru yetiştirmek gerektiğini” vurgulayan Falih Rıfki, “Arnavutluk'un birçok öğrencisini Avrupa'ya gönderdiklerine, Arnavutluk'un inkılâp hareketlerinde bizi örnek aldığı gibi, gençliği terbiye etmek usullerini faşistlerden aldıklarına” değinir.

İtalya'nın Arnavutluk'taki faaliyetlerinden ve yaptığı ekonomik yardımlardan bahsedilmiştir. Yazara göre, “Arnavutluk'ta diplomatik hayat canlıdır.”

Falih Rıfki Atay, Kruya'dan bahsederken, buranın, “Osmanlı İmparatorluğu havasının bir parçası olduğunu ve bu kadar pitoresk, bu kadar ferah, bir civar, değme şehirlerde bulunmaz” diyerek Kruya'nın güzelliklerine vurgu yapar. Arnavutluk'un coğrafi yapısının kayalık olduğunu söyleyen yazar, “Arnavut İskender Bey'le II. Mehmet, bu geçtiğimiz dağlar arasında, uçurumlar, çukurlar, ağaç ve kaya pusulaları içinde yirmi sene çarpıştılar. Arnavutluk'un destanı budur” şeklindeki ifadesiyle buranın tarihine kısaca değinmiş olur.

Falih Rıfki Atay, Makedonya'da, Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden yitip giden Makedonya'yı elden kaybetmenin hüznünü duyar. Rumeli'nin her karış toprağında anıları yaşar. Burada gördüğü bir Bulgar köyü ve köyün Rum papazının terbiyesinde idare edilmesini “İşte Makedonya meselesi” diyerek ifade eder. Yazar, “Her adımda bir kalp kırığı bırakıyorum, Rumeli'yi unutamam” sözleriyle yaşadığı büyük üzüntüyü dile getirerek, âdeta bu hüznü havadan bir an önce kurtulmak ister. Falih Rıfki, Selanik'i anlatırken de, Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki Selanik'i hatırlar.

Falih Rıfki Atay, bu kitabında ilk olarak, İtalya'nın usullerinden yararlanılması gerektiğini, fakat bunu yaparken Türkiye'nin kendisine özgü usulleri de olması gerektiğinden bahseder. Daha sonra Arnavutluk, Kruya, Makedonya, Selanik gibi Balkan ülkeleri hakkındaki düşüncelerine yer verir.

1.4.2 Denizaşırı

Denizaşırı, kitabının birinci baskısı “Devlet Matbaası” tarafından 1929'da basılmıştır. Kitabın ikinci baskısı da 1938'de Remzi Kitabevi'nce yayımlanmıştır.

Kitap, 239 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın birinci baskının önsözünde “Uzun gazete tefrikasının ne kadar usanç verdiğini bildiğimden, o zaman notlarımın hepsini neşretmemiştim. Şimdi o eksikliği de tamamlıyorum” diyen Falih Rıfki, kitabın ikinci baskısı için “tükenmiş olan kitabıma daha geniş intişar imkânı vermek için” bastırıldığını söyler.

Falih Rıfki Atay, Güney Amerika’ya yaptığı gezi ile ilgili notlarının bir kısmını, 1927 yılında “Hâkimiyet-i Milliye” gazetesinde yayınlamıştır. 1931’de ise bu geziyle ilgili gazetede yayınlamadığı notlarını da ekleyerek; Denizaşırı kitabını oluşturmuştur.²¹ Kitap, önsöz dışında, “Yolüstü”, “Atlantik”, “Brezilya”ve “Dönüş” olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler de kendi aralarında alt başlıklara ayrılırlar. Kitapta, Brezilya’ya yapılan yolculuk ve bu yolculuk esnasında “yolüstü”nde uğranılan yerlerle bu yerlere ait izlenimler bulunmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde, Falih Rıfki Atay’ın daha okul yıllarında gezmeye merakının olduğunu anlıyoruz. Fakat o dönemin şartlarının buna pek uygun olmadığı da görülmektedir. Okul yıllarında bulduğu bir gezi kitabı yazarda, “Uzak memleketler gören bu seyyaha” karşı bir özenme hissi yaratır. Bu türden ikinci olarak okuduğu kitabın “Recaizade Ekrem’in Servet-i Fünun’da yazdığı tefrikalar” olduğunu belirtir. Daha sonra, Falih Rıfki, kitabın asıl üzerinde durulan konusu, Kuzey Amerika terbiyesine dikkat çekerek; “Yeni Türkiye’yi bu terbiyenin yaratacağına” vurgu yapar. Yazara göre, Türk gençliğinin Avrupa’yı değil de Amerika’yı örnek alması gerekmektedir. Bu durumu yazar, “Yeni şartlar, yeni ihtiyaçlar ve yeni medeniyet terbiyesi kuzey ve güney Amerikalılarını artık Avrupa’daki asılları ile tanışamayacak kadar değiştirmiştir. Biz çürüyecek kadar

---

²¹ Funda Selçuk Şirin, *Falih Rıfki Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 306.

olan, topraklarının dibini ve son haznelerini kemiren eski dünyanın melankolik tefelsüfünü değil, ilk şartları bizim bugünkü şartlarımıza benzeyen yenedünya milletlerinin geniş çabuk ve radikal inkişaf usullerini ve hayat ilmini öğrenmeliyiz” sözleriyle açıkça vurgular. Böylelikle, bu kitap aracılığıyla, Türk gençliğine bir istikamet göstermiş olur.

Yazar, kitabın “Yolüstü” adlı bölümünde yolculuğun ilk kısmı olan Fransa’daki gözlemlerine yer vermiştir. Burada, Fransızca ve İngilizce dillerini birbirleriyle karşılaştırarak; “eğer işinizi görece kadar İngilizce cümle ve lügati öğrendinizse, yeryüzü avucunuzun içi gibidir; hiçbir yerde gurbet ve yalnızlık duymazsınız. Paris kiliselerinin kapılarında Fransız çocukları İngilizce dileniyorlar” diyerek İngilizcenin üstün bir dil olduğunu ve dünyanın her tarafında bu dilin geçerli olduğuna kanaat getirir. Fransızların adetleri, yaşam tarzları hakkında bilgi verir. Manche kıyılarını ve Manche suyunu Marmara deniziyle karşılaştırır.

Falih Rıfki Atay, kitabın “Atlantik” adlı bölümde gidiş günüyle ilgili gözlemlerine yer verir. İngiliz vapurlarından Arlanza’yla Brezilya’ya doğru yolculuğa başladıklarında “seksen sene evvel yine Fransa kıyılarında Brezilya’ya doğru yola çıkan bir İsviçrelinin yol notlarını okuyorum. Bizim sigaramızı yakarak rahat bir koltuğa yerleştiğimiz şu dakikalarda, onlar, büyük bir sergüzeştin sıtmaları içinde mustarıptirler” gibi düşüncelerle o yıllardaki yolculukların tehlikelerine, şimdiki yolculukların ise rahatlığına vurgu yapmış olur. Gemideyken, “İngiliz âdetinden başka hiçbir âdet İngiliz zevklerinden başka zevk ve en hazini İngilizceden başka lisan yok gibidir” gözlemiyle İngilizlerin rahatlığından, üstünlüğünden rahatsız olduğu anlaşılır. Bunun dışında, yukarıda da değindiğimiz gibi İngilizcenin her yerde hâkimiyetini gösterdiğine vurgu yapar. Arlanza vapurunda “parlamentolar

konferansına giden elli kadar Avrupalı murahhas” olduğu hakkında bilgi veren Falih Rıfkı, yine bunlardan “en kalabalığın İngiliz heyeti” olduğunu belirtir.

Falih Rıfkı Atay, bu bölümde uğradıkları Portekiz (Lizbon) ve İspanya gözlemlerine de yer verir. Portekiz’in bir ihtilâl kargaşası içinde olduğunu düşünen Falih Rıfkı, Portekiz’in “İngiltere’nin hükmü altında” olduğunu ve herkesin “politika ve ihtiras içinde” birbirini yediğini dile getirir. Yazar, ormanları çok sevmesinin de verdiği hasretle “Buraları Anadolu gibi ormanları mahvedilmiş memleketlerdir” gözleminde bulunur. Bu karşılaştırmasının yanında, artık ormanlara ilginin arttığını ve ormanların yetiştirilmesinin daha itinalı olduğunu söyler. İspanyolların bu işi ne kadar ciddiye aldığını belirtir. Yazar, Portekiz için pek olumlu düşünceler içerisinde değildir. Arlanza hareket ederken de “Lizbon’u idare-i ürfiye süngüleri arasında meçhul kaderine terk ediyoruz” diyerek oldukça kötümser bir hava çizer.

Avrupa’daki mizah yazarlarının “Amerikalıların oturuşunda, kalkışında, gülüşünde ve eğlenişinde çocuksu tuhafıklar bulduğu, Brezilya ve Arjantin melezleriyle alay ettiklerini” aktaran Falih Rıfkı Atay, Kuzey Amerika’nın ise “kendini beyaz cinsin lideri gördüğünü” söyler. Yazar, Avrupa’yı “ihtiyar, eskimiş”, Amerika’yı ise “yenidünya” diye adlandırır ve görür.

Avrupa ve Amerika’yı her karşılaştırmasında Falih Rıfkı, Avrupa’nın artık Amerika karşısında mühim bir değeri kalmadığına her imkânın ve olanağın Amerika’da olduğuna vurgu yapar. Avrupa ona, “bir nüfus mahşeri kıta, bin türlü ihtilal ve anarşi cereyanları arasında medeniyetin sonu yaklaşmış” gibi görünür. “Avrupa’nın bütün bu kalabalığın yenedünyanın mümbit topraklarında kolayca dağılıp kaybolacağını” söyler.

Falih Rıfıkı Atay, Amerika'nın Avrupa'dan üstünlüğü tezini doğrulamak için A. Sigrifid'in, "Avrupa medeniyeti Atlantik'i geçmedi. Amerika, Avrupa için yine keşfedilecek bir kıtadır" sözlerine yer verir.

"Brezilya" adlı bölümde Falih Rıfıkı Atay'ın ilk dikkat çektiği nokta, Kuzey ve Güney Amerika'sı insanların farkını ortaya koymasındır. "Güney Amerika'da Avrupa'nın iki misli kalabalığı geçindirecek servet kaynakları vardır. Kuzeyde, işletme ve zanaatlar son derece ilerlemiş olmasına rağmen, orası kalabalık ve ıstıraplı Avrupa'nın hastalıklarından kendini koruyor. Latin Amerika'sı, altın külçesi karşısında anarşi ve Bolşevizm oyunu yapıyor." Burada yazar, Güney Amerika'sını Avrupa'ya yakın görürken, Kuzey Amerika'sının Avrupa'dan kendini uzaklaştırdığını tamamen kendi başına bir medeniyet olduğunu dile getirir.

Bu bölümde, Rio de Janerio'daki gözlemlerine de yer veren Falih Rıfıkı Atay, Rio de Janerio ve İstanbul kıyaslamalarına, benzeyiş ve farklılıklarına değinir. Orada birçok kişiden bir Türk gözüyle bu kıyaslamayı yapması istenmiştir. Falih Rıfıkı, kendini zorunlu bir kıyaslama yapma içinde bulmuş ve "Güney Amerikalıların kendi şehirleri ve eserleriyle hatta kendinin olmayan iklimleri ile bile övünmeye çalıştıklarını" gözlemlemiştir. Yazar, İstanbul ve Rio'nun bir kere gördükten sonra bir daha unutulamayacak şehirlerden olduğunu, her ikisinde de gümrükten geçerken insana şüpheyile bakıldığı konusunda benzerlik kurarken, mevsimleri arasında da tezatlık kurar. Brezilya'nın tarihinden, coğrafyasından, siyasi hayatından bahseden yazar, "Kuzey temsil buhranı, güney tenhalık ıstırapı içindedir. Latin kabul etmeyen Kuzey Amerika'sına karşı, Güney Amerika'sı Asya sarılarına bile kucağını açıyor. Kuzeyde linç edilen karalar, güneyde samimi vatandaşlardır" diyerek Brezilya'nın siyah, beyaz, sarı, kırmızı ayırımı yapmadığına değinir. Öte yandan, her kesimden milletin Brezilya'da sıcak karşılanacağına vurgu yapar. "Güney Amerika'sında

üstünlük iddiasının, bilakis Avrupalı muhacirlerde” olduğunu söyler. Yine, bu bölümde Saint Paul’daki gözlemlerine de yer veren yazar, Saint Paul hükümetinin daveti üzerine bir haftalık gezi programını kabul eder. “Saint Paul’un Rio’dan sonra, Brezilya’nın en kalabalık şehri olduğunu ayrıca zanaatlar, kahve ve ipek üretimi bakımından ünlü olduğunu” belirtir. “Bir tek Saint Paul hükümetinin idare bütçesi, bizim devletin bütçesi kadar bir şeydir” der. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Kuzey ve Güney Amerika birbirinden farklıdır. Kuzey Amerika kendi kendine yetebilen, kimseye muhtaç olmayan bir kesimken, Güney Amerika birçok karışık unsuru bünyesinde barındırır. Bunun için Güney Amerika’da bulunan Brezilyalıda, “ticaret İngilizlerin ve diğer ecnebilerin, zanaatlar önce İtalyanlarda sonra Brezilyalılardan fazla Suriyelilerin” elindedir.

Rio ile İstanbul’u karşılaştıran yazar, burada da Rio ile Saint Paul’u karşılaştırır. Saint Paul’un müzelerini, iş merkezlerini, köşklerini, saraylarını, caddelerini gezen Falih Rıfki, buraları Rio’dakilerden daha güzel bulur. Saint Paul’da bütün bu gördükleri yazarı şaşırtır. “Saint Paul, şeker kamışı yetiştirirken, bir Anadolu kasabasından daha harap ve ufak bir koloni parçasıydı.” Saint Paul’daki oldukça gelişmiş yapı yazarı, etkiler. Fakat burada üretim, iş olanakları gibi birçok şeyin yerlilerden fazla yabancıların elinde olduğunu belirtir. Saint Paul’da Falih Rıfki, kendisini “gurbette hissetmez ve orayı bir Avrupa şehrine” benzetir. Bu bölüm içerisinde yazar, Amerika’da vahşi hayat süren “Kırmızı” diye adlandırılan bir ırka da yer verir. Nesli tükenmek üzere olan bu ırk, beyazlardan gördüğü vahşet sonucunda vahşi ormanlarda vahşi hayat sürmektedir. Yine bu bölüm içerisinde, “Karalar” diye ayrı bir başlığa yer veren yazar, burada da Afrika zencilerinin, beyazlar tarafından nasıl satın alınıp, en kötü şartlar altında çalıştırıldıklarına yer verir.

“Dönüş” bölümünde ise, İngiliz vapuruyla geldikleri gibi, dönüş vapurlarının da İngiliz vapuru olduğunu, hatta bu vapurun “ yüzer bir şehir” olduğunu söyler. Bu vapurda, İngiliz’lerin zevklerine değinir. Vatana döndükten sonra ise, “Vatan güzel şeymiş. Şu dakika bütün şehirler ve tabiat, Ankara’nın yalçın ve çıplak çehresi yanında sönüyor” diyerek vatan özlemini dile getirir.

Falih Rıfki Atay bu kitapta, özellikle, Türkiye’nin batılılaşmasının önündeki engeli Avrupa olarak gördüğü için, Kuzey Amerika’sının örnek alınması gerektiği düşünün altını çizer. Bunun yanı sıra, “Avrupa’da yeniden ancak keyif şehirleri kurulabilir; yenedünyada istihlal ve sanayi şehirleri doğuyor. Bizde de böyle olacaktır” diyerek Amerika’nın örnek teşkil etmesi gerektiğini önemle vurgular. Artık uygarlık, medeniyet, Falih Rıfki Atay’a göre ne Avrupa’da ne de Güney Amerika’dadır. Uygarlık da medeniyet de Kuzey Amerika’dadır.

1.4.3 Yeni Rusya

Bu kitap, 1931’de Ankara’da Hâkimiyet-i Milliye matbaasında basılmıştır. Toplam 172 sayfadır. Kitap kendi arasında “Başlangıç”, “Giderken”, “Propaganda”, “Odesa”, “Moskova”, “Kremlin”, “Leningrad”, “Eski Malzeme”, “Fikir Adamı”, “Kadın”, “Radyo ve Sinema”, “Gazete ve Kitap”, “Kızıl Ordu”, “Yığın Maarifi”, “Güzel Sanatlar”, “Fırka, Kadro”, “Tenkit ve Kontrol”, “Cemiyetler”, “Beş Senelik Plân”, “Motor ve Traktör”, “Tempo” ve “Son” olmak üzere 23 ayrı bölümden oluşmaktadır.

Falih Rıfki Atay, kitabın girişinde kendisine bu eserle ilgili yapılan eleştirilere bazı kimseler bu kitabımda “Bolşevik propagandasını bilmeyerek yardım ettiğimi söyler gibi oldular” diyenlere kitabın yazılış amacını “Ben bizim kalabalığımıza benzeyen bir kalabalığı batılaştırmak, geri bir memleketi ileri götürmek için kızıl

komşumuzun tecrübelerini ve metotlarını tenkit ettim ve Yeni Rusya'nın nasıl bir yol üstünde olduğunu göstermek istedim” diye cevap verir. Yine aynı yıl içinde bastırıldığı Denizaşırı kitabında da bahsettiği kuzey terbiyesine (Kuzey Amerika) bu kitabın başlangıcında da değinerek bu kitaplarda anlatmak istediği en önemli amacını “Kaç senedir iki esası müdafaa ediyorum: Kuzey terbiyesi ve ihtilâlcî metotlar. Hemen aynı günlerde bastırduğım Denizaşırı kuzey terbiyesinin üstünlüğünü ve Yeni Rusya iptidai bir halkı ve memleketi, büyük bir hızla, batı seviyesine çıkarmak için aranmış ve bulunmuş ihtilâlcî metotları tez olarak almıştır” diyerek durumu açıklığa kavuşturur.

Yazar, Rusya ve Türkiye'nin ortak geçmişine ve ortak sorunlarına dikkat çekerek, ikisinin de imparatorluk geçmişine sahip olduğunu belirtir. Aralarındaki bir tek farkı “eski Rusya’da edebiyat ve sanatın canlı kültür ocakları, eski Türkiye’de edebiyat ve sanatın şüursuz” olmasına bağlayarak Rusya’nın kalkınmasında biraz sonra da bahsedeceğimiz önemli faktörlerden edebiyat ve sanatın etkisini vurgular. Rusya’nın elinde olan imkânları değerlendirmesiyle “yeni bir Amerika’nın doğma ihtimali” olabileceğine değinir.

Avrupa’nın, Türkiye ve Rusya’nın kalkınmasına karşı olduğunu yazarın şu sözünden “Batının doğudan senelerden beri beklediği müjde Türkiye’den ve Rusya’dan iflas ve imdat ığılığıdır” anlıyoruz. Rusya’nın kalkınmasında radyo, sinema, gazete, kitap, güzel sanatlar, tiyatro gibi kültürel olanakların da faydasına değinen yazar, “matbaaların en son anlayışa göre” modern olduğunu söyler. Rusların kültüre verdiği önemi “Rusya’da açlık günleri bile tiyatrolar açtı” diyerek ve Y. Duhamel’in “Rus’lar tiyatroya yiyecek kadar muhtaçtırlar” sözüyle vurgular. Rusya’daki fırka ve cemiyetlerin rolüne de değinen Falih Rıfkı, “Rusya’ya

hükmeden kuvvetin fırka” olduğunu ve “Rusya’da hiç kimsenin bu cemiyetlerin hizmetini reddedemeyeceğini” söyler.

Falih Rıfki Atay’a göre, Rusların kalkınmak için uyguladığı “beş senelik plânın” esas dayanaklarından biri Rusya halkının “sükûn ve sabrı”dır. Halk bütün ihtiyaçlarında kısıtlamaya gitmiş ve bunu başarıyla uygulamıştır. Yazar, Rusya’nın bu ihtilâldeki amacını ise “Rusya’yı Mark’ın nazariyelerine göre yeniden inşa etmek, yeni cemiyetin nizamını kurmak, sosyalist insanlığın mümkün olabileceğini ispat etmek” olarak açıklar. Avrupalıların Rusya’nın kalkınmasına hiç ihtimal vermediğini hatta bunu ciddiye bile almadıklarını yazarın, “Beş senelik plan başladığı zaman, hemen bütün Avrupalılar kendilerini gülmekten alamadılar” sözlerinden anlıyoruz. O zamanki imkânlarla bu plânın başarılması Falih Rıfki’ya göre de zordu. Bunu, “Bugünün batı metotları ile hele Rus amelesinin kabiliyeti ve gerek sermaye, gerek teknisyenlerin yokluğu da göz önünde tutulursa, plânın vücut bulmasına imkân yoktu” şeklinde ifade eder. Fakat “Avrupalılar, yalnız, ihtilal metotlarının ve büyük halk heyecanının kudretini hesaba katmamışlardır” diyerek plânın gerçekleşmesinde en büyük katkının Rus halkına ait olduğunu belirtir. Ruslar beş senelik kalkınma plânında başarılı olmuş, hatta plânı dört senede bitirmeye karar vermişler ve bir çok konuda başarılı olmuşlardır.

Falih Rıfki Atay, “İki büyük tecrübe, biri batı Avrupa’sının bitmiş tecrübesi, biri Rusya’nın başlamış tecrübesi; fakat ikisine de yüz milyonlarca insanın hayat ve kaderi bağlıdır” diyerek kitabın özetini kısaca yapmış olur.

1.4.4 Moskova-Roma

Bu kitap, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi tarafından 1932’de basılmıştır. Toplam 109 sayfadır. Kitap başlıca “Moskova” ve “Roma” diye iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu ana bölümler kendi aralarında alt başlıklara ayrılmışlardır.

Falih Rıfki Atay, kitabının isminden de anlaşıldığı gibi Sovyet Rusya ve İtalya’ya yaptığı gezinin gözlemlerini bu kitapta paylaşmıştır.

Falih Rıfki, ilk olarak yazısına “Bolşevizm propagandasına sebep olabilir diye dünyanın altıda biri olan Rusya’yı, faşist propagandasına yol açar diye, Akdeniz’in ikinci büyük devleti olan İtalya’yı görmezlikten ve tanımazlıktan gelmek bizim şeflerimizin mizaçlarına, karakterlerine, kafa ve ruhlarına yabancılaşmak” olur diyerek Türk milletinin bu tür ideolojik kelimelerden korkmayı çoktan bıraktığına değinir. “Türk inkılâpçılarının adı Kemalizm’dir” diyerek artık inkılâbın adının “Kemalizm” olduğunu belirtir. “Kemalizm’de en büyük kıymet 1919’dan 1932’ye kadar süren Türkiye tecrübeleridir. Kemalizm’in bu tecrübelerinden her zamanın inkılâpçıları ders alacaktır” değerlendirmesiyle Falih Rıfki, Türk milletinin yanı sıra birçok millet için Kemalizm’in örnek teşkil edeceğini vurgular. Yazara göre, Türkiye “Leninizm’in Rusya’daki, Mussolinizm’in İtalya’daki tecrübelerinden” yararlanmalıdır. Ayrıca “Moskova’nın yığın terbiyesi metotları, devletçi Türk iktisatçılığı için faşizm’in korporasyon metotları, yepyeni kafa ve ruhta bir cumhuriyet genci yetiştirmek için her iki inkılâbın çocuk ve genç yetiştiren metotları” incelenmelidir diye kişisel görüşünü dile getirir.

Daha önce Yeni Rusya kitabında olduğu gibi, yazar bu kitabında da Sovyet Rusya’nın kalkınma plânlarından bahseder. Zaten Falih Rıfki Atay, “Bu küçük kitabımla Yeni Rusya ve Faşist Roma kitaplarını tamamlamış bulunuyorum”

açıklamasıyla bu kitabın diğer iki kitabın devamı niteliğinde olduğunu belirtir. “Rusya, beş on senelik plâni bütçesine uyduğu için hazırlamış değildir; beş on sene içinde bütün dünyadan müstakil yaşayabilmek imkânı elde etmek için hazırlamıştır. Bu plânın hakikatleşmesi için de normal anormal bütün vasıtalara başvurmuştur” diyerek Rusya’nın bütün zorluklara göğüs germeyi başta hesap ederek bu plâna başladığına vurgu yapar.

Yeni Rusya adlı gezi kitabında, “beş yıllık plânın” başarılı olmasının önemli sebeplerinden birinin Rusya halkının kültürel faaliyetlerle donatılmış olmasından kaynaklandığını bahsetmiştik. Falih Rıfki Atay, bu kitabında halkın bilinçlendirilmesinin ve zanaatların geliştirilmesinin sebebini “Rusya zanaatları az inkişaf etmiş, hayat ve halkı az yetişmiş bir memleketidir. Rus ihtilâli her şeyden evvel, bu hayat ve halk ile batı arasındaki uzun uçurumu doldurmak zaruriyetindeydi. Herkese muayyen bir derece refah, muayyen bir miktar zaruri aletler, muayyen bir hayat seviyesi vermek lazımdı. İşte Rusya’nın zanaatlarla cihazlanmasının sebebi budur” diyerek açıklar.

Falih Rıfki Atay, 1930 Rusya’sıyla 1932 Rusya’sını karşılaştırdığında “1930’da Rusya’ya ayak basanlar fotoğraf makinelerini gümrükte bırakmaya mecburdular... Sokaklar bozuk, üst baş eski ve yırtık, yapılar yıkıktı. Bir atölyede kırmızı bir su gibi akan demir, öbür atölyenin kapısından tam bir otomobil veya kamyon olarak çıkarılan fabrikalar henüz kurulmaktaydı... 1932’de Moskova başka türdür, artık buraya hem fotoğraf, hem de seyyah girebilir” diyerek Rusya’nın iki sene içerisinde ilerlediğine işaret eder. Falih Rıfki Atay’ın en çok ilgisini çeken ve dikkat çekmek istediği nokta da bu plânın kısa süre içerisinde olumlu sonuç vermesi olmuştur. Bu nedenle, “beş yıllık kalkınma plâni” üzerinde fazla durur. Moskova’nın plân hakkındaki ilk girişimlerinin “ordudan son sokak esnafına kadar, kapitalizmin

bütün müesseselerini kaldırmak” olduğuna değinen yazar, “fakat ideal cemiyet yerine, açlık ve anarşi doğdu” der.

Rusya'nın “beş yıllık kalkınma plânının” önündeki sorunlara ise; “İki büyük tehlike vardı. Rusya'daki geri insan, Rusya dışındaki düşman âlem!” “Bir başka mühim mesele de Avrupa ve Amerika'nın, yanı başlarında, Rusya'nın cihazlanmasına razı olmamaları ihtimaliydi” diye açıklar. Falih Rıfki Atay, ekonomik plânın işleminde yine Rus halkının fedakârlığını “Beş senelik plânın sermayesi, bütün Rusya ve bütün Ruslar olmuştur. Rusya ve Ruslardan ne çıkabilir, ne alınabilir, ne tasarruf olunursa bununla makine ve malzeme alınacak, fabrikalar kurulacak, elektrik istasyonları yapılacaktı. İnsanların umum ihtiyaçları değil, en zaruri ihtiyaçları bile bu esas prensibe feda olunmuştur” şeklinde açıklayarak yapar.

Avrupalıların plân hakkında, “Bu kadar sıkıntıya insanlar dayanamaz ihtilâl olur ve fabrikaları Rus tekniği işletemez, rejim yıkılır” dediklerini söyler. Yazara göre, “Beş senelik plânın başarılı olmasının sebeplerinden biri de bizim İzmir'e varışımız kadar zaruri göstermeleri ve bu ideali heyecanlaştırmaları, ikinci sebebi de, fabrikaları kurmak ve çalıştırmak için hiçbir taassuba kapılmamaları olmuştur” diye değerlendirir. Plânın sonuçlarıyla ilgili olarak en çok başarının “elektrikleşme sanayisinde” olduğunu ve “Artık dünyanın yegâne... dünyanın en uzun... dünyanın en büyük... iddialarını Amerikalaşan Rusya'dan işitildiğine” değinir. Falih Rıfki'nin, bu ekonomik plânın sonuçlarında en çok dikkat çekmek istediği nokta, Türkiye'de de uygulanması üzerinedir.

Bundan sonra, İtalya'daki gözlemlerine yer veren Falih Rıfki Atay, “İtalya'nın yararına ne varsa hep birden faşizm, zararına ne varsa topu birden faşizmin zıddı” olduğunu söyleyerek İtalya'da en uygun idare şeklinin faşizm

olduğunu belirtir. Bizdeki ve Avrupa'daki diktatör otoriteye değinen yazar, bizdeki “diktatorya kelimesinin insana ürperme verdiği, Avrupa'dakiyle çok farklı olduğuna” değinir. Moskova ve İtalya diktatoryasını “Moskova diktatoryasının parolası bir tek sınıf, Roma diktatoryasının parolası ise sınıflar arası ahenk” olarak değerlendirir.

Falih Rıfki, Türkiye'deki iktidar için yapılması gerekenin de “Kemalizm'in Kuvay-i Millîye canlılığını ve radikalliğini istiyoruz” diye dile getirir. Görüldüğü gibi yazara göre, diktatörlük bizde ve Avrupa'da farklı manalara gelmekte bizdeki diktatorya insana ürperme verirken, Avrupa diktatoryası eşitlik anlamına gelir. Ayrıca Falih Rıfki, halkın bu plâna inanmasının başlıca sebebinin otoriter devlet ve diktatörlüğe bağlar.

Falih Rıfki Atay, bu gezi kitabında Sovyet Rusya ve İtalya'daki rejimin halka benimsetilmesi ve olumlu sonuçları üzerinde durur. Ona göre, Türkiye'de de bu metotlar uygulanmalıdır.

1.4.5 Bizim Akdeniz

Bu kitap, 1934'de Hâkimiyet-i Milliye matbaası tarafından Ankara'da basılmıştır. Toplam 47 sayfadır. Kitap başlıca 17 bölümden oluşmaktadır. Kitapta, sırasıyla Falih Rıfki Atay'ın, Afyon'dan başlayıp Isparta, Burdur ve Antalya'ya kadar olan yolculuğu anlatılır. Yazar, gezisi boyunca bu şehirlerdeki (kasaba diye bahsetmekte) ormansızlık, susuzluk, az nüfusa sahip olmaktan, topraksızlıktan ve ovalardan bahseder, bu konudaki sıkıntıları, alınması gereken tedbirleri dile getirir. Türk Akdeniz'inde cumhuriyet medeniyetinin kurulacağını, millî kurtuluşun ıstırabını çeken bu neslin, bu topraklarda ömrünü mesut şekilde yaşamaya layık olduğunu anlatır.

Falih Rıfki Atay, kitabın ilk kısmına Afyon'a yaptığı gezi ile başlar. Yazar, on sene önce geldiği Afyon'a tekrar gelmiştir. Burayı hatırladıkça gözünün önüne, ağaçsız sarp kayalıklar dibinde yanan bir pas, kül ve kerpiç yığını gelir. Afyon'a ağaç, elektrik su gibi pek çok şey cumhuriyetten sonra girmiştir. Şimdi il olan Afyon'u Falih Rıfki, 1922'li yıllardan önce "kasaba" diye adlandırmaktadır.

Yazar, Afyon'un 1400 metrelik bulvar üstündeki binalarını Ankara'ya benzetir ve Avrupa şehri yerine Ankara sözünü kullanmaktan zevk duyar. Afyon kalesinden gururla bahseder. Bilindiği gibi Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'la Afyon, Yunan işgalinden kurtarılmıştır. Afyonlular, "bir İngiliz seyyahının, bu kalenin Londra şehri ortasında milyonlarca İngiliz altınına degeceğini" söylediğinden bahseder.

Falih Rıfki, bütün Türk çocuklarını Afyon kalesi üzerine çıkarmak istediğini ve buradan kurtuluş gününün çocukların gözlerinin önünde canlanacağını söyler. "Afyon kalesi üstünde her gün 26 Ağustos'tur ve büyük Türk şairi kurtuluş destanını bize buradan yazacaktır" der.

Yazar, Afyon'un tarihi dokusuna değindikten sonra seyahati boyunca gördüklerini, düşüncelerini ve izlenimlerini anlatmaya başlar. Afyon'da yazılarına ilk olarak Gazlıgöl hamamından başlar. Bunun sebebinin de, "bir gün Afyon'un bu kaynaklar yüzünden zengin ve kalabalık olacağını bildiğimdendir" şeklinde açıklar. Gazlıgöl sularından yalnız İngilizler, biraz da köylülerin yararlandığına, Büyük Harp'ten önce İngilizlerin buraya gelip, çadırlar kurup, hamamı kapatıp kür yaptıklarına değinilir. Yazar, bu kaynağın Kızılay'a verilmesini doğru bulur. Çünkü Kızılay'ın burayı sadece üst tabakadan insanların ihtiyacına değil, köylülerin de ihtiyacına sunacağını bilir. Ayrıca Falih Rıfki, bütün içme suları ve ılıcaların da

Kızılay'a verilmesini uygun bulur. Çünkü içme sularının hijyenik olması, ılıcaların bakımı ve her kesime hitap etmesi için bunu mantıklı görür.

Falih Rıfki Atay, ileride Afyon'un en iyi kazanç kaynağının sular olacağını Afyon'da Gazlıgöl'den başka birçok kaplıca bulunduğunu fakat bunların henüz değerinin bilinmediğini söyler. "Afyon'un tarihi bakımdan zengin bir yer olduğunu gözlemler."

Falih Rıfki, Afyon'daki izlenimlerinden sonra "Niçin gül bahçelerini Divan edebiyatında ve Şiraz masallarında arayalım? Isparta'yı görmüş olan, Bursa ve Şam gibi, onu da bir türlü hayalinden silemez" diyerek Isparta'yı anlatmaya başlar. "Isparta'da her evin büyük bahçesi olduğunu", Isparta'nın gül, haşhaş ve halı memleketi olduğunu söyler. Hisartepesi'ne doğru çıktıkça niçin yeşil sıfatının sadece Bursa'ya özgü olduğuna anlam veremez. Isparta gül memleketi olduğu için buraya gülün geliş hikâyesini anlatır. Gül, "Bulgaristan'da memurluk yapan İsmail Efendi tarafından 1303 tarihlerinde getirilir. Ondan evvel gül yağı Bulgaristan sanatıdır. Halının da Isparta'ya 308'de yine İsmail Efendi tarafından getirildiğini söyler. Halıdan önce Isparta'nın sanatı dokumacılıktır ve halılar kadar iyi ve tanınmıştır." Yazar, "Isparta'nın yeni kazanç kaynaklarından birinin Keçiözümlü kükürdü olduğunu söyler." Isparta'nın asıl zenginliğinin, topraklarının çok elverişli olmaması nedeniyle ılıcalar ve kaynar sularında olduğunu düşünür. Falih Rıfki'yı Isparta'da hüzne uğratan şey ise dağların ağaçsız olmasıdır. Buraları Şam'ın Salihye bayırlarına benzeter. Ona göre, Isparta en kısa zamanda ormanlık alan bakımından zenginleştirilmelidir ve "tabiat; hayat ve sanatla" tamamlanmalıdır. Çünkü "hayat ve sanat çölü bile aranır bir yurt haline getirebilir." Yazar, "Bir gün Isparta'nın kiraz bahçelerinde genç kızların türkülerinin su seslerine karışacağını, bahçelerin daha da

genişleyip sokaklara kadar geleceğini, genç mimarların çizdiği evlerin şehre resim gibi yerleşeceğini düşünür.”

Falih Rıfki Atay, Isparta'dan ayrılırken “ortaokulun” öğretmen ve öğrencilerine teşekkür eder. “Ispartalı bir çocuğun genç hazır mısınız?” sözü onu çok etkiler. Bu kelimelerin, bu sözlerin kendilerine daha önceleri yasak olduğunu hatırlar. Aklına, Mustafa Kemal Atatürk'ün: “Mustafa Kemaller yirmi yaşına girmişlerdir” sözü gelir.

Yazar, Isparta-Eğirdir arası yolculuğunda dağların ağaçsız olduğunu görür ve buna çok üzülür. Eğirdir'i ise şu şekilde tasvir eder: “Eğirdir'i göl bir boğazla ikiye ayırır, kasabanın ucundaki biri büyük, biri ufak iki ada Eğirdir gölünü müstesna bir manzara değeri verir. Eğirdir kasabası, bunun ucuna yapılmış eski kalenin içinde ve kenarındadır. Evler, sürgün avı önünden kaçıyor gibi, üst üste, boğazlaşarak, gölün burun noktasını yapmışlardır.” “Göllerden pek azının, Eğirdir suyu kadar güzel olabileceğini, buralarda mutluluğun kolay olduğunu, karşiki dağların arkasındaki tuzlu suyu ve oradaki halkın, ekmeğini topraktan tırnaklarıyla söktüğünü” söyler.

Falih Rıfki, buradan sonra yazısına Burdur'la devam eder. Burdur ziyareti onu çok mutlu eder. Çünkü burada, “birçok seçkin genci bir arada görmüş, bunun birkaç sene evvel ancak birkaç vilayetin birleşmesi ile mümkün olabileceğini” düşünmüştür. Burayı da kasaba olarak gören yazar, buraya geri ve yüksek bir yerden bakıldığında manzaranın önce mahalleler, sonra bağlar, bahçeler, bu yeşilliğin önünde göl ve karşıda koyu dağların sıralandığını söyler. Burdur'un Afyon, Antalya bölgelerinden hiçbir eksiği olmadığını düşünür. Burdur'un geçim kaynaklarına değindikten sonra ecnebi fabrikalarında çalıştırılan amelelerin ne kadar ucuz çalıştırıldığına, ecnebilerin bunlar üzerinden ne kadar kâr yaptıklarına değinir.

“Anadolu’da her zaman yirmi kuruş gündeliğe amele bulunabilir: Fakat bunlar memleketin ziraî ve sınaî inkişafına yardım eder müstehlik kıymetini alamazlar” der. Falih Rıfkı Burdur’dan ayrılmadan önce “gençlere çıplak ve sarı dağların hiç olmazsa badem bahçeleri ile kurtarılmasını hatırlatır.”

Yazar, “Burdur’la Antalya arasındaki yolun, Kervansaray harabelerinden geçilerek gidildiğini, bu bölgelerde Osmanlı devrini aramamak gerektiğini” söyler. Buraların Selçuklulardan miras kaldığını düşünür. Sabırsızlıkla ilk görüşte, Antalya’nın üzerinde nasıl bir iz bırakacağını merak eder. Ova ve ormanları “asil ve naturalı” olarak nitelendirir. Falih Rıfkı, Antalya’ya yaklaştıklarında “Şimdi muz, portakal, limon ve zeytin pişiren güneş ve su cennetine doğru iniyoruz” der. Yazar, “Antalya ovalarında bataklıklar kurutulup, topraklar sulandığı zaman toprakların aileleri besleyeceğinden, fakat toprakların bozulduğunda ölümün köylüleri bir sel gibi süpüreceğinden” bahseder. Buradaki insanların sıtma ile mücadelelerinden kurtulmalarının ancak cumhuriyetle birlikte mümkün olabileceğini söyler. Antalya’ya çok hayran kalan yazar, bir gün Antalya kartpostallarının üstünde “Eğer cennet varsa Antalya’nın yakınlarındadır” yazısını göreceğini umut eder.

Falih Rıfkı Atay, Taymis Kıyıları’nda Fransız Akdenizi’nden bahsetmeden evvel, Türk Akdenizi’nin bu taraflarını görmemiş olmanın hüznünü yaşar. Antalya’dan da kasaba diye bahseder. Kale surlarının içinde gördüğü Antalya’yı eski Antalya olarak nitelendirir. “Yeni Antalya” tabirini kullanarak kafasında hayal ettiği Antalya’yı anlatır: “Yeni Antalya, Gazi parkının yanlarından portakal bahçelerine doğru büyüyecektir. Eski mahalleler, Ankara’nın eskisi gibi, geniş yollarla havalandırılacak, fırsat düştükçe düzeltilecek, fakat yeni plân şehrin şimdiden büyük mimar manzarası gösteren parçasında bir Yenişehir, bir de büyük bahçeli evler kısmı

ayırarak, Akdeniz'in hiç şüphesiz en güzel kışlık şehirlerinden birinin Türk riviyerasının temellerini atacaktır.”

Antalya'nın bir başka güzelliğinin de deniz kenarının binalarla kapatılmamış olması olarak gören Falih Rıfki Atay, “bu kıyı seddi üstündeki yol kadar, güzel manzarası olan sahil yolu bilmediğini” söyler. Ona göre, “rutubetin, güneşin ve akarsuyun neler yaratabileceğini Antalya bahçelerinde seyretmek” gerekir. Körfezleriyle, burunlarıyla, koyları, mağaraları, düşersularıyla Antalya'yı eşi bulunmaz bir yer olarak görür. Orada, “Bir günde dört mevsimin birden yaşanabileceğini” söyler.

Falih Rıfki, Antalya'yı güzel cennet bahçesi gibi hayal edip bunları yazarken aslında bir bozkırdadır. Fakat buranın güzel imkân ve olanaklarıyla bunların yapılabileceğini düşünmektedir. Antalya'nın “bir başka sorununda topraksızlık olduğunu” söyler. “Bu memlekette topraksız köylü, cumhuriyetçi kulağının işitmeye asla tahammül etmeyeceği bir tuhafıktır” der. Daha sonra Antalya'ya bağlı Korkuteli yaylasından, Elmalı, Finike, Alanya ve Manavgat'tan bahseder. “Manavgat şelalesi ona çok sevdiği ‘Taymis Kıyıları’ nı hatırlatır.”

Yazar, “Alanya'yı görmeden ölmemeli!” diyerek bu Akdeniz kentini anlatmaya başlar. “İki koy çizgisinin ortasından engine doğru, 200 metre yüksekliğinde bir kayalık uzatınız. Türk Anadolu, Akdeniz'e bu kaya külçesinin burnu ile saplanmıştır” der.

Falih Rıfki Atay, “Türk milletinin kurtuluşunun Afyon'dan, devletin kuruluşunun Ankara'dan, Anadolu'nun güzelliğinin ise Alanya kalesinden görülebileceğini” söyler.

Akdeniz'in dört ilini bize yaşatarak anlatan Falih Rıfki, "Türk Akdeniz'inde, bizim olan, olmayan, bütün medeniyet hatıralarının hepsini geçecek olan cumhuriyet medeniyetini kuracağız, bütün mazileri geride bırakacağız" der. Falih Rıfki Atay, o senelerden bugünü görmüş gibi Akdeniz Kıyılarının güzelliğini ve şu an Türkiye'nin en güzel turizm cenneti olan kıyılarını bize çok güzel betimlemiştir.

1.4.6 Taymis Kıyıları

Bu kitap, Baha Matbaası'nda 1934'de İstanbul'da basılmıştır. Toplam 109 sayfadır. Kitap, önsözden sonra kendi içinde ara bölümlerden oluşmaktadır.

Falih Rıfki Atay, bu kitabında 1933 Londra'sını ve Londra'ya kadar yol güzergâhında gördüğü yerleri anlatır. Sözlerine "İngiltere ve Londra için birçok şeyin yazıldığını, fakat 1933 Londra'sını Kemalist bir Türk gözüyle yazmanın başka bir şey olduğuna" değinerek başlar. Kitabına "1933'te Londra'da bir Kemalist adını vermemek için kendini zorladığını" söyleyen Falih Rıfki, "Taymis Kıyıları" olarak adlandırmasının nedenini "adının iddiasızlığının hoşuna gitmesi" olarak açıklar. Yazar, her fırsatta olduğu gibi burada da Kemalist olduğunu belirtir.

Falih Rıfki Atay'ın emperyalizme karşı bir tutum sergilediğini kitabın başındaki "Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl ölmüş olduğunu bilirim. Emperyalizmi, onun ahlâkını ve siyasetini tenkit ettim. Bu ahlâk ve siyaset Londra'da olduğu kadar Berlin'de, Roma'da Tokya'da ve Paris'te muayyen bir sınıfın adıdır" sözlerinden anlıyoruz. Yolüstünde uğradığı Paris gözlemlerine de yer veren Falih Rıfki, Calasis trenini beklerken, bu süre içerisinde zamanın en iyi "Etoile'den Lüksemburg'a doğru bitip tükenmek bilmeyen hayat akışını seyrederek güzel geçirileceği" düşüncesindedir. Ona göre, "Paris'in ruhunu arayan onu sokaklarında bulabilir." XIX. asır İngilizlerini ve İngiltere'sini "mesut, büyük bir medeniyet ve hayat

sanatının kaynağı” olarak görür. İngiltere’ye vardığındaki ilk izlemine “İngiliz kıyıları, karayelin vurup soyduğu beyaz Marsilya toprağı, çıplak Odesa toprağı ve boz Ankara toprağı gibi karşıma çıktı” diye değerlendirir. Ona göre, XVIII. asır İngiltere’si XIX. asır İngiltere’sinden bir hayli farklıdır. XVIII. asırda gelişmemiş toy bir İngiltere vardır. Bu durumu, yazar “XVIII. asrın başlarında ilk Belçika tulumbası İngiliz kömür madenlerine girinceye kadar buraları ham yün pazarıydı. İngiltere’nin hayvan alışverişiyle geçindiğı zamanlar olmuştur. İngilizler en sonra denize alışan, en geç ticaret öğrenen milletlerdendir” şeklinde açıklar.

Londra’ya vardığındaki ilk izlenimlerini ise, “Nihayet Londra... Küçük evlerden, bahçelerden, yamaçlardan başlayarak, kendini alıştıra alıştıra, bir dev gibi Londra geldi. 70 mil rıhtımlı, 14 köprülü, 6 tünelli Taymis siyah suları üstünden, siyah asfalt caddeye atlayarak otele gidiyoruz” şeklinde aktarır. Londra’ya hayranlığını gizleyemeyen yazar, “Sanki Londra kömür tozundan yıkanmıyor; bu bir kir değil, bir tılsım, bir uğur” sözleriyle dile getirir. Ayrıca, Londra’nın olumsuz bir yönünü bir tılsım ve uğur gibi görmektedir.

Londra’nın görülmesi gereken yerlerinden birisi Piccadilly’dir. Londra için önemli bir merkez ve turistlerin uğrak mekânıdır. Falih Rıfkı Atay, “Piccadilly’de kiralık dükkân! Hemen zihnimde sıraladım: İngiltere dünya ticaret ve parasının kaynağı, Londra İngiltere’nin kaynağı, avuç içi kadar Piccadilly, günde birkaç milyon İngiliz’i döndüren girdap ve onun üstünde şu levha: Kiralık!” diyerek şaşkınlığını gizleyemez. Çünkü Londra’da böyle bir yerin kiralık olması imkânsız gibi görünür. “Bu meydancığa dünyanın kafası ve kalbi diyenler” olduğunu söyler. “Macdonald’ın yönettiğı Geolagya Müzesi’nde harp sonrasının en büyük konferansını açtıklarını” söyleyen Falih Rıfkı Atay’ın Macdonald hakkındaki düşünceleri, İngiliz tarihi ile ilgili düşüncelerini olumsuz etkiler. “Macdonald’a

baktım; imparatorluğun hacmiyle bu adamın çapını birbirine bir türlü uyduramıyorum. İki yanaktan sakallı eski İngiliz, kapalı odada piposunun kenarından konuşan, Fransız cümlesinin yarısı kadar kelime ile bir koca dava başaran tarih İngiliz'i, Macdonald'ı göre göre, hayalimden büsbütün silinip gitti" diyerek düşüncelerini destekler. Londra'nın iki önemli merkezlerinden biri olan City Londra'nın iş merkezi, diğeri Soho ise eğlence merkezidir. Falih Rıfki Atay'ın bu iki semt hakkındaki yorumu ise "City taht ve taç kaynağı ise Soho ihtilalci yatağı" dır.

Londra'daki Hyde Park, dünyanın en büyük ve meşhur parklarından biridir. Türk edebiyatında, Falih Rıfki'dan önce Namık Kemal, Abdülhak Hamid gibi birçok yazarın Londra ve Hyde Park'a dair izlenimi olmuştur.²² Herkesin serbestçe konuşma yapabileceği bir yer olarak çok eskiden beri bilinir. Bunu yazarın şu sözlerinden daha iyi anlarız: "Hyde Park, Şinasi-Kemal-Simavi devrinin hürriyet cennetiydi. Türkiye'de XIX. asır ortalarından beri bütün hürriyet münakaşalarının arasında Hyde Park'tan bahs olunur." "Hyde Park'ta herkesin istediğini söylemekte serbest olduğunu gördüm. Polis, ara sıra konuşanın sözünü keserse, yirmi dakikasını tamam olduğu içindir. Sözcü birkaç şilinlik vergisini ödeyerek nutkunu uzatabilir." Ayrıca, Falih Rıfki Atay, "Hyde Park'ta Latin gevezeliğinin laf üstünde kalmak hırsı yoktur. Cümle Latin'i süngü gibi çeker. Onun için hele son Fransız kitaplarının çoğunun suda pişmiş süngeri andırdığını" söyler. Ona göre, "İngiliz hayatını tatmak için Taymis boylarında bir week-end geçirmek" gerekir. Yazar, İngiltere'de insanlar için her şeyin en ince ayrıntısına kadar düşünüldüğüne, herkesin vazifesini bildiğine değinir. İngiltere'deki terbiye unsurlarını çok beğenen Falih Rıfki, "İnsanın terbiye İngiliz'dir diyeceği geliyor" der.

---

²² Ertuğrul Aydın, "Lefkoşa'dan Londra'ya" Ada, nr. 6, Kış 2006, s. 15.

Londra'daki plânlılığı, yeşilliği görünce İstanbul'daki plânsızlığa değinen ve tabiata önem verilmediğini düşünen yazar, bu duruma çok üzülür. Londra'nın bu zevkini eski Osmanlı zevkine benzetir ve şimdiki İstanbul'da bu zevkten mahrum bırakılmış olmanın üzüntüsünü yaşar. Bu konuda Osmanlı, İstanbul arasındaki tezatlığa değinirken Osmanlı, İngiliz arasında da şöyle bir benzetme yapar: “Kara taşta yeşil ot bitiren İngiliz zevki, eski Osmanlı zevkinden başka türlü değildir.” Bunun üzerine, bir Fransız'ın kitabına yazdığı, “Osmanlılar bina kurdukları yere ağaç dikerlerdi, biz bina kurmak için ağaç söküyoruz” sözlerini anımsar. Durumun böyle sürmesi halinde İstanbul'da tabiat namına bir şey kalmayacağını düşünür. İngiltere'nin “bir zamanlar dünyayı parmağının ucunda çevirdiğini” ifade eder. Özellikle, XIX. asır İngiltere'si yazar için imrenilecek bir yerdir. İngiliz'lerin tarihlerini, müzelerde ne kadar itinayla sakladığını bizim ise bu konuda İngiltere'nin aksine ne kadar itinasız olduğumuza dikkat çeker. İngilizlerin yaşam kalitesini şu sözle özetler. “İngilizler derler ki, yaşamasını bilmek demek, istirahat etmesini bilmek demektir.” Bunların yanı sıra, “İngiliz tuhaflığının insanı korkutan şey” olduğuna değinir. İngiltere'yle ilgili duyduğu bazı bilgilerin yanlış olduğunu, “İngiltere'de İngilizce bir kelimeyi yanlış söylediğinde bunun iyi karşılanmayacağını” işiten Falih Rıfki Atay, bunun böyle olmadığını oradaki gözlemleri sırasında bizzat yaşayarak öğrenir. “Taymis Kıyıları”nın Falih Rıfki Atay, için gizemini hiçbir zaman kaybetmediğini, “Eskisi gibi, İngiltere'nin yenisinin de esrarını Taymis Kıyısı'ndaki antrepoların içinde arayınız” ifadesinden anlıyoruz.

Yazar, gezi notlarının dışında katıldığı Londra Konferansı'nın detayları hakkında da bilgiler verir. Konferansın öncelikli işinin ise “Fransız İhtilâli'nin insan hukuku beyannâmesi yerine bir milletler hukuku beyannâmesi koymak” olduğunu söyler. Falih Rıfki Atay, milletler arasında eşitlik sağlanması fikrindedir. Falih Rıfki,

İngiltere’yi şu üç kelime ile özetleyerek “Antrepo, home ve kır... İngiltere’yi hep bu üç kelimedede hatırladım” der. Ona göre, İngiltere bu üç yerde yaşanır ve anlaşılır. İngiliz hayatından da kısaca, şöyle bahseder: “İngiliz vatani ne coğrafyada, ne Fransız vatani gibi edebiyatta kavranabilir; bu vatan home’da tadilabilir. Bir dönüm çöl, dört duvar, bahçe, ortasında ev: İngiltere budur. Büyükada’nın köşesinde, Yakacık’ın bayırında, Bahia’nın tepesi üstünde, Aden’de bütün Londra’yı bir İngiliz çatısının altında bulursunuz. İngiltere her yerde, ahlak, adet, yaşayış, tavır, yapı ve eşyasıyla kurulan pahalı bir dekordur.”

Falih Rıfki Atay, Londra’da gördüğü terbiye yaklaşımı karşısında, “Tanzimat’ta akşamları eve dönmek âdetini kaybeden İstanbul efendilerini gruba doğru sokaklardan toplayıp mahallelerine süreceğim geliyor. Eski Cuma mesirelerini de ne kadar arıyorum” diyerek Tanzimat dönemi İstanbul’unu hatırlayıp üzülür. Bu düşüncesini şu sözleriyle desteklemeye devam eder. “Londra, şişmiş ve morarmış bir gurur... Londra terbiyesi, garip yabancıya zengin efendi sadakası... Evet, beni de bu hava içinde Bernard Shaw’ın sakalı avuttuğunu söylersem, yine birbirimize yaklaşmış oluruz.”

Dönüş zamanı gelip de Londra’dan ayrıldığında yol güzergâhında uğradığı Paris, Marsilya gibi Avrupa şehirleri gözünde Londra’dan sönük kalmıştır. “Bir İngiliz senelerce Türkiye’de kalabilir, zürriyet bırakabilir, fakat onlar... Cannes, Juan-les, Bins, Nice, Monte Carlo, Balat’ın ve Tatavla’nın ve Kumkapı’nın hıncı!” diyerek Türkiye, İngiltere hayat felsefesini yine dile getirir. Son olarak da, Yunan Kıyıları’na yaklaştıklarında Londra’da güneşe hasret kaldığını, burada da güneşin fazlasıyla olduğunu fakat burasının da ağaç bakımından yoksun olduğunu düşünür. “İngilizler, eğer adalarında ot bitmeseydi, toprağı boyarlardı” diyerek yeşilliğe olan hasretini dile getirir.

1.4.7 Tuna Kıyıları

Bu kitap, Remzi Kitabevi tarafından 1938’de İstanbul’da 120 sayfa olarak basılmıştır. Kitap, önsöz dışında “ Biraz Tarih”, “Sırbistan”, “Yugoslavya”, “Yeni Rejim”, “Gazeteye Mektuplar” olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar kendi içerisinde bölümlere ayrılmıştır. “Gazeteye Mektuplar” adlı bölümde ise, “Belgrat”, “Zagreb”, “Lubliana”, “Adriyatik” olmak üzere dört kısım bulunmaktadır. Bu beş ana bölümün dışında, son kısımda, “Rakamlarla Yugoslavya” başlığı altında Yugoslavya’nın coğrafya, ziraat, sanayi, ticaret, nakliyat, maarif ve turizm gibi rakamsal değerlerine yer verilmiştir. Falih Rıfkı Atay, “kitabın bu kısmı için Yugoslav kaynaklarından istifade edilmiştir” diye not düşmektedir.

Falih Rıfkı Atay, kitabına başlarken “Ben bu satırları, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Arnavutluk, Yemen, Hicaz, Şarkî Ürdin, Filistin, Suriye, Irak, Mısır, Trablusgarp, Tunus ve Cezayir gibi tam ve yarı müstakil devletler ve üç büyük sömürge veren Osmanlı İmparatorluğu’nun on üçüncü parçası üzerinden yazıyorum. Ne bizim, ne başkalarının tarih dersini, çocuklarımıza intikam ve irredantizm terbiyesi vermek için kullanmaya ihtiyacımız kalmadı” diyerek etkileyici bir giriş yapar.

“Biraz Tarih” adlı ana bölümde, birinci kısımda güney Slavlığına oluşturan devletlerin Balkanlara gelip nasıl devlet kurdukları üzerinde durulmuştur. “Bugünkü Yugoslavlığı teşkil eden güney Slavları kuzeyden itibaren şunlardır: Slovenler, Hırvatlar, Boşnaklar, Sırlar.” Roma imparatorluğunun, Balkanlarda zayıflamaya başlaması ve ikiye bölünmesiyle Balkanlar birçok istilaya uğramıştır. Bu istilada Slavlarda harekete geçmişler ve “Balkanlara inen kol, güney Slavları adını almıştır.” Falih Rıfkı Atay, Balkanlara gelen güney Slavlarının buralarda nasıl devlet

kurdukları hakkında bilgi verir. Yugoslavya devletini oluşturan bu devletler hakkında yazar, “Şimdiki Yugoslavya’nın ‘vahdet’ buhranı iki sebebe irca olunabilir. Ayrı ayrı medeniyetlere tabi olmaktan doğan kültür ayrılığı, ayrı ayrı kiliselere tabi olmaktan doğan din ayrılığı! Hepsinin başı Hıristiyanlıktır” diyerek Yugoslavya’nın nasıl bir buhran içinde olduğunu gözler önüne serer.

İkinci kısımda, Sırlarla Türklerin çarpışmasından, “XIV. asrın sonlarına doğru Balkan yarımadasında Osmanlıların hâkimiyetinden, XV. asırda ise, birçok Sırp’ın İslam dinine ve Osmanlı kültürüne geçtiklerinden” bahsedilir.

Üçüncü kısımda ise, Türklerin Tuna boylarına geldiklerinde yaşam standartlarının üstünlüğüne değinilir. Bir diğer önemli mesele; “Avusturya imparatorluğunun güney Slav memleketlerini Germanleştirmek” istemesidir.²³

“Sırbistan” adlı ikinci ana bölümün birinci kısmında, “XV. asr sonlarında güney Slavlığının en büyük kısmının Osmanlı hâkimiyeti altında olduğuna ve XVII. asrın sonuna kadar böyle devam ettiğine” değinilir. “İkinci Viyana bozgunuyla Avusturyalıların Tuna’ya kadar Macarlık ve Sırpılık topraklarını ellerine geçirmelerini, fakat Osmanlı ordularının bu akını durdurup istila kuvvetlerini tekrar Tuna ötesine attığından” bahseden Falih Rıfki Atay, Sırbistan için Osmanlı’nın, Avusturya ve Rusya’yla yaptığı harplere yer verir. Avusturya’nın tekrar Belgrat’ı almasını “Belgrat düştü haberi Osmanlılar arasında adeta Rumeli düştü, tesiri yapmıştır” diye değerlendirir. Bu bölümün ikinci kısmında, yeni Sırbistan’ın nasıl kurulduğu, Sırbistan’ın bağımsız olmasının tarihi anlatılmıştır.

---

²³ Falih Rıfki Atay, “Tuna’nın öte tarafı Avusturya’nın eline daha XVII. asırda geçti. Hâlbuki Sırbistan’ın son parçaları XX. asra kadar Osmanlılar elinde kalmıştır. Biri doğulu biri batılı iki İmparatorluğun ayrı kültür ve idare havası içinde yaşamak ve bir de ayrı kiliselere tabi olmak, güney Slavlığı birbirinden pek farklı kısımlara ayırmıştır. Bütün Slav vahdeti mücadelesinin sebebi, bu ayrılışmadır” diyerek Yugoslavya’nın içinde bulunduğu durumu bu sebebe bağlar.

Kitabın “Yugoslavya” adlı üçüncü ana bölümün birinci kısmında, Yugoslavya devletinin kuruluşu hakkında bilgi verilir. İkinci kısımda, güney Slavlarının küçük bir tarihçesinden bahsedilir. Üçüncü kısımda, Yugoslavya’yı oluşturan devletlerin benzeyen ve ayrılan yönleri üzerinde durulur.²⁴ Dördüncü kısımda da, “Sırp-Hırvat ve Sloven devletinin hakiki adının Yugoslavya” olduğu belirtilmiştir.

“Yeni rejim” adlı dördüncü ana bölümde, adında anlaşılacağı gibi Yugoslavya’nın devlet rejimi üzerinde durulmuştur. “Yeni iktidarın programı, anlaşmak ve millî menfaat davasını hâkim kılmaktı” diyen Falih Rıfkı, “Yugoslavya’nın dış politikası artık tabi devletin değil, kudretine tamamen güvenen bir müstakil devletin politikası olmuştur” yorumunu yapar.

Yugoslavya’daki yeni rejime ve terbiye sistemine dikkat çeken Falih Rıfkı Atay, “Yeni rejimin sosyal tedbirlerini bizim ehemmiyetle tetkik etmemiz lazım... Mektebe girişlerden yirmi yaşına kadar, yeni rejimin Yugoslav çocukluğu ve gençliği için tesis etmiş olduğu mecburi bedeni terbiye sistemi bizim için pek faydalı, bir misaldir” diyerek bizimde bundan örnek çıkarmamız gerektiğine dikkat çeker. “Biz Türkler Yugoslavlarla yaklaşmanın ve anlaşmanın faydalarını herkesten iyi takdir etmeliyiz. Kemalist Türkiye, Yugoslavya’nın istikrar mücadelesini derin bir alaka ile takip etti ve yine onun için yeni rejimin başarılarını sevinçle karşıladı” sözleriyle rejimin Türkiye içinde uygulanması gerektiğine vurgu yapar.

“Gazeteye Mektuplar” adlı beşinci ana bölümün “Belgrat” kısmında, Belgrat’ın Osmanlı ve Avusturya arasında nasıl el değiştirdiğine değinilmiştir. Falih

---

²⁴ “Din bakımından Sloven ve Hırvatlar Romen katolikler, Sırlar ortodokslar, Boşnaklar müslümandırlar. Kültür bakımından Sloven ve Hırvatlar asırlardan beri batı medeniyetinin tesiri altındadırlar. Sırlar, Bizans ve Osmanlı, Boşnaklar ise sadece İslam-Osmanlı tesiri altında kalmışlardır.” Falih Rıfkı Atay, “Yugoslavlar için ancak bir istikbâl olabilir: Ya birleşik olarak istiklâl, ya parçalanarak esaret!” diyerek din, dil, kültür birliğinin zorunluluğuna dikkat çeker.

Rıfki Atay, Belgrat'taki izlenim ve düşüncelerini şöyle ifade eder: "Belgrat kalesi içindeki Fikir Tepe'den Tuna Kıyıları'na bakıyorum. Belgrat 1521'den itibaren 347 sene Türk kalmıştır. Ali Rıza Paşa, kale anahtarlarını Prens Mihalyo'ya 1868'de teslim etti." Belgrat'ın tarih içerisindeki gelişimi ise; "Belgrat 1868'de bir köy, 1914'de bir Balkan kasabasıydı. Bugün bir Yugoslavlı'nın kültür seviyesini temsil eden bir Avrupa şehridir" şeklinde açıklar. Belgrat'ta "kendimizi öz memleketimizde hissediyoruz" diyen Falih Rıfki Atay, orada yaşadığı rahatlığı ve güveni okuyucuyla paylaşır. Yazar, Belgrat'ta bulunduğu bir geçit töreninde, Yugoslavya ordusuna baktıkça, bizim ordumuzla olan ortak noktalarını, benzerliklerini görür. "Biz hakikaten Yugoslavya'nın kuvvetini ve birliğini istiyoruz. Balkanların ehemmiyeti varsa, Yugoslavya'nın sükun ve emniyeti bizim başlıca isteklerimiz arasında" dır diyerek Yugoslavya'nın karşısında değil yanında olduğumuza vurgu yapar.

"Zagreb" kısmında Falih Rıfki Atay, Zagreb'in Belgrat gibi büyüdüğüne değinir. "120 bin kişilik artışın bütün insanları, üniversite, yeni mahalleler, büyük binalar hepsi Avusturya'ya değil, artık Yugoslavya'ya aittir" der. Yazar, Zagreb'in büyümesini şu sebeplere bağlar: "Zagreb şehri üç merkez etrafında büyümüştür: Şato, kilise, kasaba! Biri asalet, biri din, üçüncüsü halk kuvvetini temsil eder." "Lubliana" kısmında, Lubliana'nın nüfusunu ikiye katladığına değinir. Son olarak "Adriyatik" kısmında ise, Şuşak, Dubiovnik, Çetine, Herseknovi, Saraybosna gibi şehirlere yaptığı gezi gözlemlerini anlatır.

Falih Rıfki Atay, bu gezi kitabında Balkanların durumundan, Tuna'nın Avrupalılaştırmış yanı ve Osmanlı özelliklerinden bahseder. Yazarın, özellikle Belgrat'ın gelişmiş yapısı hoşuna gider. Yugoslavya'nın uyguladığı devlet rejiminin bizde de örnek alınması gerektiğini vurgular.

1.4.8 Hind

Falih Rıfki Atay'ın, gezi kitapları arasında en geniş hacme sahip olan bu kitap, Semih Lütfi Kitabevi tarafından 1944'de basılmıştır. Toplam 282 sayfalık hacme sahip kitabın önsözden sonra, "Başlangıç", "Giriş", "Hindistan'da İki Ay", "Dicle Üstünde Bağdat", "Basra ve Körfezi", "Hind'de İlk Gece", "Gwalior", "Ağra", "Taç-Mahal", "Taht-ı Tavus", "Ekberin Türbesinde", "Delhi", "Şah-ı Cihanâbad", "Bir Akbaba Yola Düştü", "İç Sokak", "Törenler ve Buluşmalar", "Pişaver ve Hayber", "Taksila", "Lahor", "Kapurtala", "Altın Mabet", Ganj Kıyısında Benares", "Kalküta", "Madras", "Yüz Elli Bin Işıklı Saray", "Sular Başında Akşam", "Cangıl", "Haydar-Abad", Bir Yeşim Hançer", "Bombay", ve "Dönüş" olmak üzere 32 bölümü bulunmaktadır. Kitabın sonuna bir de indeks eklenmiştir.

Falih Rıfki Atay, kitabın önsözüne "Ulus'ta çıkan seyahat yazılarıma bir 'başlangıç' bir de 'giriş' kısmı ekledim. Hindistan'ın ülke ve halkına, tarihlerine, dinlerine, kast ve politika davalarını merak etmeyenler için bu bahisler belki yorucudur. Fakat Türkçede Hindistan için toplu bir eser yazılmamış olduğunu düşünerek; bu meseleleri hiç olmazsa kuşbakışı gözden geçirmeyi faydasız bulmadım" diyerek niye böyle bir ekleme yaptığını belirtir. Esasen, burada kitabın yazılış amacını da vurgulamış olur. Zaten, yazara göre, "Hindistan, bir tarihler, medeniyetler, ırklar, dinler ve diller kaynaşığı"dır.

Falih Rıfki Atay, "Başlangıç" bölümünde doğu ve batı meselelerine değinir. "Hint hürriyetinin büyük davasının, doğu ve batı düşüncülerinin bir gün barışıp, barışmayacağı" olduğunu söyler. "Hint kurtuluşu da, bizde olduğu gibi, düşünüşte kendi kendinden kurtulmakla başlayacaktır. O da, bizim gibi, yeni kendiliğini aklın

hür ve engin aydınlığı içinde arayıp bulmaya karar vermelidir” diyerek Hint’in bu konuda bakış açısını bizdeki gibi değiştirmesi gerektiğini düşünür.

“Giriş” kısmında Hindistan’ın coğrafi yapısı, nüfusu, iklimi, yüzölçümü gibi genel konular hakkında bilgi verilir. Falih Rıfkı Atay, “Hindû emperyalizmi olduğunu ileri sürenler derler ki: Hindistan’daki ırk ve dil ayrılıkları başka hiçbir kıta ile kıyaslanamayacak kadar derindir. Avrupa milletleri aynı insan soyundan beyaz ırktandırlar. Hindistan ırkları ise üç kaynaktan inmedir: Beyaz, sarı ve kara!” diyerek Hindistan’ın din, dil, ırk gibi sosyolojik tabanlı konularda bir hayli karışık yapıya sahip olduğuna vurgu yapar.²⁵ Yazar, Hindistan’da birçok millî hükümetin olmasına rağmen, bu karışık yapıya sahip olmalarından dolayı, millî bir devlet kurmalarının boş bir hayal olduğu düşüncesindedir.

Hindistan’da başta Türkler olmak üzere birçok medeniyet hâkimiyet kurmuştur. Burası, uzun bir süre de İngiliz sömürgesi altında kalmıştır. İngilizler, Hindistan’ın kendi kurdukları medeniyet sonrası demokratikleştiğini, gelişme ve millî birlik yolunda olduğunu, eğer kendileri olmazsa ülkenin tekrar karmaşa içinde olacağı düşüncesindedirler. Ayrıca, İngilizlerin Hindistan’da birçok şeyi değiştirdiğine, Hintlilerin kendi ülkelerinde zamanla idarî, memurluk, polislik gibi işlerde görev alama oranlarının arttığına değinilir.

Hindistan’da, biraz ilerde daha ayrıntılı değineceğimiz üzere İngilizlerin kendi rahat ve zevkleri için kurduğu bir” İngiliz şehri” diye hitap edilen alanlar mevcuttur. Yani bir, “İngiliz Hindistanı” bir de yerli hükümetlerin kurduğu vilayetler vardır. “İngiliz Hindistanı”nın; “Madras, Bombay, Bengal, Birleşik vilayetler, Pencab, Bihar, Merkez vilayetler, Berar, Assam, Kuzey-Batı vilayeti, Orissa ve Sind

---

²⁵ Yazar, bu konuyla ilgili özellikle şu tespiti yapmaktadır: “Hintli, her dinden Hindistan halkının, Hindû, yalnız bu dinden olanların adıdır. Hindûlar, Müslümanlar, Sihler ve Mecusiler hep beraber Hintlidirler.”

gibi vilayetlerden oluştuğu söylenir”. Yerli hükümetlerin ise, “Haydarabad, Maysor ve Baroda maharaçalıklarından” oluştuğu bilgisi verilir.

Hint’te dinin önemli rol oynadığına değinen Falih Rıfki Atay, “din, bütün içtimaî hayattır. İnsanın maddesine mânasına o düzen verir” der. Avrupa ve Hindistan’ı kıyasladığında ikisinin de “tarihlerinin eski ve büyük” olduğunu, “Hint medeniyetinin, Avrupa medeniyetinden daha yaşlı” olduğunu ve “bu medeniyetin ikliminin beyazların yerleşmesine elverişsiz” olduğunu söyler.

“Dicle Üstünde Bağdat” bölümünde yolculuk plânlarını ve nerelere uğrayacaklarını şöyle açıklar: “Önce trenle Bağdat’a, oradan uçakla Basra ve Bahreyn üzerinden Hindistan’da Karaşi limanına gidilecektir. Karaşi’de Türk gazetecilerini Hint hükümetinin iki müessili karşılayacak, bütün yolculukta kendileriyle beraber bulunacaklardır. Hindistan’da uğraklar şunlardır: Rajsamand, Gwalior, Agra, Delhi, Pişaver, Ravulpindi, Lahor, Karpurtala, Amriçar, Benares, Kalküta, Madras, Bangalore, ve Mysore, Haydarabad, Bombay...” Irak topraklarına geçmek için sıkı bir kontrol altından geçen yazar, Bağdat’a geldiklerinde, Bağdat’ın bir hayli geliştiğine fakat şehir manzarası kazanması için daha zamana ihtiyacı olduğu fikrindedir. Yazar, “Bağdat hükümeti tarafından çok iyi ağırlandıkları, misafir edildikleri için onlara minnettar kalır.” Basra ve Körfezi” adlı bölümde, Basra’nın, “İngiliz İmparatorluğu’nun başlıca hava istasyonlarından biri ve bu harpte, denizlerle karaların umulmaz bir ehemmiyeti” durumunda olduğunu söyler. Daha sonra, Bahreyn’de çok kısa zaman geçirebilen Falih Rıfki’nin, bir sonraki durağı Dubai olur.

Falih Rıfki Atay, “Hint’de İlk Gece” adlı bölümde, Hindistan ile ilgili ilk izlenimlerini; “dev koşulu ve otomobil lastiği takılı arabalar, alınlarında kırmızı veya

beyaz benekli kast işareti taşıyan hindûlar, kalpaklı veya fesli Müslümanlar, Sari denen kumaşa bürünen ayağı bilezikli ve burunları incili veya mücevherli kadınlar ve nihayet mukaddes inek! Tramvay ve otomobiller arasında semiz ve kaygısız... Bu ineklere dokunamazsınız. Bir dar yere sıkışırsanız, onun geçip gitmesini beklemek zorundasınız” diye sıralar. Bilindiği gibi Hindistan’da inekler kutsaldırlar. Bu yüzden de insanlardan bile daha değerli görülürler.

Yazar, “Glawior” adlı bölümde, Glawior’dan itibaren yolculuklarına trenle devam edeceklerini söyler. Falih Rıfkı, “yeni bir tabiatla tanışmak nedir, bunu Güney Amerika’dan ve Afrika’dan bilirim. İnsana su, ağaç, kuşlar, ötüşler ve renkler başka türlü gelir. Karaşi’den itibaren bu his içindeyim” der. Bir otelin lokantasında yemek yemek için bulunan yazar, “Hindûların kendileriyle birlikte yemek yemediklerine, hatta Hindûların, kendi dininden, sınıfından olmayanların suyundan dahi içmediklerine” dikkat çeker. Özellikle de, Ortodoks Brahmanların diğerlerine göre daha katı inançta olduklarını yazarın, “Ortodoks Brahmanlarının et, balık, yumurta yemediği, hele ineğin etine el bile sürmediği” şeklindeki ifadesinden açıkça anlıyoruz.

Ağra’ya geldiklerinde, ‘bir Frenk tarihçisinin’ “İslam âleminde ilk defa dış dünyayı gören” ‘eşsiz resim sanatının beşiği olmuştur’ sözleriyle Ağra’nın güzelliğine vurgu yapar. Bu bölümde, Hint tarihinde “Türkçülük” nedir, kısaca üzerinde durulmuştur. Bir zamanlar “Türkçülüğün” Hindistan’da hâkimiyetini tamamen koruduğundan, daha sonra etkisini yitirdiğinden bahsedilir. Yine de, Falih Rıfkı Atay, Hint’te “Türk asıldan gelmiş olma, sahibine bir asillik rütbesi verir” der. Özellikle Gazneli Mahmut’un ve Timur’un oğlu Babur’un Hindistan’daki uzun süren hâkimiyetlerine yer verilir. Babur gibi Türk hanedanlarının Hindistan’da yaptırdıkları yapılarda Türk mimarîsini tercih ettikleri, bunun için İstanbul ve başka illerden

mimar ve usta getirttikleri, Gazneli Mahmut'un ise Hint mimarisini tercih ettiği hakkında bilgi verilir. Yazara göre, "Hindistan'da ki Türk mimarisi ve resminin, IX asırlık Türk hâkimiyetinin daha iyi araştırılması ve tanınması" gerekir.

Yazar, Ağra sarayından bahsederken, bazı yerlerini bizim Topkapı sarayına benzetir. Sarayın yapılışını ve bazı özelliklerini anlatır. Ağra sarayı, Taç-Mahal gibi dünyaca ünlü yapıtların şah-ı Cihan tarafından yaptırıldığını belirtir. Taç-Mahal'i kendisi anlatmadan önce şu duyduklarına ve tavsiyelere yer verir: "Demek Taç-Mahal'i göreceksiniz. Fakat oraya bilhassa ay ışığında gitmelisiniz." "Ağra'da ise tavsiyeler e çıkar" diyen Falih Rıfkı Atay, "şafak vakti Taç-Mahal'in seyrine doyum olmaz, içindeki işlemeleri, kakmaları görmek için öğle vaktini seçmelisiniz" şeklindeki tavsiyelere yer verir. Daha sonra yazar, Taç-Mahal'in kim için ve kim ya da kimler tarafından yapıldığına değinir.

Falih Rıfkı Atay, Taht-ı Tavus'u anlatırken hayranlığını "şah-ı Cihan'ın Taht-ı Tavus'una, bizim dinlediğimiz 1001 Gece Masalları'nın padişahları bile oturmamıştır" diyerek dile getirir. Altın, elmas, mücevher, inci gibi kıymetli taşlardan yapılan Taht-ı Tavus'un güzelliğini anlatır.

Falih Rıfkı Atay, "Ekber'in Türbesi'nde" adlı bölümde İmparator Ekber'in türbe ziyaretinden bahsederken "Ekber, şhrete Babur hanedanının Kannsidir. Hint tarihinde Asoka yalnız Hindlrin büyüğüdür, Ekber ise Müslüman, Hind ve Mecsi, bütün Hintlilerin büyüğüdür" der. Ağra'da bir gün geçirmelerine rağmen yazar, "bir gün kaldığımız Ağra'da dört gündür sizi dolaştırıyorum" diyerek Ağra'nın, anlata anlata bitmeyecek özellikte olduğuna dikkat çeker. Ağra'nın saraylarından, trbelerinden uzun uzun bahseden Falih Rıfkı Atay, Ağra'nın "1083'te İngiliz sancağı altına girdiğini, şimdi 230 bin nüfusu olduğunu" söyler.

Falih Rıfıkı Atay, Delhi’de İngiliz hâkimiyetinin üstünlüğüne değinir. Fakat halk bunun için zorlanmaz. Batı hayatını yaşamak isteyen Hindistan’da, İngilizlerin kurduğu, “İngiliz şehrine” gelir. Burada, “eski ve yeni şehir” isimlerinin sıkça işitildiğini söyleyen yazar, İngilizlerin zevklerine ve rahatlarına göre kurdukları şehrin yeni şehir olarak isimlendirildiğini belirtir. Yazar, Delhi’de bu yeni şehrin Avrupa bulvarını andırmayacak zenginlikte olduğunu söyler. Falih Rıfıkı Atay, “İngiliz idaresinin en çok ehemmiyet verdiği şeylerden biri yerli halka, hatta belediyelerden önce, ihtişamlı bir adliye sarayı kurdurmak olmuştur. İngiliz Hindistan’ındaki yahut yerli hükümetlerdeki anıtvare adliye saraylarına gıpta etmişimdir” der. Delhi’de dört gün kalan yazarın, programı davetler ve ziyaretlerle doludur. Yazarın, izlenimine göre yerli halk, Türk heyetini sevmiş ve hepsi Hindistan hakkında onlara bilgi vermeye çalışmış, eğer Hindistan hakkında bir bilgi dahi kaçırarak olsalar yanlış tanınacaklarının endişesini duymuşlardır.

Yazar, “Şah-ı Cihanâbad” adlı bölümde, bu şahsın hayatından bahseder. Hindistan’da İngiliz dilinin büyük bir kesime hitap ettiğini Falih Rıfıkı Atay, “Hindistan’da İngilizce, herkesi daha kolay anlaşırabilecek bir vasıta, mektep dili, gazete dili, mektuplaşma ve konuşma dili olmuştur. İngilizce gazetelerle, yerli dillerdeki gazeteler arasındaki sürüm farkı nispet bile edilemez” diye anlatır. Yazar, “Hindistan’da İngiliz medeniyetinin övüldüğü başlıca eserin, Pencab ovalarındaki sulama bentleri ve kanallarının” olduğunu söyler. “Bir Akbaba Yola Düştü” bölümünde yazar, “Kuzey Hindistan’a ilk gelen Türklerin Gazneliler olduğunu fakat Türk saltanatlarını Hindistan’a asıl yerleştirenin Gor Türkleri ve Türk Ümerâ hanedanları olduğunu belirtir.” Bir bakıma, Falih Rıfıkı, başta da belirttiği gibi gezisinin dışında bize tarih bilgisi de vermeye çalışır. Ayrıca yazar, gözlemlerinden yola çıkarak Hindistan’a gideceklere, “kaplanlı ve filli Cangıl’ın yanında, bir de

politikalar Cangıl'ına düşeceklerini, burada avlamak yerine avlanmanın olduğu” bilgisini vererek tavsiyede bulunur. Bu da Hindistan'da politik konuların ne kadar gündeme getirildiğini gösterir.

Yazar, “Lahor” adlı bölümde, Lahor'u anlatırken Türk hanedanlarını ve yaptıkları eserleri övmeden geçemez. Lahor'un en iyi çağlarını, “Ekber, Cihangir, Şah-ı Cihan ve Evrenk-Zeyb döneminde yaşadığını, Ekber'in bütün şehri surlarla çevirttiğini, Şah-ı Cihan'ın saraylar ve bahçeler yaptırdığını, Evrenk-Zeyb'in büyük cami yaptırdığını, Cihangir'in türbesinin ise mükemmel olduğunu” söyler. Falih Rıfkı, “Kapurtala” adlı bölümde, davetlisi olduğu bir veliahdın sarayında gördüklerini ve etrafı anlatır. “Saray motoru içinde dolaştığımız ırmak da, Taymis Kıyıları'na benzer: tabiatın, hiçbir sanat dokunmayan suyun güzelliği içinde, dolaşa döne, başka bir saray, veliaht'ın sarayına varıyoruz” diyerek Taymis Kıyıları'nı hatırlayıp iki coğrafya arasında bir bağlantı kurar. Ayrıca, Hindistan'da İngilizlerin ve İngilizcenin hâkimiyetinden yeri geldikçe bahseden yazar, Karpatula'da ise; “kendini Fransa'da zannedeceğini, hizmetçilere kadar herkesin Fransızca konuştuğunu söyleyenler olduğunu” belirtir.

Falih Rıfkı Atay, bu kitabında Hintlilerin din anlayışı ve kast sistemleri hakkında da bilgi verir. Kastlar arası geçiş yasak ve kurallar çok katıdır. Özellikle, Hint kadınının yaşayış standartları çok zordur ve hiçbir hakkı yoktur. Falih Rıfkı, “Ben bu kitabı bastırırken Bengal'deki kıtlık hakkında haber aldık. Bu haberler arasında kasttan olmayanların çorbasını içmemek için açlıktan ölmeyi veya neleri var yoksa satarak göç etmeyi tercih edenlerin hikâyesini belki okumuşsunuzdur” diyerek Bengal halkının din ve kast sistemi konusunda daha katı olduklarını dile getirir.

Yazar, Bengal'in Kalküta merkezi hakkında, "Kalküta, Bengal vilayetinin merkezi ve bir buçuk milyon nüfuslu ilk büyük Hint şehridir. Size Londra'nın hangi semtinde olduğunuzu düşündürecek kadar ilerleyen Kalküta ile herhangi sömürge şehri arasında münasebet aramayınız" der. Burada, Kalküta'nın bir Avrupa şehri kadar ileri bir seviyede olduğuna vurgu yapar. Falih Rıfki, İngilizlerin Hindistan'da işleri bitince er geç memleketlerine döneceklerine değinir. "İngilizlik, bugün bile, Hintli ile kan karıştırmayı hoş görmez" der. Eğer bu iki ırk arasında evlenme durumu olursa, her iki ırkında onları dışladığına vurgu yapar. Yazar, "Madras" adlı bölümde "Hindistan'ın üçüncü büyük şehri olduğuna, bir asırlık üniversitesi, kolejleri, ticaret ve endüstri kurumları olduğuna değinir. Terbiye ve kültür bakımından güney bölgesinin merkezi olduğunu söyler."

"Cangıl" adlı bölümde, Cangıl'da yapılan hayvan avları hakkında bilgi verir. "Haydarâbad" adlı bölümde, "Geliri hafta da bir milyon dolar tutan Haydarâbad Nizamı'nın taşlarına değer biçmek için Amsterdamlı üç mücevhercinin dört yıldan beri çalıştığını" söyler. Yazar, Haydarâbad'ın "yerli hükümetlilerin en büyüğü olmasının yanında, Hindistan'ın dördüncü büyük şehri" olduğunu belirtir. Falih Rıfki Atay, "Bombay" şehrini "Hindistan'ın en büyük batı şehri ve İngiliz medeniyetinin üç asırlık eseri" olarak tanımlar. Bombay'ın, "bütün yerlilik tezatlarını silecek kadar, Avrupalı" olduğunu söyler. Bombay şehrinin iklimi hakkında, aşırı derece sıcaklığına değinir. Ayrıca yazardan, Bombay'da "gece yarısı bütün elektriklerin kendiliğinden söndüğünü ve hiçbir lamba yakılamayacağını" öğreniriz. Bombay'dan sonra, "Dönüş" bölümüne geçen yazar, Hindistan'dan ve orada edindiği dostlarından ayrılmanın hüznünü dile getirir. Dönüşlerinde yol güzergâhlarını Basra, Kudüs olarak anlatan yazar, Kudüs'te "Zeytindağına" çıkarak eski hatıralarına dalar. Daha

sonra Beyrut, Trablusgarp, Şam, Halep şehirlerinde de eski hatıralarını hatırlayarak vatana gelir.

Kısaca, Falih Rıfki Atay, bu kitabında iki ay boyunca gezip gördüğü Hindistan'ı ana hatları ve kendi kişisel izlenimleri doğrultusunda anlatır. Bunun yanında, Hindistan'ın gelenek, görenek, din, dil, tarih, kültür ve yaşayış standartlarına dair sosyolojik bilgiler verir.

1.4.9 Yolcu Defteri

Yolcu Defteri, Ulus Basımevi tarafından 1946 yılında Ankara'da basılmıştır. Toplam olarak 198 sayfadır. Kitap, önsöz dışında “Gidiş”, “Newyork”, “Pasifik’e Doğru”, “San Francisco”, “Dönüş” olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.

Falih Rıfki Atay, bu gezi kitabında Amerika'ya olan yolculuğunu anlatır. Amerika'yla ilgili pek çok şey yazıldığını söyleyen Falih Rıfki, kitabının yazılış nedenini, “Benim notlarımın tek değeri, Atlantik veya Pasifik kıyılarından bazı parçalarla, bunlar arasındaki uğrakların bir Türk gözüyle ve harp günlerinde görülmüş olmasından ibarettir” diyerek anlatıma kendi bakış açısını yüklediğini açıklar. Yolculuk rotasını ise; “Ankara'dan Kahire'ye ve New York'tan San Francisco'ya kadar tren yolculuğu var. Kahire ile Cazablanca ve New York arasında havadan aşacağız” diye belirtir.

Kitabın “Giriş” adlı bölümde, yol üstünde güzergâhları olan, “Halep, Trablus, Beyrut ve Lübnan'dan bahseden Falih Rıfki Atay, buralarda, “30 yıl önceki hatıralarımın sıcaklığını ve tatlılığını bir türlü bulamıyorum” der. Bunun sebebini, “buralarda gençliğini aradığını ve bulamadığına” bağlar. Kahire'ye, ilk defa gittiğini belirten, Falih Rıfki, “Şehri hayalimde nasılsa öyle buldum; sokaklarda alaca bulaca, karışık ve dolaşık bir halk, kulübelerle harabeler ortasında adeta haşmetli bir

merkez...” diyerek Kahire’nin onu şaşırtmadığını, tam da düşündüğü gibi bir Kahire’yle karşılaştığını belirtir.

Yazar, hiçbir yerde Amerika’ya girmek için geçtikleri sağlık kontrolünden geçilmediğini, girmenin ne kadar meşakkatli olduğunu söyler. Falih Rıfkı, buradan sonraki yol güzergâhları hakkında, “altı saatte Trablus’a, oradan yedi saatte Casablanca’ya, oradan yedi saatte Asor adalarına varacaklarını, Asor ile Terre-Neuve arasının on iki saat, burası ile Newyork arasının da sekiz saat olduğunu, geceleri hiçbir yerde konaklamayacaklarını” söyleyerek bizi bilgilendirir. Gezileri harp dönemine denk geldiği için yolculuklar normal dönemden daha uzun sürmektedir.

Casablanca’ya geldiklerinde şehri, “Afrika çöllerinin sonunda sıcaktan kaynar küçük bir liman zanneden” yazar, Casablanca’nın gelişmiş yapısını görünce bize bunlarla ilgili kısa kısa bilgi verir.

Falih Rıfkı Atay, kitabın “Newyork” adlı bölümünde şehri anlatırken, “bir şehir, hatta bir Amerikan şehri değil, gündüzleri Türkiye nüfusunun yarısından fazlasını barındıran karışık âlem bu... Dünyanın her tarafından gelme bir sürü huy, bin çeşit karakter...” diye fotoğraf gerçekliğinde bir tasvirde bulunur. Amerikalıların sıcakkanlılığı hakkında ve Amerikalıları İngilizlerle kıyasladığında ise; “Amerikalı, bir trende ve aynı yerden aynı yere, haftalarca beraber gidip geldiğimiz halde tanışmadığımız İngiliz değildir” sonucuna varır. Yazar, İngilizlerle tanışıp kaynaşmanın ne kadar zor olduğuna ve Amerika’da eşitçiliğin üstünlüğüne vurgu yapar.

Amerika’nın meşhur 5. Caddesini, sinemalarıyla ünlü Broadway’ı, Rocfeller City’i dolaşan yazar, gördükleri karşısında hayran kalır. Broadway’ı İstanbul’un

Galata ve Beyoğlu'na benzetir. Bu benzetmesinin sebebi de; “kibar bir cadde zannettiği Broadway’da tamamıyla sokaklı bir kalabalık” olduğunu görmesidir.

“Londra’daki City gibi, Newyork’ta da heybetli bir isim var: Wall Strett! Hortumlarının ucu Çin Köylerine ve Balkan izlerine kadar uzanan bu finans devi, dar sokaklarıyla, nazik polisleriyle, gök tırmalayan yapılarıyla ne kadar sade ve uysal, âdeta insanı hiç yemeyecek gibi...” diyerek iki şehirdeki bu isimlerin büyük etkilerinden bahseder.

“Pasifik’e Doğru” adlı bölümde, Chicago ve Arizona’dan geçerek California’ya gideceklerini belirten Falih Rıfki Atay, yol güzergâhındaki devletleri “Newyork, Pensilvania, Ohio, İndiana, İllinois, Missouri, Oklahama’nın küçük bir parçası, Kansas, Yeni Meksika, Arizona” diye sıralar. Bunlardan Newyork’un nüfusunun en kalabalık; Texas’ın yüzölçümünün en büyük; Kansas, Oklahoma, Yeni Meksika’nın nüfusunun hiç artmadığına; California’nın ise nüfusunda hızlı bir artış olduğuna değinir. Chicago’nun Amerika’nın ikinci büyük şehri olduğu bilgisini verir. “California’nın adını dillere destan eden, XIX. asır ortalarında orada altın madenlerinin bulunması ve kendi başına İngiliz adalarından büyük olmasına” bağlayan Falih Rıfki, California’nın güzelliğinden çok etkilenir. Bize, Californiya’nın tarihi hakkında bilgi verir.

Falih Rıfki Atay, San Francisco’ya vardığında şehri anlatmaya başlar ve şehir hakkında, “ansiklopedik bilgiler” vermenin doğru olacağını düşünür. “San Francisco’nun geçindirip zengin edeceğine” ve “San Francisco adının Amerika’da, İstanbul’un Türkiye’deki tesirini bıraktığına” değinen Falih Rıfki, iki şehir arasında benzetme yapar. Orada yaptıkları konferansa da değinen yazar, “Konferansın İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca olmak üzere resmi dört dilinin” olduğunu

söyler. Ayrıca, “Avrupa kıtasında bir Fransız için Almanca veya İngilizce, bir İngiliz için Fransızca ve ya Almanca nasıl lüzumlu yardımcı bir dil ise, Amerika kıtasında İspanyolcanın” lüzumlu bir dil olduğuna dikkat çeker.

Falih Rıfki Atay’ın, ilgisini çeken şeyin ne olduğunu, “Ben konferanstan fazla, Amerika’nın Osmanlıca infirat dediğimiz, yalnızlaşma geleneğinden ne kadar uzaklaştığına ve Amerikalılarla İngilizler arasındaki bağlaşmanın ne kadar kuvvetlenebileceğini merak ediyorum” sözlerinden anlıyoruz. Amerika hakkındaki düşüncelerini, “Amerika bir kıtadır, türlü kanlar ve kültürler kaynaşmasından yoğrulmadır. Bütün milletlerin anlaşabileceği fikri onun aklına sığar. Yeni Amerikan politikasının temeli, milletlerarası dayanışma olabilir” diye özetler. Bu bölüm içerisinde, Los Angeles gözlemlerine de yer verir. Los Angeles’in, “Yenidünya’da ‘mantar gibi bittiği’ söylenen şehirlerin, canlı ve şaşırtıcı örneği” olduğunu söyler. Sinemanın da, bu şehre maddi-manevi üstünlük kattığına değinir. Orada tanıdığı bir ünlü Türk sinema oyuncusuyla tanışıp görüşür. Bu sayede dünyaca ünlü sinema mekânlarını tanır ve bunla ilgili anılarını anlatır.

Kitabın “Dönüş” bölümünde, Falih Rıfki Atay, San Francisco’dan ayrılmanın üzerinde yaratacağı hissi şöyle anlatır: “İstanbul tabiatı ile Paris hayatı ile yabancılarını nasıl ısındırırsa, San Francisco’nun da, gönüllerden Pasifik ıraklığı duygusunu bile gideren, bir bağlayıcılığı var.” Dünyanın bir ucanda olan San Francisco, Falih Rıfki’da güzel etkiler yaratır ve dönüş hüznü yaşar. Dönüş yolunda, uğrakları olan Chicago, Boston ve İngiltere’den bahseder. Bir arkadaşının kendisine Amerika’da neleri sevdin ve neleri sevmedin sorusuna karşılık, Amerika’da hoşuna gidenleri ve gitmeyenleri şöyle sıralar; “makineyi, halkın çalışma neşesini, çalışma ruhlarındaki eşitçiliği, doğruluklarını, terbiye ve nezaketlerini sevdim. Seri ve standardın nihayete varmak kaderinde olduğu ümitsiz biteviyeliği sevmedim.” Bunun

dışında, “Amerikalıyı Amerika’dan fazla sevdiğini” bile söyler. Londra’ya geldiklerinde, “geldiğimiz Amerika’da olduğu gibi vardığımız İngiliz adalarında dahi, her şey, toprak, fabrika ve insan ne verebilirse, her şey cephe içindir” der. “İngiltere’nin her türlü eşya bakımından fakirleştiğine... Londra dükkânlarında İngiltere isminin hatıra getirdiği hiçbir şey olmadığına” değinir. Londra’yı ise över ve hayranlığını dile getirir. Londra hakkındaki düşüncelerini, “bin yerinden yaralı, eli kolu sargılı, alnı ve göğsü zafer gururu ile dimdik Londra, insanın üzerinde eskisinden de heybetli bir tesir bırakıyor. Bu şehir, bir kıtayı, bütün şehirleri, nüfusları, kültür ve medeniyeti ile hükmü altına geçiren, eşsiz bir askeri kuvvete karşı, bir gün tek başına kalarak, birkaç kanatlı, fakat bin yıllık hürriyet ve şeref aşkının iradesi ile dövüşmenin bir sembolü olmuştur” diye açıklar.

Falih Rıfki Atay, bu kitabında özellikle Amerika yolculuğu esnasında karşılaştıklarına ve Amerika’daki gözlemlerine yer verir. Bu seyahatte, yazarda, bilhassa, San Francisco ve Los Angeles olumlu ve güzel etkiler bırakmıştır.

1.4.10 Gezerek Gördüklerim

Gezerek Gördüklerim, Milli Eğitim Basımevi’nce “1000 Temel Eser” dizisi olarak, 1970’de İstanbul’da basılmıştır. Toplam olarak 293 sayfadır. Kitap, “Bizim Akdeniz”, “Birkaç Konuşma”, “İngiltere Hatıraları”, “Arnavutluk Hatıraları”, “Amerika Hatıraları”, ve “Brezilya Hatıraları” olmak üzere 6 ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler kendi içerisinde de alt başlıklara ayrılmışlardır.

Bu kitabın büyük çoğunluğu Falih Rıfki Atay’ın, diğer gezi kitaplarında yazdıklarının bir kısmına yer vermesiyle oluşmuştur. Bunlar, “İngiliz Hatıraları” adlı üçüncü ana bölümde, Taymis Kıyıları ve Hint adlı gezi kitaplarından seçmeler yapılmış; “Arnavutluk Hatıraları” adlı dördüncü ana bölümde, Faşist Roma-Kemalist

Tiran-Kaybolmuş Makedonya kitabından seçmeler yapılmış; “Amerika Hatıraları” adlı beşinci ana bölümde, Yolcu Defteri kitabından seçmeler yapılmış; “Brezilya Hatıraları” adlı sonuncu bölümde, Denizaşırı kitabından seçmeler yapılmıştır. Bu bölümler adlarından da anlaşıldığı üzere İngiltere Hatıraları adlı bölümde, İngiltere’ye ve ayrıca Hindistan’a; Arnavutluk Hatıraları adlı bölümde, Arnavutluk’a, Kruya’a, Makedonya’ya ve Selanik’e; Amerika Hatıraları adlı bölümde, Amerika’ya ve Brezilya Hatıraları adlı bölümde, Brezilya’ya yapılan geziler anlatılmaktadır. Kitapta, sadece “Bizim Akdeniz” ve “Birkaç Konuşma” adlı bölümler yeni diğer kısımlar ise yazarın diğer gezi kitaplarından seçilmiş metinlerden oluşmaktadır. Bütün bunlar bir anlamda bağımsız kitap içinde yazarın diğer gezilerini de okuyucuya tanıtmayı hedefler. Yazarın, Bizim Akdeniz adlı ayrı bir gezi kitabı olmasına rağmen, bu kitapta yer alan “Bizim Akdeniz”le başlıkları haricinde içerikleri aynı değildir.

“Bizim Akdeniz” adlı birinci bölümde, Türk Akdeniz’inin Antalya ve Alanya’sı anlatılmış buraların tabiat güzelliği hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümün “Antep” adlı kısmında, Gaziantep’in kurtuluş mücadelesi dönemi ve Antep’e “gazi” rütbesinin verilmesi anlatılmıştır.

“Birkaç Konuşma” adlı ikinci ana bölümün, “50 Yaşım” kısmında, Falih Rıfkı Atay, 50’li yaşlarının kendisinde düşündürdüğü şeylere ve anılara yer verir. “50 yaşın ilk düşündürdüğü şey inişte olmaktır... İnişte yürümek gibi yıllar da hızlı geçiyor. Çocukluğumuzda zaman daha mı yavaştı?”²⁶ diyerek zamanın çabuk geçmesinin ve yaşının ilerlemesinin hüznünü yaşar. “Ahmet Haşim” adlı ikinci kısımda, Falih Rıfkı Atay, Ahmet Haşim’le olan anılarına yer verir. Ki bu durum her

---

²⁶ F. R. Atay, *Gezerek Gördüklerim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 18.

iki yazarı, “gezi edebiyatı” noktasında bir araya getirir. “Sular” adlı kısımda suyun ne kadar önemli bir nimet olduğundan bahseder.

Bölüm 2

GEZİ

2.1 Gezi Yazısı

Gezilir görülen yerlerle ilgili izlenimlerin, gözlemlerin anlatıldığı yazılara gezi yazısı denir. Eş anlamlısı seyahatnâme olan bu türün tarihsel geçmişini V. yüzyıla kadar çıkarmak mümkündür. Gezi yazıları, yurtiçi ve yurtdışında yapılmış gezilerden oluşur. Bu tür metinler, gezilen yerin coğrafi özelliklerini, insanların gelenek göreneklerini, yaşayış biçimlerini, kültürlerini ve ekonomilerini ele alarak okuyan kişiyi bilgilendirir. Gezme işini yapan kişiye ise seyyah ya da gezgin denilmektedir.

Gezi yazıları genelde hatırat (anı) ve günlük türleriyle karıştırılır. Fakat gezi yazılarında sadece insanların anıları değil, aynı zamanda coğrafya da geniş bir şekilde anlatılır. Bunun dışında, gezi yazılarında, anı ve günlükte olduğu gibi zaman değil gözlem ön plândadır. Ama her üç tür de gerçek hayatı konu alması bakımından birbirine yaklaşırlar.

Gezi yazıları, yazıldığı dönemin kültürel, sosyal, ekonomik özelliklerini yazan kişinin bakış açısından bize yansıtır. Gezgin ya da yazarın bakış açısını, önemli ölçüde belirleyen ise kişisel özellikler ve coğrafya bilgisidir.²⁷ Yazarın bakış açısını yansıtması bakımından yazılanların bir kısmında yazarın yorumu ve abartması olabilir.

---

²⁷ Zafer Özdemir, *Servet-i Fünun Dergisinde Seyahat Yazıları (1891-1901)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 3.

Gezi yazıları, genel olarak içerikleri bakımından içinde bulunduğu döneme olduğu kadar, sonraki dönemleri de etkileme özelliğine sahiptir.²⁸ Ayrıca, yazarın kişinin dili ve üslûbunu yansıtmaları bakımından da önemli bir edebî türdür. Gezilen yerlerin güzelliklerini ve görülmeye değer taraflarını göstermek amacı taşır. Gezi türü, uygarlıkların anlaşmasında, bir ülkenin başka bir ülkeyi tanınmasında önemli rol oynar.²⁹

Gezi yazılarında şehirlerin, ülkelerin ilgi çekici, bilinmeyen özelliklerini buluruz. Bir anlamda bilgi verici özellik taşırlar. Bu yazılar sayesinde hiç bilmediğimiz, duymadığımız, merak ettiğimiz ülkelerin, toplumların birçok özelliklerini öğrenme fırsatına sahip oluruz. Gezi metinleri yazıldığı yerin tarihini, coğrafyasını anlatması bakımından turizm faaliyetlerini de olumlu yönde etkiler.³⁰ Bu nedenle gezilip görülen yerlerin özellikleri dikkatle gözlemlenip aktarılmalı, okuyanda gezme heyecanı uyandırmalıdır. Gezi yazıları okuyana bilgi ve edebî zevk de aşılar. Öte yandan, insan gezi yazısına konu olan kenti, mekânı tanıyarak bir anlamda kendini keşfeder.³¹

Diyebiliriz ki, gezi yazılarının ilgi çekmesi, okuyucu tarafından kabul görmesi için anlatılan yerin ilgi çekici detayları verilmeli, anlatım yalın, sürükleyici olmalı ve gözümüzde tablo gibi anlatılan yer canlanmalıdır.

---

²⁸ Bakı Asiltürk, "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler", Turkish Studies, Volume 4/ 1-I Winter 2009, s. 912.

²⁹ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Sözlü/Yazılı Kompozisyon Konuşmak ve Yazmak Sanatı*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1972, s. 287.

³⁰ Sedat Maden, "Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 37, Erzurum 2008, s. 153.

³¹ Ertuğrul Aydın, *Trabzon'un B Kapısı Kalkınma*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2011, s. 15.

2.2 Gezi Yazısı Türünün Tarihsel Gelişimi

Gezi türünün geçmişi oldukça eskiye dayanır. Bu türün tanımına tam olarak uymasa da gezi türünün ilk örneklerini başka ülkelerden gelen gezgin, yazar, elçi, memur gibi kişilerin ülkemizde meydana getirdikleri eserler oluşturur. Bunlar arasında, M. S. 448’de Hun Hükümdarı Atilla’ya gönderilen elçilik heyetinde görevli Priskos ve 568’de Bizans İmparatorluğu adına Göktürlere elçi olarak gelen Kilikyalı Zemarhos’un tuttuğu notları gösterebiliriz.

Ünlü gezgin İbn-i Batuta’nın Tuhfetü’l-Nüzzâr fi Garaibi’l-Emsâl ve Acaibi’l-Estâr adlı eseri dünyanın ünlü seyahatnâmeleri arasındadır. Yine, ünlü gezgin Marco Polo da Altınordu devletine yaptığı geziyi İl Milione adlı eserinde anlatır.³²

Türk edebiyatında da, gezi türüne tam olarak girmese de gezi yazıların temelini hac ziyareti, herhangi bir görevle başka ülkelere gönderilen memurlar elçiler oluşturur. Diyebiliriz ki, gezi yazıları sadece gezip görmek ihtiyacından doğmamıştır. “Elçilik göreviyle başka ülkelere giden Osmanlı İmparatorluğu elçilerinin yazmış oldukları sefaretnameler”³³ de tam olarak seyahatname türüne girmese de bu tür için önemli eserlerdir.

Türk edebiyatında gezi türüne ilk örnek Hoca Gıyaseddin Nakkaş’ın eseri Acâibü’l- Letâif’idir. Bu eserde, Timur’un oğlu Mirza Şahruh’un Çin’e gönderdiği elçilik heyetinin üç yıllık yolculuk izlenimleri anlatılır. Bu eser bir sefaretnâme türündedir. Ali Ekber’in Hıtâinâmesi de bu dönemin önemli bir eseridir. Yine, Eski Türk edebiyatında seyahatnâme türüne girmeyen fakat seyahatnâmede aranan

---

³² *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, C. I. , s. 550.

³³ Seyit Kemal Karaaioğlu, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Yelken Basımevi, İstanbul 1978, s. 640.

özellikleri taşıyan önemli eserler vardır. Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriye'si (1521-1526) bu türdendir. Bir çeşit deniz kitabı da diyebileceğimiz bu eser, Akdeniz kıyılarıyla ilgili bilgiler verir. Bunların dışında, Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi de Fransa'da elçilik yaparken izlenimlerini anlattığı önemli bir eserdir.

XVI. yüzyıl Osmanlı klasik döneminin önemli bir eseri, Seydi Ali Reis'in Mir'atül-Memâlik adlı kitabıdır. Bu eser, Türkçe yazılan ilk gezi kitabıdır. Kâtip Çelebi'nin yazdığı Cihannüma da Osmanlı ülkesinin anlatıldığı coğrafya kitabı niteliğinde olsa da gezi türüne ait özellikler taşır.

Edebiyatımızda gezi türünde en önemli eser, Evliya Çelebi'nin (1611-1685) Seyahatnâmesi'dir. On ciltlik bir yekûn tutan bu eserde, Osmanlı İmparatorluğu'nun XVII. yüzyıldaki tarihi, kültürü, coğrafyası ve siyasî olayları anlatılır. Nabi'nin Tuhfetü'l-i Haremeyn ve İzzet Molla'nın Mihnet Keşan adlı eserleri de yine Tanzimat'tan önce yazılan önemli eserler arasındadır.

Tanzimat döneminde de gezi türü geleneği devam etmiştir. Bu dönemde, Sadık Rıfat Paşa'nın İtalya Seyahatnâmesi (1838) ve Mustafa Sami Efendi'nin Avrupa Risâlesi (1840), Tanzimat döneminde Avrupa'nın yakından tanınmaya başlaması bakımından özel bir öneme sahiptir. Kendisinden sonraki, Avrupa merkezli seyahat eserlerinin öncülerinden olan bu gezi notları, Avrupa'nın tanınmasında çok önemli işlev görmüştür. Hayrullah Efendi'nin Avrupa Seyahatnâmesi de (1864) Avrupa hakkında yazılmış önemli bir eserdir.³⁴

Bunların dışında, Mühendis Faik, Seyahatnâme-i Babr-i Mubit (1868) adlı eserinde İstanbul, Basra arasındaki limanları tanıtır. Daha sonraki yıllarda, Ömer

---

³⁴ Baki Asiltürk, a. g. m. , s. 932-934.

Lütfi'nin Ümit Burnu Seyahatnâmesi (1875) de önemli eserlerdendir. Ömer Lütfi ise, padişahın emriyle Güney Afrika'daki Müslümanlara din öğretmeye giden Ebubekir Efendi'nin yardımcısıdır.

Seyyah Mehmet Emin'in İstanbul'dan Asya-yı Vusta'ya Seyahat (1878) kitabı, Orta Asya Türklüğünü anlatır. Ahmet Mithat Efendi'nin Avrupa'da Bir Cevlân (1890), bu dönemin en önemli eserlerinden biridir. Bu eserde, Avrupa hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Ahmet İhsan da, Avrupa'da Ne Gördüm? (1891) adlı eserinde Avrupa'daki anılarını seyahat formunda anlatır. Ahmet İhsan'ın bir diğer önemli eseri de Altı Hafta Nil'de Seyahat (1896) kitabıdır. Ali Bey'in Seyahat Jurnalı (1897), Namık Kemal'in "Terakki" (1873) adlı makalesi bu türün o dönemdeki önemli örnekleridir.

Cenap Şahâbeddin'in Hac Yolunda (1909-1925) eseri de dönemin ünlü eserleri arasında yerini almaktadır. Burada, Cenap Şahâbeddin doktor olarak gittiği Arabistan ve Cidde'deki gezilerini anlatır. On yedi mektuptan oluşan eser, ilk Servet-i Fünun'da yayınlanmış, daha sonra kitap olarak yayımlanmıştır. Yazar, Avrupa Mektupları'nda (1919) da Avrupa'ya yaptığı gezi izlenimlerini anlatır.³⁵

Cumhuriyet döneminde, gezi yazıları türünde önemli bir artış görülür. Başta, Ahmet Haşim'in Frankfurt Seyahatnâmesi (1923), olmak üzere Yakup Kadri'nin İsviçre Hatıraları (1926), Celâl Esat Arseven'in Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları (1928), Falih Rıfkı Atay'ın, özellikle, Denziâsırı (1931), Taymis Kıyıları (1934),

---

³⁵ Cenap Şahabettin, *Hac Yolunda*, (Haz. Nurullah Şenol), İstanbul 2005, s. 14-15; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, s. 550-551; Baki Asiltürk, a. g. m. , s. 932-934-938; Celâl Esat Arseven, *Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları*, (Haz. N. Ahmet Özalp), Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2008, s. 11; Mehmet Yasin, "Gezmenin Edebiyatı", Atlas, nr. 157, Nisan 2006, s. 152.

Bizim Akdeniz (1934), Tuna Kıyıları (1938), Reşat Nuri Güntekin'in Anadolu Notları I-II. (1936-1966), İsmail Habib Sevük'ün, Tuna'dan Batıya (1935), Yurttan Yazılar (1943) gibi eseleri bu dönemin gözlem ve anlatım ustalığı bakımından öne çıkan eserleridir.

Gezi türünde, Türk ve dünya edebiyatında ün yapmış isimler arasında Evliya Çelebi, İbn-i Batuta, Marco Polo, Clavijo, Busbecq, Lady Montagu, Chateaubriand, Julia Pardoe ve Moltke gibi isimler yer alır.³⁶

Görüldüğü gibi, gezi yazıları eski çağlardan beri insanların merakla heyecanla takip ettikleri bir tür olarak günümüze dek süregelmiştir. Günümüzde de ilerleyen teknoloji, gelişen ekonomi insanların daha çok seyahat etmesini sağlarken, gezi türünün de daha çok zenginleşmesine olanak sağlamıştır.

---

³⁶ Baki Asiltürk, a. g. m. , s. 913.

Bölüm 3

AVRUPA

3.1 Kavram Olarak Avrupa

Avrupa teriminin kökeni ilk çağlara kadar uzanır. Avrupa adının kökeni, nereden türediği konusunda çok farklı şeyler söylenmiştir. Kimilerine göre, kelimenin etimolojik kökeninin Fenike kralının kızı “Europa” kelimesine dayandığı iddia edilir. Avrupa edebiyatında iz bırakan bu mitolojik yaklaşıma göre, Yunan tanrılarında Zeus, Europa’ya âşık olur ve boğa görünümüne girerek “Europa’yı sırtına bindirip Girit’e kaçıtır. Europa ismi önce Yunan kıtası için kullanılıp daha sonra kuzeye ve batıya doğru yayılmıştır.³⁷

Başka bir bakışa göre, Sami dillerindeki “güneşin batması” anlamına gelen “Ereb” ya da “İrib” kelimesi Fenikelilerden Yunanlılara geçmiş ve “Europa” şeklini almıştır. Ege denizi çevresinde yaşayan insanlar bu denizin batısında kalan toprakları bu isimle adlandırmışlardır. Bu isim uzun süre sadece Ege denizinin batısında kalan ülkeler için kullanılmış ancak yakın çağlarda günümüzdeki anlamını kazanmıştır.³⁸

Bugüne kadar Avrupa kavramı ya da terimi, Avrupalık ve Avrupa kimliği üzerinde pek çok tartışma yapılmıştır. Bu kavramlar üzerinde yapılan tartışmalarda; hem coğrafi bir bütünsellik anlamında, hem de ortak bir tarih ve kültür paylaşımının

---

³⁷ Haluk Özdemir, “Ulusal dış Politikalar ve Jeostrateji Bağlamında ‘Avrupa’nın Anlamı”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. VII, nr. 1, (Güz:2007), s. 94.

³⁸ Ali Yiğit, “Avrupa’nın Sınırları ve Türkiye’nin Avrupa’ya Göre Konumu”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. X, nr. 2, Elazığ 2000, s. 38; *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, s. 127.

var olduğundan hareketle “Avrupalılık”ın geçmişte ne askerî ne siyasî ne de ekonomik ve kültürel değerleri paylaşan topluluk olduğu, söz konusu Avrupalı devletlerin yıllarca birbirleriyle kıyasıya çatışma içinde bulunarak; ortak bir Avrupalı kimliğini oluşturamadıkları sonucuna varılmaktadır.³⁹

Avrupa; coğrafi, dini, ekonomik, politik, kültürel ve hukuksal olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Richard Rose’a göre, “Avrupa nedir?” sorusunun karşılığı zamana göre değişmektedir. Bu nedenle de, “Avrupa ne zaman neydi?” sorusunu sormak daha doğru olacaktır. Avrupa için zaman içerisinde birbirinden farklı şekillerde tanımlamalarda bulunulmuştur. Geleneksel Avrupa tanımlaması ise, tarih boyunca din merkezli tanımlanan kültürel bir kavram olmuştur.⁴⁰ Oscar Halecki’ye göre; Avrupa tarihi, Avrupa milletlerinin bütünsel bir topluluk olarak başka tarihlerden ayrılmış tarihidir. Avrupa’yı Avrupa yapan, Yunan-Roma mirası, Hıristiyanlık ve Avrupa’nın bir dönem üstünlüğünü sağlayan endüstri dönemidir. Fakat bu ortak değerlerin çoğu zaman Avrupalıyı çatıştıran değerler olduğunu da söylemek gerek.⁴¹ Öte yandan, Avrupa’yı sadece bir Hıristiyanlık bütünü olarak görme bazı noktaları da kaçırmaya neden olabilir.⁴²

Avrupa’nın coğrafi tanımlamasını yapmaya çalışanlar bu konuda hayli zorlanırlar. Avrupa, kuzeyden Kuzey Buz denizi, batıdan Atlas Okyanusu ve güneyden Akdeniz ile sınırlandırılabilir.⁴³

Avrupa’nın doğal ve kültürel sınırlarını çizmek oldukça güçtür. Kıtanın kuzey, güney ve batı sınırları denizlerle çevrili olduğu için daha belirgindir. Fakat

---

³⁹ M. Zeki Duman, “Avrupa Birliği Kimliği ve Türkiye’nin Birliğe Katılımının Yaratacağı Jeopolitik Boyutlar”, Sosyo-Ekonomi / Ocak-Haziran, nr. 1, 2005-1, s. 80.

⁴⁰ Haluk Özdemir, a. g. m. , s. 96.

⁴¹ M. Zeki Duman, a. g. m. , s. 80-81.

⁴² İlber Ortaylı, *Avrupa ve Biz*, Turhan Kitabevi Yayınlar, Ankara 2007, s. 8.

⁴³ *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, s. 127.

doğuda Asya ile sınırlarının nereden geçtiği belirsizdir.⁴⁴ Doğu Avrupa, Avrupa'nın gerçek bir parçası olmaktan çok onunla Asya arasında bir geçit alanı durumu göstermektedir. Asıl Avrupa karakterini taşıyan parçalı kara kütlesi daha batıda başlar. Bu bölüm ile Doğu Avrupa arasındaki sınır, Karadeniz'de Tuna ağzından Baltık denizi kıyısında "Vistül" ırmağı ağzına doğru çekilen bir sınır ile gösterilebilir. Avrupa asıl özelliğini bu bölümde kazanmaktadır. Avrupa'nın doğu sınırı zamanla yer değiştirmiştir.⁴⁵ Günümüzde ise Avrupa'nın doğu sınırı, Uralların Doğu etekleri boyunca güneye inen, Mugoçar tepelerini aşıp Emba ırmağını izleyerek Hazar denizinin kuzey kıyılarına ulaşan bir çizgi olarak çizilir. Bu sınır Hazar denizinden batıya doğru Kuma-Maniç çukurunu ve Kerç boğazını izleyerek Karadeniz'e ulaşır.⁴⁶

Görüldüğü gibi, Avrupa kimliğinin coğrafi olarak oluşmadığı sonucuna varılabilir. Bu kimliğin sınırları geçmişten beri kesin olarak açıklanamamış, gelecekte de bu durumun değişeceği muhakkaktır.⁴⁷

Avrupa'yı kültür açısından tanımlamaya çalışanlar vardır. Fakat kültür olarak bir Avrupalı tipi yoktur denilmektedir.

Avrupa etnik olarak karmaşık bir yapıya sahiptir. Avrupalılar birbirlerinden milletleri, dilleri, tarihi gelenekleri, toprağa bağlılıkları, kültür seviyeleri, din ve ideolojileri bakımından farklılık göstermektedirler. Kıtanın bir ülkesinde birbirinden farklı etnik gruplar bulunmaktadır. Meselâ, Yugoslavya'da Sırp, Hırvatlar, Slovaklar, Karadağlılar ve Makedonyalılar olmak üzere değişik etnik gruplar bir

---

⁴⁴ *Ana Britannica*, s. 587.

⁴⁵ İbrahim Güner, Mustafa Ertürk, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005, s. 13.

⁴⁶ *Ana Britannica*, C. II, s. 587.

⁴⁷ Cengiz Dinç, "Avrupa Kimliği: Çatışan Perspektifler, Güncel Değerlendirmeler ve Endişeler", *Akademik Bakış*, C. V, Sayı 9, Kış 2011, s. 37.

arada yaşamıştır. Batı Avrupa’da da İspanya’daki “Bask” olaylarını örnek verebiliriz. Sovyetler Birliği’nde etnik farklılıklar daha çok olmasına rağmen federasyon Ruslar tarafından yönetilmekte ve ülkenin tek ideolojisi bulunmaktadır.

Avrupa’nın gelişmesiyle birlikte bu kültürel farklılıklar eskiye oranla önemini yitirmiştir. Avrupa’da çok sayıda farklı dil kullanılmaktadır. Bu dillerin büyük bir çoğunluğu Hint-Avrupa dil ailesine mensup olmakla birlikte, farklı gruplara ve alt gruplara ayrılırlar. Çoğu ülkenin kendine özgü dili bulunurken bazı ülkelerde birden fazla resmî dil bulunur. Meselâ, İsviçre’de dört resmî dil, Belçika’da iki resmî dil konuşulur. Yani, Avrupa’yı kültür olarak karakterize eden özellik olağanüstü bir çeşitlilik ve farklılıktır.⁴⁸

Avrupa kültürü üzerine yazılanlara baktığımızda, Avrupa’nın sınırlarının tarihsel olarak da çizildiğini görürüz. Tarih, din, coğrafya gibi özsel kriterlerin yanı sıra daha liberal ve daha seküler Avrupalı düşünürler ise, Avrupa kültürünü ekonomik ve politik temeller üzerinden tanımlamışlardır. Bu liberal-seküler tanıma göre, Avrupa bir “değerler topluluğu”dur. Avrupa değerleri, bir taraftan demokrasi, özgürlük, hoşgörü gibi siyasal, diğer taraftan da “sosyal piyasa ekonomisi” gibi ekonomik değerleri kapsar.⁴⁹

Avrupa, kültürel olarak düşünülüp tanımlanmaya çalışılacaksa, öncelikle bu kültürün içeriğini oluşturan unsurların da tanımlanması gerekmektedir. Roma geleneği, Hıristiyan kültür, Yunan Felsefesi, Rönesans, Reform, Nazizm karşıtlığı, demokrasi, insan haklarına saygı ve bireysel özgürlükler akla ilk gelen unsurlardır. Tarihe bakıldığında ise Avrupa’daki gelişmelerin yalnızca demokrasi ve insan hakları gibi olumlu gelişmeleri ortaya çıkarmadığı, faşizm, soykırım, ırkçılık,

---

⁴⁸ Ali Yiğit, a. g. m. , s. 40- 41- 42; *Görsel Yayınlar Ansiklopedisi*, 1983, s. 202-212.

⁴⁹ Hakan Yılmaz, *Avrupa Haritasında Türkiye*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2005, s. 3.

sömürgecilik, otoriter/totaliter rejimlerin ideolojilerinin de Avrupa’da ortaya çıktığı görülür.

Avrupa, sadece liberalizmin değil Marksizm ve komünizmin de çıkış noktasıdır. Irkçılık ve kölelik gibi bugün Avrupa’ya yabancı görünen kavramlar, Avrupa’nın üstünlüğünü ve medeniyet yayma misyonu adına yürütülen politikalarla yakından ilişkili kavramlardı.⁵⁰

Avrupa çok eski zamandan beri ekonomik olarak gelişmiş, kültürel olarak zengin, uzun bir tarih yanında geniş bir belleğe de sahip bir kıtadır.⁵¹ Günümüzde, sadece kültürel kavram olmayan Avrupa’nın siyasal ve stratejik niteliği zamanla artış göstermektedir. Bunun nedenlerinden biri Avrupa’ya özgü olduğu düşünülen kültürel değerleri paylaşan diğer batılı ülkelerin varlığıdır. Bu ülkelerden ayrı bir kimlik tanımlaması yapmak siyasal ve stratejik unsurlarla mümkün olabilir. Yalnızca kültürel olarak tanımlanacak Avrupa diğer batılı ülkelere farkını vurgulamak zorundadır.⁵²

Avrupa’yı öncelikle “hukuk” topluluğu olarak görmek gerekir diyenler de vardır. Buna göre, bu hukukun temeli Yunan ve Roma devletlerinin yasalarına kadar götürülebilir. Bu hukuk kuralları, kilise baskısının sona erdirildiği XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren evrensel birer norm halini almış ve Avrupa halklarının XV. yüzyıldan itibaren ortak bir anlam hafızasının yaratılmasına öncülük eden Latin dilinin kullanımıyla da evrensel bir konuma gelerek, söz konusu hukuka bağlı geleneğin Avrupalı kimliğinin oluşturulmasında en önemli etken olmuştur. Kimileri, taşıdığı bütün eksikliklere rağmen, Avrupa’yı bir hukuk devleti ve demokratik

---

⁵⁰ Haluk Özdemir, a. g. m. , s. 97.

⁵¹ Jacques Le Goff, *Gençlere Avrupa Tarihi*, (Çev. Alp Tümertekin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 19.

⁵² Haluk Özdemir, a. g. m. , s. 98-99.

siyaset kültürünün beşiği diye tanımlamak, Avrupa düşüncesini açıklarken doğru bir başlangıç noktası olabilir düşüncesindedir.⁵³

Avrupa'nın ne olduğu, ne anlama geldiğiyle ilgili çalışmalarda, net bir sonuca varılamamaktadır. Avrupa coğrafyasının nereye kadar uzandığı, Avrupa tarihinin nasıl yorumlanması gerektiği, Avrupa'yı Avrupa yapan uygarlık kökenleri, dinin Avrupa'daki etkileri gibi birçok konu farklı yorum ve değerlendirmelerle ele alınmakta bu durum da kafaları iyice karıştırmaktadır. Kimine göre, Ortaçağ Avrupa'sı karanlıkların hüküm sürdüğü bir Avrupa'dır. Karanlık görünen bu çağ, içinde kendinden sonraki gelişmelere yol açacak bir dinamizm barındırmaktadır.⁵⁴

“Avrupa nedir?” sorusuna cevap verilemeyişinin en önemli nedeni, çoğu kültürde olduğu gibi Avrupa'nın da kendi içinde farklılaşmış, karmaşık bir yapıya sahip olması, sorunun kendisinin alabildiğine kapsamlı olması ve tarih boyunca birçok kez, birçok farklı şekilde cevaplanmış olduğu için cevaplarının çok çeşitli ve değişken olmasıdır.⁵⁵

Köken olarak doğudan kaynaklanarak batıya doğru yayılan Avrupa sözcüğünün anlamı, ruhu ve içeriği sonraki dönemlerde ve günümüzde batıdan doğuya doğru ilerlemektedir. Avrupa ve Avrupalılığın ne olduğu, Avrupa'nın doğu sınırının nerede olduğu ve Avrupa'nın nerede bittiği gibi önemli kararlar Batı Avrupa tarafından verilmektedir. Çünkü Avrupa'nın tarihi, kültürü gibi gelişmeleri ortaya çıkaran ülkeler bunlardır. Reform hareketlerinin başladığı Almanya, Rönesans'ın öncülüğünü yapan İtalya, Fransız İhtilâli'nin kurucusu Fransa ve Avrupa kültüründe

---

⁵³ M. Zeki Duman, a. g. m. , s. 82.

⁵⁴ Meryem Koray, *Avrupa Toplum Modeli (Nereden Nereye)*, Tüses Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2002, s. 21-22.

⁵⁵ M. Zeki Duman, a. g. m. , s. 80.

derin izler bırakan sömürgeciliğin geçmişteki temsilcileri bu ülkelerdir.⁵⁶ Avrupa kültürünün her tanımlanışı, yani Avrupa'nın ve Avrupalılığın sınırlarının her izilişi, bazı yerleri, ulusları ve halkları Avrupa'nın içine alırken, diğerlerini de dışarıda bıraktmaktadır.⁵⁷

Avrupa'daki sınırların tarihi geçmişine bakıldığında, en eski sınır olarak, yaklaşık 750 yıl kadar önce zilmiş olan İspanya-Portekiz sınırı, en yeni sınır olarak ise, 1993'te belirlenen ek ve Slovak cumhuriyetleri arasındaki sınır karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸

Avrupa'nın objektif olarak tanımlanabilecek bir kavram olmayıp sübjektif bir duygu olduğu da söylenebilir denilmektedir. Bu durumda ise, Avrupa'nın kültürel olarak ne olduğu, nerede başlayıp nerede bittiği, bazı ülkelerin Avrupalı olup olmadığı gibi sorular somut ve objektif açıklamalarla değil de, Avrupalıların bu konudaki duyguları ile ortaya konabilir. Bunun sonucu olarak da, Avrupa hakkındaki bu duyguları şekillendiren temel unsur stratejik kaygılar olduğu için Avrupa'nın stratejik bir duygu olduğu söylenebilir. Yani Avrupa, bir taraftan herkesin farklı anlamlar yüklediği bir kavram olup diğer taraftan, herkesin kendi ulusal çıkarlarını arkasına gizlediği bir örtü görevi de görmektedir. Bu durum günümüzde de çok farklı değildir.⁵⁹

3.2 Avrupa'da Sosyal Hayat ve Genel Görünüm

Avrupa, halkına yüksek bir yaşam standardı sunar. Nüfusun büyük bir bölümü şehirlerde yaşamaktadır. Londra, Paris, Madrid, Berlin, Roma, Viyana, Budapeşte, Münih, Hamburg Avrupa'nın olduğu kadar dünyanın da tarihi eserlerini

---

⁵⁶ Haluk zdemir, a. g. m. , s. 94.

⁵⁷ Hakan Yılmaz, a. g. m. , s. 3.

⁵⁸ Ali Yiğit, a. g. m. , s. 41.

⁵⁹ Haluk zdemir, a. g. m. , s. 99-100-101.

barındıran metropoller içindedir. Nüfus artışı çok yavaş hatta bazı ülkelerde nüfus azalması görülmektedir.⁶⁰ Avrupa, en küçük kıtadır.⁶¹ Nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu ülke Hollanda, en düşük olduğu ülkeler ise, İzlanda ve Norveç'tir. Çeşitli iş olanakları, gelişmiş sosyal hizmetler ve kentleşme, tarımda makineleşmenin de yardımıyla kırsal nüfusu azaltmıştır. Avrupa'da nüfusu bir milyonun üzerinde pek çok kent ve büyük metropoliten alan vardır.⁶² Çoğu Avrupa ülkesinde kentleşme ülke geneline nispeten dengeli bir şekilde yayıldığından, kıtada daha çok orta büyüklükte ve küçük şehirler ağırlıktadır. Bunun yanı sıra, bazı ülkelerin nüfus, ekonomi ve kültürel olarak egemen olduğu tek bir kenti vardır. Bunlar, Danimarka'da Kopenhag, Norveç'te Oslo, Fransa'da Paris ve Yunanistan'da Atina olarak gösterilebilir.⁶³

XX. yüzyılın başında ve ortasında dünya savaşlarının ortaya çıkışı, hem yönetim biçimlerinin hem de ülke sınırlarının değişmesine zemin hazırlamıştır. Doğu Avrupa ve (eski) Sovyetler Birliği'nin yeni sistemlere geçişi Avrupa'daki rol ve stratejilerin değişmesine neden olmuştur.⁶⁴ XX. yüzyılın başlarında başka imparatorlukların kontrolünde olan Avrupa'da, II. Dünya Savaşı'ndan sonra 30'u geçkin devlet yer almaktaydı. 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında ise Yugoslavya ve Rusya'nın parçalanması, Çekoslovakya'nın ikiye bölünmesiyle bugün Avrupa'da 50'ye yakın devlet yer almaktadır.⁶⁵ Avrupa ülkeleri buldukları bölgelere göre, Batı Avrupa ülkeleri, Kuzey Avrupa ülkeleri, Orta Avrupa ülkeleri, Güney Avrupa ülkeleri, Balkan ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri ve Kafkas ülkeleri olmak üzere yedi bölgeye ayrılırlar.

---

⁶⁰ Honoris Causa, İbrahim Atalay, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, İzmir 2007, s. 64.

⁶¹ Jacques Le Goff, a. g. e. , s. 19.

⁶² *Ana Britannica*, C. II, s. 595.

⁶³ İbrahim Güner, Mustafa Ertürk, a. g. e. , s. 25.

⁶⁴ Ertuğrul Aydın, "Developing Multiculturalism and Strategies for Coexistence in a Global World", *Europeon Turks*, Volume II, (Ed. İsmail Aydoğan, A. Faruk Yaylacı), Printed by Erciyes Universty, 2010, s. 768.

⁶⁵ Ali Yiğit, a. g. m. , s. 41.

Avrupa, XVI. yüzyıldan itibaren bilim, teknik, düşünce ve sanat alanlarındaki gelişmelere öncülük etmiş, dünyada ilk sanayi hareketini gerçekleştirmiş bir kıta olmakla birlikte, günümüzde her bakımdan oldukça gelişmiş bir kıtadır. Dünyada üretilen sanayi ürünlerinin üçte biri bu kıtaya aittir. Dünyanın en önemli ticaret bölgelerinden biri konumunda olan kıtanın dünya ekonomisinde önemli bir yeri vardır.⁶⁶

3.3 Batı Avrupa

Ortaçağ boyunca Avrupa'nın, özellikle teknoloji kullanımı açısından, Asya'dan ve Doğu'dan çok farklı olmadığını, dinsel ve kültürel bakımdan ise farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür. Teknoloji ve üretim ilişkileri, bilgi ve zenginlik düzeyi açısından, Asya ve Avrupa, Doğu ve Batı farklı olmaktan çok birbirlerine benzer özellikler taşımaktadır. Hatta doğu, bilgi birikimi ve kullanılan alet edevat bakımından ve toplumsal ilişkilerin niteliği açısından Avrupa'nın ilerisinde yer almıştır. Avrupa'yı dünyanın diğer bölgelerinden önemli ölçüde ayıran farklılıklar ise Batı Avrupa'da olmuştur.

Doğu ve Batı Avrupa arasında dinsel inançtan ekonomik ve kültürel yaşama kadar uzanan farklılıkları küçümsememek gerekir.⁶⁷ Bugün Avrupa'nın batısı genel kabul gören değerler etrafında birleşirken, doğusu totaliter rejimlerin etkisi altında kalmıştır. Doğu ve Batı arasındaki bu ayrışma Avrupa'nın geniş bir yelpazeye yayılan değerlerinin de ayrışmasını temsil etmektedir.⁶⁸

---

⁶⁶ İbrahim Güner, Mustafa Ertürk, a. g. e. , s. 14-40.

⁶⁷ Meryem Koray, a. g. e. , s. 11.

⁶⁸ Haluk Özdemir, a. g. m., s. 98.

3.4 Falih Rıfki Atay'ın Gezi Yazılarında Avrupa

Falih Rıfki Atay, gezi kitaplarında batı Avrupa da yer alan İngiltere'yi ve başkenti Londra'yı daha ön plâna çıkarır. Bununla birlikte, diğer Avrupa ülkeleri hakkında da ayrıntılı bilgiler verir. Bize Avrupa'yı kendi bakış açısıyla tanıtmaya çalışır. Yazarda, büyük bir batı hayranlığı göze çarpar.

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre, Avrupa hakkında yazılmış ilk önemli vesika, Kara Mehmet Paşa'nın sefaret heyetiyle Viyana'ya giden Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*'dir. Yine, Tanpınar'a göre "hiçbir kitap batılılaşma tarihimizde Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet'in Sefaretnâmesi kadar önemli bir yer tutmaz."⁶⁹ O dönemlerin seyahat yazıları incelendiğinde çoğunlukla, Fransa ve başkenti Paris'in ön plânda olduğu gezilerin çoğunluğunun bu Avrupa ülkesine yapıldığı görülür. Buna en güzel örneklerden biri de, yine Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Sefaretnâmesi'dir. Bu eserde Fransa ayrıntılı olarak anlatılıp tanıtılmıştır.⁷⁰

Gezi yazılarında, Avrupa'yı ön plana çıkaran ve Avrupa'nın Türkiye için örnek alınması gerektiğini sürekli vurgulayan Falih Rıfki Atay, Denizaşırı adlı gezi kitabında tam tersi bir tutum sergiler. 1927 yılında güney Amerika'da bulunan Brezilya'ya yaptığı geziyi anlattığı bu kitabında yazar, "kuzey terbiyesi"nden etkilenir. Türkiye'nin batılılaşmasının önündeki engeli Avrupa olarak görür ve kuzey Amerika'nın örnek alınmasını savunur. Çünkü yazar, Amerika'nın ilk şartlarını, Türkiye'nin o gün içinde bulunduğu şartlara benzetir ve kısa zamanda standartlarını yükselten Amerika'nın yolundan gitmeyi uygun görür. Falih Rıfki Atay için Avrupa Amerika'ya nazaran yaşlı ve yıpranmıştır. Ona göre, kuzey Amerika Avrupa'ya göre

---

⁶⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982, s. 43-44.

⁷⁰ Zafer Özdemir, *Servet-i Fünun Dergisinde Seyahat Yazıları (1891-1901)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 52.

her bakımdan öndedir. Ayrıca kuzey Amerika kendini, yazarın tabiriyle “Avrupa’nın hastalıklarından” korumaktadır. Güney Avrupa’da ise Avrupalı çoktur ve ticaretin büyük çoğunluğu Avrupalıların elindedir.

Falih Rıfki Atay’ın bu kitabında savunduğu bu düşüncüyü diğer gezi kitaplarında görmek pek mümkün değildir. Çünkü burada kuzey Amerika’nın örnek alınmasını savunurken; bundan sonra kaleme aldığı gezi kitaplarının bazılarında Avrupa’yı model olarak göstermiştir. Bu durum da yazarın tutumunda tezatlık gösterir. Belki de, o yıllarda Avrupa’nın tutumunda gördüğü uyumsuzluklar yazarı bu şekilde düşünmeye sevk etmiş olabilir.

Yazarın gezisini yaptığı yıllar Türkiye’de yeni bir medeniyetin yani cumhuriyetin kurulduğu yıllara rastlar. Zaten Atatürk’ün en yakın çevresinde bulunan yazar, yenilik ve reform taraftarı bir tutum sergiler. Toplumun ve ülkenin her alanda modernleşmesini ister. İtalya ve Sovyet Rusya’yı yakından takip eder. Özellikle, İtalya’da Mussoloni’nin faşizm rejiminin İtalya’yı her bakımdan olumlu olarak değiştirdiği ve geliştirdiği düşüncesindedir. Ona göre, Sovyet Rusya’nın kalkınmasında radyo, sinema, gazete, kitap gibi kültürel olanaklarla bilinçsiz olan halkın bilinçlendirilmesi, terbiye edilmesi, çok önemli rol oynamıştır. Aynı şekilde, halkın da bu konudaki istek ve sabrı önemli bir faktör olarak görülür.

Öte yandan, Avrupa ve Amerika’nın, Rusya’nın kalkınmasını istemediğini de belirten Falih Rıfki Atay, Rusya’dan alınması gereken dersin, “Türk ihtilâlini organize etmek, yeni gençliği yetiştirmek, Türk cemiyetini terbiye etmekten” geçtiğini vurgular. Yani, Türkiye’nin geleceği için ihtilâlcî metotlardan yararlanılmalı, Rusya’nın beş yıllık kalkınma plânı örnek alınmalıdır. Yazar, özellikle rejimlerin halka benimsetilmesi gerektiğini düşünür. Çünkü yukarıda da

değindiğimiz gibi yazarın gezileri cumhuriyetin kurulmasının ilk yıllarına rastlar ve birçok alanda yenilikler yapılacaktır. Böylelikle, halk yapılacak olan rejimler hakkında bilinçlendirilmelidir ki yenilikler kabul görsün ve halk huzur içinde yaşayabilsin. Keza, Lenin ve Mussoloni rejimlerinin ülkelerini ve halklarını nasıl geliştirdiğini ve bizim için örnek teşkil ettiğini düşünen Falih Rıfkı, aynı zamanda “biz komünist ve faşist değil, Kemalistiz” diyerek Türkiye’nin bu iki ülkeyi örnek alırken kendine özgü yapısını korunmasını ister. Ancak yazar, bu düşünceleriyle özellikle de Sovyet Rusya hakkındaki fikirleriyle bazı kesimler tarafından “Bolşevik propagandası” yapmakla suçlanarak yanlış anlaşıldığını ifade eder.

Görüldüğü gibi, Falih Rıfkı Atay’ın ilk yazdığı gezi kitaplarında üzerinde durduğu konu ağırlıklı olarak Türkiye’nin yararına, Avrupa ve Amerika’nın örnek alınabilecek yönlerinin gözlemlenmesidir.

Falih Rıfkı Atay’ın bir başka örnek alınması gerektiğini düşündüğü ülke ise Avusturya’dır. Yazar, bu ülkenin özellikle, rejim ve terbiye sisteminden etkilenip bunları Türkiye için model görmüştür.

Falih Rıfkı Atay’ın gezi kitaplarında en çok üzerinde durduğu ve hayran olduğu Avrupa ülkelerinden biri de İngiltere ve başkenti Londra’dır. Yazar, buraların olumlu ve sevdiği yönlerini anlatmasının yanında, olumsuz gördüğü ve hoşuna gitmeyen şeyleri de bizimle paylaşır. İngiltere’yle ilgili ilk dikkat çektiği noktalardan biri İngiliz insanlarıdır. Onların ne kadar soğukkanlı ve tuhaf olduğu, onlarla kaynaşmanın ne denli zor olduğu üzerinde durur. Vapurla yaptığı yolculuklardaki vapurların İngilizlere ait olduğunu belirten yazar, aynı zamanda vapurların konforlu olduğunu, vapurda insanları eğlendirmek ve hoş vakit geçirmelerini sağlamak için birçok etkinliğin düzenlendiğini, fakat bunda en çok eğlenenlerin İngilizler olduğunu

gözlemler. Falih Rıfıkı, bu durumdan biraz da rahatsızlık duymuş gibidir. Çünkü İngilizlerin her şeyden zevk çıkarmaları ona tuhaf gelir.

Londra'nın önemli gördüğü yapısı Piccadilly hakkında bize bilgi veren Falih Rıfıkı Atay, özellikle Hyde Park'taki gözlemlerini paylaşır bizimle. Bu parkta, sonsuz düşünce özgürlüğü olduğunu belirtir. Bu kitaba ismini veren Taymis Kıyıları yazarın en çok beğendiği yerdir. Ona göre, Taymis Kıyıları'na uğramadan İngiliz hayatından tat almak pek mümkün değildir. Hatta bizim Manavgat şelalesiyle Taymis Kıyıları arasında benzerlik kurar. Falih Rıfıkı Atay, burada yine terbiye unsuru üzerindeki gözlemleriyle İngiliz terbiyesine hayran kalır.

Regent Park'ta geçirdiği vakitte hayvanları gözlemleyen yazar, şaşkınlığını gizleyemez. Çünkü en yabani hayvanlar bile burada ehlileştirilmiştir. Burada geçirdiği zamandan memnun kalan Falih Rıfıkı Atay, hayvanlara bu ülkede çok önem verildiğini söyler. Londra'nın plânlı yapısı, özellikle ağaçlandırma konusunda duyarlı olması, yazarın oldukça dikkatini çeker. Türkiye'nin bu konuda tam tersi tutum sergilemesi onu oldukça üzen durumlardan birisidir.

İngilizlerin müzelerini dolaşan Falih Rıfıkı Atay, yine bu konuda İngilizlere hayranlık duyarak müzelerinde tarihlerini çok iyi muhafaza ettiklerini düşünür. Falih Rıfıkı, İngilizcenin diğer dillere göre üstün bir dil olduğuna değinmeden geçemez. Bu durum çoğu Avrupa ülkesinde olduğu gibi Hindistan'da da böyledir. Yazar, İngilizlerin Hindistan'daki faaliyetlerine değinirken, oradaki İngiliz üstünlünden bahseder. Ayrıca Hindistan'ın Kalküta ve Bombay şehirlerinin Avrupa'yı aratmayacak kadar ileri seviyede olduğunu belirtir.

Falih Rıfıkı Atay, 1940'larda yine Amerika dönüşü uğradığı İngiltere'yle ilgili II. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış İngiltere'de fakirliğin ve kısıtlamaların hüküm

sürdüğünü, Londra'nın ise "heybetliliğinin eskisinden de üstün" olduğunu düşünür. Yazar, İngiltere hakkında bazı olumsuz düşüncelere kapılsa da çoğunlukla hayranlık içerisinde. Ayrıca çoğu Avrupa ülkesinin İngiliz gibi olmak düşüncesinde olduğunu vurgular.

Falih Rıfki Atay, Londra'ya o kadar hayrandır ki oradan dönüşte nereye uğrasa beğenmekte zorluk yaşar. Londra dönüşlerinin birisinde uğradığı, Yunanistan ona ağaçsız ve çöl gibi görünür. Yazar, Paris ve Londra karşılaştırmalarında da Londra'nın etkisinden bir türlü kurtulamaz. Londra ona, Paris'ten daha güzel görünür.

Yazar, Paris'i eğlence mekânlarının merkezi olarak görürken, bir taraftan Fransız halkının, bu tür eğlence yerlerinde çok az bulunduğu, neredeyse buralara uğramadıklarına değinir. Gözlemini bir Fransızın anlattıklarıyla doğrulayarak, Fransızların daha çok eğitim, sanat ve din kurumlarında vakit geçirdiklerini öğrenir. Ona göre, hayat Paris'te sokaklarda, Londra'da ise evdedir. Fransa'daki hürriyet ve eşitliğe dikkat çeken Falih Rıfki, Fransızca'nın İngilizce'ye göre az kullanılan bir dil olduğu fikrindedir.

Yazar, Belçika'nın I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası durumu hakkında bir Belçikalının anlattıklarına yer verir. Burada Belçikalıların ancak I. Dünya Savaşı sonrası ülkelerinden dışarıya çıktıklarını, bunun nedeninin daha çok ekonomiye bağlı olduğunu söyler. Büyük Harp döneminde, Belgrad ve Belçika onun gözünde "iki destan" ismi gibi büyüktür. Falih Rıfki Atay, Arnavutluk ve başkenti Tiran, Yugoslavya, Hırvatistan'ın başkenti Zagreb, Slovenya'nın başkenti Lubliyanaya hakkındaki görüşlerini, kısa da olsa dile getirerek, buraların gelişmiş yapısına değinir. Makedonya'da ise çok üzülen yazar, duygularını, düşüncelerini gizleyemez.

Çünkü orası artık Türk devletinin elinde değildir ve Osmanlı döneminin orada birçok hatırasını hatırlamıştır. Falih Rıfki, Polonya'nın başkenti Varşova ve Avusturya'nın başkenti Viyana üzerindeki görüşlerini de kısaca belirtir. Yazarın, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de "nemli bir is kokusu duydum ve uzun süre Avrupa burnumda böyle bir koku olarak kaldı" demesi de ilginç bir durumdur.

Falih Rıfki Atay'ın, Avrupa ülkeleriyle ilgili en olumsuz düşünceler beslediği, hatta haklarında neredeyse olumlu hiçbir şey yazmadığı ülkeler, İspanya ve Portekiz'dir. Portekiz'in bağımsız bile olmadığına, hatta Avrupalıların İspanyol ve Portekiz milletlerini küçümsediğini gözlemler. Şimdi, yazarın gezi yazılarında kaleme aldığı bu Avrupa ülkelerini başlıklar halinde ayrıntılı olarak ele almak gerekir.

3.4.1 İngiltere

İngiltere'nin tarihini ve tarih içindeki gelişimini de ele alan Falih Rıfki Atay, "1933'te Londra'da Bir Kemalist" başlığı altında İngiltere'deki gözlemlerini okuyucuyla paylaşmıştır. Yazar, emperyalizmin Avrupa ülkelerindeki konumundan bahseder. İngiltere'nin XIX. asırda dünya üstü bir varlık olduğunu ve gücünü vurgular.

Falih Rıfki Atay, XIX. yüzyıl İngiltere'si "bütün zanaatların üstünde hayat sanatının da kaynağı" diyerek İngiltere'ye hayranlığını dile getirir. İngilizlerin tabiatı ve hayvanları ne kadar çok sevdiklerine değinir. XIX. asır İngiltere'sini öven Falih Rıfki, XVIII. yüzyıl İngiltere'si hakkında İngiltere'nin bir zamanlar ne kadar geri bir memleket olduğuna vurgu yapar.

İngilizlerin ne kadar soğukkanlı olduğu ve kendi kendine yaşamasını seven millet olduklarının altını çizen Falih Rıfki Atay'ın, şu gözlemi bunu açıkça

desteklemektedir: “Bizim memleketlerde tek tek, kendilerini ayırarak ve uzaklaştırarak oturan İngiliz burada caddeler, oteller ve dükkânlar dolusu var. Akvaryum kavanozunda merakla renklerini seyrettiğimiz balığın şimdi denizi içindeyim. Korkunç İngiliz kendi yuvasında dikenleri sökülmiş, tırnakları yontulmuş, dişleri törpülenmiş, Londra çocuğu hayvanat bahçesinde file peynir verdiği kolaylıkla, insan ona selam verebiliyor.”⁷¹

Falih Rıfki Atay, bu gözlemi ve önemli pasajıyla İngiliz insanını okuyucularına tanıtmaya çalışır. İngiltere’nin dünya için önemini, Londra’nın ise İngiltere için önemini, “İngiltere, dünya ticaret ve parasının kaynağı, Londra İngiltere’nin kaynağı” şeklinde belirtir. Londra ve Amerika’yla şöyle bir benzerlik kuran Falih Rıfki, “Londra’da hayat, Newyork’ta olduğu gibi standartlaşmıştır” der.

Londra’nın önemli ve ünlü bir parkı olan Hyde Park’ta herkesin düşüncelerini özgürce ifade edebileceğini söyleyen Falih Rıfki Atay, bu parkın bizim tarihimizde de önemini vurgular. Bu parkın düşünce özgürlüğünü ifade etmekte ne kadar serbest olduğunu, duyduğu şu sözle örnek verir: “Orada bir Hintli, İngiliz sarayına sövebilir.” İngilizlerden birçok zulüm gören Hintlilerin İngiliz sarayına hakaret etmesinin ancak Hyde Park’ta gerçekleşebileceği örneği, bu parkta isteyenin istediğini söyleyebileceğini açıkça ortaya koymaktadır.

XIX. yüzyıl İngiltere’sine hayranlığı o kadar yüksek noktadadır ki Falih Rıfki Atay’ın, bunu, “İngiltere, XIX. asırda bir memleket değildi, küre dışında bir yıldızdı. Henüz İngiliz adasının kendini, Avrupa’ya mı, Asya ve Amerika’ya mı mâl edeceğine şaşmayınız; kendini yeryüzüne mâl etmeye başladığına şükrediniz”⁷² diyerek dile getirir. İngiltere’de kozmopolit kavramını, “zevksiz, fakir ve çirkin”

⁷¹ F. R. Atay, *Taymis Kıyıları*, Baha Matbaası, İstanbul 1970, s. 18.

⁷² F. R. Atay, a. g. e. , s. 55.

olarak açıklayan Falih Rıfki, “kozmpolit’in itibarını” İngiliz’den aldığını söyler. İngiltere’de giyinilecek, yiyilecek, gezilecek, gidilecek en iyi ne varsa hepsinin İngilizler için olduğunu öne sürer. İngiltere için; “Bir yabancının kuşbakışı gördüğü İngiltere, hayat gibi, hoş rüyalardan ibarettir” der.

Kendisi gibi herkesin XIX. yüzyıl İngiltere’sine niçin imrendiğini, “En iyi Fransız, en iyi İngiliz’e benzeyen Fransalı adam demektir. İyi bir Belçikalı, seçme bir Rus, bir İtalyan İngiliz sanılmaktı... Tarihte belki hiçbir aşk XIX. yüzyıl İngilizcilik iptilası kadar peşinden insan sürüklememiştir”⁷³ diye açıklar. Kısaca, İngiltere dünyanın beşiğidir. Başkenti Londra için ise Avrupa’nın başkenti diyebiliriz. İngilizlerin yaşam standartları hakkında onların şu sözüne; “İngilizler derler ki, yaşamasını bilmek demek, istirahat etmesini bilmek demektir” yer verir. Yani İngilizler, disiplinli çalışmalarının yanında, dinlenmesini de bilen insanlardır.

Falih Rıfki Atay, Hyde Park’tayken şu sözleri söylememek için kendisini zor tuttuğunu söyler: “Bir gün İngiliz adası havasında, şimşek gibi, bir kahkaha çıkacak olsa, hem insanlar hem siz rahat edeceksiniz.” Buradan İngilizlerin gülmekten yoksun olduklarını, bu cevheri içlerinden çıkarmaları gerektiğini anlamaktayız. Yazar, bunu şu benzetmeye bağlar: “Ayağı gömülen ‘marki’, uşağı Stanley’le konuşan ak saçlı ‘lady’, pabuç boyasını kendi yapan ‘lord’, turistleri eğlendirmeye mahsus sirklerin veya Taymis boylarına kurulmuş salaşların numaraları yerine geçebilirdi.”⁷⁴

Yazar, “İngiltere, ‘made in Germany’ markasından kurtulmak için harbe girdi; şimdi Londra sokakları ‘made in Rusya’, ‘made in Japon’, ‘made in Canada’ markalarıyla dolmuştur” diyerek bu konuda İngiltere’yi eleştirir.

---

⁷³ F. R. Atay, a. g. e. , s. 57.

⁷⁴ F. R. Atay, a. g. e. , s. 63.

Londra'nın gelişimi hakkında bir diğer gözlemi de şudur: “Londra’yı 1988 yıl önce, bir Latin kurdu. Latin ustalar, hamam, tuğla, kaldırım ve mozaik döşeme ile şehrin üslubunu yaptılar. Londra, Roma’nın ambarlarından biriydi. İngilizler yalnız ticareti değil, denizi de Latinlerden öğrendiler.”⁷⁵ Görüldüğü gibi, Londra zamanla kendini dünya standartlarının üstüne çıkarmıştır.

İngilizlerin yavaş yavaş ilerlemesi onların azimlerinin sonucudur. Zamanla dünyanın yıldızı olmuştur. Şimdi izlediği strateji neredeyse tüm dünya tarafından örnek alınmaktadır. İngiltere birçok alanda başarılı olmuştur.

Falih Rıfki Atay, çok sevdiği Taymis Kıyıları’nı, Türk Akdeniz’iyle karşılaştırır. Yazar, Türk Akdeniz’ini (Antalya) görmeden, tanımadan, Taymis Kıyıları’ndan bahsetmiş olmanın üzüntüsünü de yaşamaktadır.

İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerini “ihtiyar” diye isimlendiren Falih Rıfki Atay, yapılması gereken şeyin Amerika’nın yolundan gitmek olduğuna değinir. Bir taraftan İngiltere’yi överken, diğer taraftan Amerika’nın uyguladığı stratejinin Türk milleti için daha uygun olacağı düşüncesindedir. Yazar, İngilizlerin eğlenceye düşkünlüğünü ise, “İhtiyar Avrupa’nın eğlenecek, gezilecek, rahat edilecek, yüzülecek, seyredilecek neresi varsa, İtalya, Avusturya ve İspanya şehirlerinin bütün otelleri, Venedik’in Lidos’u, yazın Fransa’nın plajları ve dağları, kışın Akdeniz’in kıyısı, her yer İngiltere adasından yahut iki Amerika’dan gelmiş olanların istilasına uğramıştır”⁷⁶ şeklinde ifade eder. İngilizce’nin her yerde geçerliliğini ve itibarını vurgulayan Falih Rıfki, “İşinizi görece kadar İngiliz cümle ve lügâti öğrendinizse, yeryüzü avucunuzun içi gibidir; hiçbir yerde gurbet ve yalnızlık duymazsınız. Paris

---

⁷⁵ F. R. Atay, a. g. e. , s. 97.

⁷⁶ Falih Rıfki Atay, *Deniz aşırı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1938, s. 10.

kiliselerinin kapılarında Fransız çocukları İngilizce dileniyorlar”⁷⁷ der. Yazar, İngiltere’yi yaşlı olarak görmekte, fakat İngilizcenin geçerli bir “dil” olduğunu da belirtmektedir.

Falih Rıfki Atay, İngilizlerin “çocuk gibi her şeyden zevk” çıkarmalarının sebebini, “onların rahat ve tasasız olmasına” bağlar. İngiliz gemisindeki spor, yeme, içme, eğlenmeye kadar yapılan faaliyetlerden bahseden yazar, bundan en çok eğlenenin yine İngilizler olduğunu söyler. Ona göre, bütün gemi halkı onlardan etkilenmiştir.

Falih Rıfki Atay, Brezilya’da bulunan İngilizlerin ticarete en ileri olduklarını ve Brezilya halkı ile fazla kaynaşmadıklarını, oradaki işleri bitip, zengin olduklarında geri döndüklerini söyler.

Falih Rıfki Atay, İngiltere’de tanıdığı İngilizler hakkında, “İngilizler hakikatlerinin bilinmesinden ve tenkit edilmekten korkmayan, kusurlarını ve zaaflarını sizinle beraber münakaşa etmekten çekinmeyen millettirler... Hindistan’da da başka türlü olacağını tahmin etmiyorum”⁷⁸ diyerek İngilizlerin kendilerine ne kadar güven duyduklarını, nerede olurlarsa olsun bu durumun değişmeyeceğini vurgular.

Falih Rıfki Atay, Hindistan’da ki İngilizlerin yaşamından gözlemlediklerini paylaşır bizimle. Hindistan’daki yeni şehri İngilizlerin kurduğu ve yaşadığı, eski şehri ise Hintlilerin yaşadığı şehir olarak belirtir. Burada doğu-batı ayrılığı, İngilizlerin kendilerini ne kadar ayrı tuttuğu göze çarpmaktadır. Yazar, yeni şehrin tarifini “parkları ile ferah ve rahat evleri, konakları ile kulüp ve otelleri ile spor

---

⁷⁷ F. R. Atay, a. g. e. , s. 10.

⁷⁸ F. R. Atay, *Hind*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1944, s. 86.

yerleri ve yüzme havuzları ile iklim şartlarına uygun İngiliz şehri doğar”⁷⁹ diye yapar. İngilizler bütün zevklerini kurdukları şehre yansıtmışlardır. Falih Rıfki, Hintlilerden batı yaşamına geçmek isteyenlerin rahatça geçebileceğini bu konuda hiçbir baskı yapılmadığını gözlemler.

Görüldüğü gibi, Falih Rıfki Atay, İngilizlerin Hindistan’da bile kendi memleketlerinde sürdürdükleri rahatı, hayatı kurduklarına vurgu yapar. Hindistan bir zamanlar İngiliz sömürüsü altında kalmış ve İngilizlerden birçok zulüm görmüş ülke olarak bilinir. Fakat burada, artık Hindistan’da sadece işini yapan İngiliz’i görmekteyiz.

Yazarın, Yolcu Defteri’ndeki Amerika gezisi II. Dünya Savaşı’nın bitmesinden yaklaşık bir sene sonra gerçekleştiği için bu gezi dönüşünde uğradığı İngiltere’yi hâlâ disiplin içinde görür. Yazar, harbin İngiltere’ye etkisini, “içeride ve dışarıda halkın üst baş düşüklüğü göze çarpıyor. Bir İngiliz vatandaşı yılda bir esvabı güçlkle edinebilir. Onun da kalitesi hayli aşağıdır. Bir harpte vatandaş, fedakârlığının, derinliğine ve genişliğine, bütün halka ne kadar eşitçe bölünmüş ve yayılmış olduğunu anlayabilmek için İngiltere’ye kadar yorulmak lazımdır”⁸⁰ şeklinde ifade eder.

Falih Rıfki Atay, Londra’nın bu savaştan sonraki yıpranmış halini bile gözünde güzel görür. İngiltere’nin ise en başta, “yiyecek ve ev sorununu” çözmesi gerektiğini düşünür. Falih Rıfki, “Londra’da pek de yürek rahatı ile oturmadık. Bununla beraber, İngiliz İmparatorluğu’nun devamlılık ve içtenliğine daha çok inanmış olarak ayrılıyoruz”⁸¹ sözleriyle Avrupa’daki karışıklığı belirtmek ister.

---

⁷⁹ F. R. Atay, a. g. e. , s. 144.

⁸⁰ F. R. Atay, *Yolcu Defteri*, Ulus Basımevi, Ankara 1946, s. 191-192.

⁸¹ F. R. Atay, a. g. e. , s. 196.

Burada İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrası durumunu da gözlemleyen Falih Rıfki Atay, savaşın bitmiş olmasına rağmen hâlâ her şeyin kontrol altında tutulduğuna vurgu yapar. Yazar, İngiltere'nin yemesinden içmesine kadar kaliteden ödün verdiğini belirtirken, Londra'ya ise hayran kaldığını vurgular.

Görüldüğü gibi yazar, İngiltere hakkında bize düşüncelerini ve izlenimlerini yansıtırken, farklı düşünceler ortaya koymuştur. Aslında, İngiltere'ye hayranlığını anlatırken, bir taraftan olumsuz özelliklerine de yer vermiştir. Özellikle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin kötü durumda olduğunu vurgular. Sonuç itibariyle, İngiltere gelişmiş ve herkesi kendine hayran bırakan bir Avrupa şehridir.

3.4.2 Fransa

Falih Rıfki Atay'ın Paris ile ilgili gözlemlerini, genellikle İngiltere'ye giderken ya da oradan dönerken tuttuğu notlar oluşturur. Yine bir İngiltere gidişi, Paris'in güzel uğraklarından Etoile'den Lüksemburg'daki hayat akışını seyrederken, “caddenin İngilizsizliği, kelimelerin İngilizcesizliğinden daha çok göze çarpıyor” diyerek İngilizlerin bu caddede azlığı dikkatini çeker.

Falih Rıfki Atay, Paris'in “zevk, sefahat, eğlence, gösteriş ve sinobizm âleminin merkezi” olduğunu söyler. Ona göre, Paris, canlı ve hareketli bir şehirdir. Yazarın, Fransa'da en çok tuhafına giden durum ise, “Paris'in gurur ve süsü” olarak gördüğü Etoile'nin üstünde “kiralık” yazısı görmesi olmuştur. Falih Rıfki, bu yazının Etoile'nin üstüne yazılmasını, buranın kiralık olmasını bir türlü buraya yakıştıramamıştır. Paris'le kuzey medeniyetini karşılaştırarak, “Paris'in ruhunu arayan onu sokaklarında bulur, fakat kuzey medeniyeti Home'dadır” diyerek Paris'te hayatın sokaklarda olduğunu söyler.

Hyde Park'ın İngiltere'nin büyük, ünlü ve herkesin istediğini söyleyebileceği bir park olduğundan bahsetmiştik. Falih Rıfkı Atay, Fransa'da “bu nutukların söylenmesine polisin müsaade etmeyeceğine” değinir. Fransa'nın “hürriyetçi değil, eşitçi” olduğu işiten yazar, “Fransız; hürriyetini, eğer memleketi için zararı olabilecek bir jestte veya bir gevezelikte olsun gösteremeyecek olursa, bu hakkının battal edilmiş olup olmadığından şüphe eder”⁸² der. Falih Rıfkı, bir Fransız yazarın şu sözüne; “Fransız formülsüz düşünemez. Hayatı daima bir hukuk formülü yahut pullu bir kâğıt içinde donduracağını sanır” yer vererek, Fransızlarda mantığın önemli olduğunu vurgular. Bunun dışında, “Fransa'nın Manş plajları, Connes, Nice şehirlerinin kozmopolit” olduğunu söyler.

Falih Rıfkı Atay'a göre, Fransa'da bir İngiliz hayranlığı göze çarpmaktadır. İngiliz hayatının, “evde anlaşılıp tadılabileceğini”, Fransa'nın da “edebiyatta kavranabileceğini” söyleyen Falih Rıfkı, bu iki Avrupa ülkesini karşılaştırarak, onları anlamının, tanımanın yollarını gösterir.

Londra'dan dönüşte tekrar Paris'e uğrayan Falih Rıfkı Atay, Paris'te aradığı güzelliği bulamamanın hüznünü yaşar. “Işık şehir hayalimdeki bir lamba gibi söndü. Paris'te bir köy tenhâlığı var” diyerek şaşkınlığını dile getirir. Bunun nedenini de, “Paris'in mevsimi değildi; Londra'ya ise tam mevsiminde gitmiştik” görüşünü ileri sürerek buna bağlar.

Londra'nın etkisinden kurtulmak için Marsilya'ya giden Falih Rıfkı Atay, “Marsilya Paris cennetinin kapısı, keşke oraya Londra'dan gelmiş olmasaydım” şeklindeki ifadesiyle Londra'nın etkisini bir türlü üzerinden atamaz. Yazar, Fransa'nın “Cannes, Juan-les, Pins, Nice, Monte Carlo” gibi güzel şehirlerinin “ferah

---

⁸² F. R. Atay, *Taymis Kıyıları*, s. 35.

ve serin kelimeler” olduğunu söyler. Fransa’nın güzelliğini Londra’dan geldiği için yaşayamaz.

Falih Rıfki Atay, şimdi dünyanın önde gelen Avrupa ülkesi İngiltere için, “yirmi beş sene önceye kadar Fransa için Calasis’den bir buçuk saat ötedeki İngiltere henüz meçhul adaydı” diyerek o zamanlar İngiltere’nin hiçbir vasfı olmadığına dikkat çekerek Fransa’yı ön plana çıkarır. Genelde İngiltere’yi Fransa’ya göre ön plâna çıkarmasına karşılık burada tam tersi bir gözlemde bulunur.

Falih Rıfki Atay, bir Fransız gazetecisinin (Edmond Hurecourt) şu sözlerine dikkat çekerek Amerika ve Fransa’yı karşılaştırır: “Fransa’da ‘Maarif Nezariyeti’ Amerika’da ‘Terbiye Büroları’; biz tenvir ediyoruz, Amerika terbiye; bizde kitap, onlarda hayat; bizde nazariye, orada ameli kıymet; onlar çocuklarında enerji ve azmi inkişaf ediyorlar. Enerji ve azim olmazsa en güzel istidatlar, hatta ilim ne işe yarar?”⁸³ Burada Amerikan terbiyesine, gençlerin nasıl yetiştirildiğine dikkat çekilmek istenmiştir.

İngilizce’nin Fransızca’dan üstün bir dil olduğunu Falih Rıfki Atay’ın şu sözlerinden anlıyoruz: “Latin insanları ve onların en çok konuşulanı Fransızca ile seyahatlerde anlaşmak güçleşiyor. Hâlbuki İngilizce ile Paris’te bile hiçbir zorluğa uğramazsınız.”⁸⁴ Ona göre, İngilizce ne kadar üstün bir dilse, Fransızca da o kadar itibardan düşmüştür. Yazar, “eğlence yerlerinde en az tesadüf olunan insan, Fransız’dır” diyerek Fransızların eğlence ve sosyal hayatlarının neredeyse hiç olmadıklarına değinir. Bu gözlemini güçlendirmek için bir Fransız’ın anlattıklarına yer verir: “Gece olunca insan öyle yorulur ki sokağa çıkmak hatırına bile gelmez, gece yabancıların saatidir. Ben, herkesin hayatını güçlkle kazandığı sıtmalı

---

⁸³ F. R. Atay, *Denizasırtı*, s. 3.

⁸⁴ F. R. Atay, a. g. e. , s. 10.

şehirdenim. Benim şehrimde kütüphaneler her vakit doludur; Darülfünun dershaneleri, müzeler, kiliseler de öyle.”⁸⁵ Görüldüğü gibi, Fransız yerlilerinin eğlenceye ayıracak vakitleri olmadığı gibi ilme ve dine vakit ayırdıklarını anlamaktayız. Ayrıca, başta Paris’in bir eğlence merkezi olduğunu söylemiştik. Yazarın, yukarıdaki gözleminden anlaşıldığı üzere bu eğlence merkezinden yararlanan Fransızlar değil şehirdeki yabancılardır. Falih Rıfkı Atay, “Fransızların gerçekte memleketlerinde yabancı sevmediklerine, fakat Fransa’nın her köşesinde bir yabancının kendi memleketinde bulamadığı hürriyeti bulduğuna”⁸⁶ değinir. Ona göre, Fransızlar soğukkanlı olmakla birlikte memleketlerine gelen yabancıları da rahatsız etmezler. Falih Rıfkı, “Lübnan’ın Fransız olduğu zaman Brezilya Lübnanlılarının Türk kalmakta ısrar ettiklerine”⁸⁷ dikkat çeker. Ayrıca yazar, Fransa’yı Amerika ve İngiltere ile karşılaştırır ve Fransa’nın sosyal yapısına değinir.

Yazar, “1921’de politika Fransa’da güzel bir eğlence, İtalya’da ise bir anarşi kundağıydı”⁸⁸ diyerek Fransa’nın İtalya’nın aksine politika konusunda sorun yaşamadığına vurgu yapar.

Falih Rıfkı Atay, “Fransa’da en eski şarap vatanseverlik ise, Türk milletinde en eski ve en derin sevginin kahramanlığa bağlılık olduğuna şüphe yoktur”⁸⁹ der.

Yazar, Fransa’nın güzel ve eğlenilecek bir yer olduğunu belirtirken, genellikle Fransa’yı İngiltere’yle karşılaştırarak Fransızların İngilizleşmeye çalıştığını belirtir. Ayrıca Londra’yla Paris’i karşılaştırır ve Paris’e Londra’dan geldiği için Paris’in havası pek hoşuna gitmez.

---

⁸⁵ F. R. Atay, a. g. e. , s. 13.

⁸⁶ F. R. Atay, a. g. e. , s. 16.

⁸⁷ F. R. Atay, a. g. e. , s. 86.

⁸⁸ F. R. Atay, *Moskova-Roma*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1932, s. 74.

⁸⁹ F. R. Atay, *Bizim Akdeniz*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1934, s. 12.

3.4.3 İtalya

Falih Rıfki Atay, 1921’de İtalya’nın savaşı kazanmasına rağmen, çok zayıf bir devlet olmasına değinir. Yazar, “Diktatorya” kelimesinin bizde ve Avrupa’da farklı manalara geldiğinden bahseder.

İtalya’daki ihtilâlin birçok şeyi nasıl etkilediğini Falih Rıfki Atay’ın şu karşılaştırmasından anlayabiliriz: “İngiltere’de 70 yaşında henüz genç olduğu gibi, Rusya ve İtalya’da 20 yaşında adam olunur.” Burada yazarın, İngiltere rahatlık içinde yaşarken, Rusya ve İtalya halkının ihtilal kargaşası içinde yaşayarak erken olgunlaştığı fikrinde olduğunu anlıyoruz. Yazar, Roma’nın bataklık ve bir sıtma ocağıyken, bu toprakların nasıl işlenebilir hale geldiğinden bahseder. İtalya’nın amacını ise, “İtalya, İtalyan ekmeği yiyecektir. Hicrete muhtaç olduğumuzu söylediğimiz zaman, İtalya’da işlenmemiş, boş toprak gösterilmeyecektir”⁹⁰ şeklinde belirtir.

Roma’nın kendini nasıl geliştirdiğini Falih Rıfki Atay’ın, “Şimdi yalnız bataklık kurutulmuş değildir. Burada Roma’nın yazlığı ve plajı olarak elli bin nüfuslu yeni bir şehir yapılmıştır. Mükemmel bir otomobil yolu Roma’yı Ostiya’ya bağlıyor... Ostiya’da artık liberal ve demokratik idarenin sivrisineği vızlamıyor”⁹¹ sözlerinden anlıyoruz. Falih Rıfki, Roma’nın 1921 Roma’sından farkını, “Roma’nın yeni mahallelerinde liberalizm ve demokrasiye ayları birçok şeyler görse de 1921 anarşisinden, fakirliğinden, gevezeliğinden, başıboşluğundan hiçbir eser görmedim”⁹² şeklinde anlatır. Yazar, İtalya’nın büyük değişimine, demokrasinin İtalya’da kalkmasından sonra oradaki olumlu etkilerine değinir. Demokrasinin kalkmasıyla birlikte İtalya gelişmiş, eski hâlinin olumsuzluklarını üzerinden atmıştır.

⁹⁰ F. R. Atay, *Moskova Roma*, s. 106.

⁹¹ F. R. Atay, a. g. e. , s. 106-107.

⁹² F. R. Atay, a. g. e. s. , 108-109.

Yazar, 1921 İtalya'sıyla, 1931 İtalya'sı arasındaki büyük ve olumlu gelişmeye dikkat çeker. Bunda faşizmin etkisi büyüktür. İtalya, Mussoloni ve faşizm sayesinde ayakta kalmış ve gelişmiştir. Falih Rıfki, İtalya'nın ihtilâlden önce bile Rusya'daki gibi hammaddesi olmadığına değinir. Fransa ve İtalya'yı toprak konusunda karşılaştıran yazar, bunların nüfusları arasında fazla fark olmadığına, fakat İtalya'da Fransa'ya göre çok az toprak sahibi olduğuna vurgu yapar. Faşistlerin İtalya'daki ziraatı da geliştirdiklerini söyler. Ona göre, "İtalya'yı bitiren disiplinsizlikti ve faşizm bir otorite doktriniydi."⁹³ Yazar, "Demokrasi buhranı yalnız İtalya'da, Rusya'da, Almanya'da, Lehistan'da değil, İngiltere ve Fransa'da da konuşulmaktadır"⁹⁴ diyerek demokrasiyi buhran olarak görür. Falih Rıfki Atay, demokrasi modeli için şu tanımlamada bulunur: "Ana prensiplere ilâh gibi tapmak, herkese söz, rey, karar hakkını kayıtsız şartsız vermek, kayıtsız şartsız ekseriyete boyun bükmeğdir."⁹⁵ Ona göre, "Demokrasi modeli, İtalya'da, Lehistan'da, Yugoslavya'da, Romanya'da bozulmuştur; Almanya'da her gün tehlikededir; İspanya'da yoktur; Amerika'da başka türdür."⁹⁶ Yazar, gelişmiş bir İtalya modeli çizerek, Türkiye'nin de bundan yararlanmasını ister.

Falih Rıfki Atay'ın, İtalya'yla ilgili olarak bahsettiği başka nokta İtalya'nın Brezilya'da bir İtalyan milleti topluluğu istemesidir. Yazar, "İtalya'da Milano şehri ne ise, Brezilya'da Saint Paul odur"⁹⁷ diyerek İtalya'nın Milano şehri ne kadar ünlüyse, Brezilya'nın da Saint Paul şehrinin o kadar ünlü olduğunu vurgular. Falih Rıfki, Saint Paul'de "İtalyan sanatının" neredeyse bütün yapılarda ön plânda

---

⁹³ Falih Rıfki Atay, *Faşist Roma-Kemalist Tiran-Kaybolmuş Makedonya*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1931, s. 12.

⁹⁴ F. R. Atay, a. g. e. , s. 36

⁹⁵ F. R. Atay, a. g. e. , s. 40.

⁹⁶ F. R. Atay, a. g. e. , s. 40.

⁹⁷ Falih Rıfki. Atay, *Denizaşırı*, s. 133.

olduğuna değinir. Yazardan, Brezilya'daki zanaatların büyük çoğunluğunun da İtalyanlarda olduğunu öğreniriz.

Falih Rıfkı Atay, "Londra, Roma'nın ambarlarından biriydi. İngilizler yalnız ticareti değil, denizi de Latinlerden öğrendiler"⁹⁸ diyerek Şimdi dünyanın gözdesi olan Londra'nın, bir zamanlar Roma'nın esareti altında olduğunu vurgular. Buradan da anlaşıldığı üzere, Roma, bugün Avrupa'nın başkenti diyebileceğimiz Londra'dan önce kendisini geliŐtirmiŐtir.

Sonuç olarak yazar, İtalya'nın zaman içerisinde büyük bir yol kat ederek geliştiğini bunda "demokrasinin" kalkmasının, yerine "faşizmin" gelmesinin önemli bir katkısı olduğunu düşünür. Türkiye'nin de İtalya'nın "ihtillci terbiye ve inkişaf" yöntemlerinden yaralanması gerektiğini, fakat kendine özgü yapısı da olması gerektiği inancındadır.

3.4.4 Belçika

Belçika'yı ilk defa "Büyük Harp" zamanı Belgrat'a geldiğinde tanıdığını söyleyen Falih Rıfkı Atay, "Büyük Harp tarihinde bu iki memleket adı, iki destan ismi gibi kalacaktır" görüŐüyle bu iki Şehrin Türk milleti için önemini vurgular. Yazar, "Onlar, kemiyetlerin riyaz üstünlüğü karşısında, hürriyet ve Şeref sancaklarını asla teslim etmeyen asil milletlerden olduklarını ispat ettiler. Kaleler, Şehirler ve ordular çiğnendi gitti. Fakat dava ayakta kaldı. Yaşamaya hak kazanan milletler, tarihin böyle büyük imtihanlarını verebilenlerdir"⁹⁹ Şeklindeki ifadeyle Belgrat ve Belçika'nın Türk milleti için gurur ve Şeref duyulacak yerler olduğunu anlatmaya çalışır.

⁹⁸ F. R. Atay, *Taymis Kıyıları*, s. 97.

⁹⁹ F. R. Atay, *Tuna Kıyıları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1938, s. 81-82.

Falih Rıfki Atay, Türkiye’de bir şirketin müdürü olan Belçikalı bir müdürden duyduklarını aktarır: “Biz Belçikalılar şehrimizde, kasabamızda, köyümüzde oturduk. Üç saat uzaktaki Paris’e ayak basmayan birçok Brükselli zengin aileler tanırım.”¹⁰⁰ Belçikalının anlattığı bu durum I. Dünya Savaşı’ndan önceki dönemi kapsamaktadır. Belçikalı, I. Dünya Savaşı’ndan önce kimsenin şehir dışına çıkmadığına, şehir dışındaki fabrikalarında müdüründen, işçisine kadar yabancı çalıştığını belirtir. “I. Dünya Savaşı’ndan sonra ise kimse zanaatımızı aramaya gelmedi. Hudutlarımızı aşır, rakipler arasında, ihracat pazarlarımızı bizzat bulmaya mecbur kaldık”¹⁰¹ diyerek Türkiye’de çok sayıda Belçikalı bulunmasının sebebini buna bağlar.

Falih Rıfki, diğer Avrupa ülkeleri gibi, Belçikalıların da, “İngiliz sanılmak kaygısında” olduğunu vurgular.

Yazar, burada genellikle Belçika’nın I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası durumunu hakkında değerlendirmelerde bulunur. I. Dünya Savaşı’ndan önce sınırları dışına çıkmayan, fabrikalarında yabancı müdür ve işçi çalışan bir Belçika, savaştan sonra ise, sınırlarını aşır ekonomisini güçlendirmeye çalışan bir Belçika görürüz.

3.4.5 İspanya-Portekiz

Falih Rıfki Atay, İspanya ve Portekiz başlığı altında bu iki şehirle ilgili düşündüklerine, gördüklerine yer vermiştir. Yazar, İspanya’nın Vigo körfezine geldiklerinde, Vigoluların, satış yapmak için güverteye getirdikleri, “Sollar, Kastaryetler, İspanyol pabuçları, yelpazeler, İspanya’yı düşündüğünüz vakit hatırıma gelen şeylerin, bahçelerden başka, hepsi var”¹⁰² diyerek İspanya’nın

---

¹⁰⁰ F. R. Atay, *Denizasırı*, s. 4.

¹⁰¹ F. R. Atay, a. g. e. , s. 4.

¹⁰² F. R. Atay, *Denizasırı*, s. 29.

kendisine has eşyalarına değinir. İspanya'nın da Türkiye gibi ağaçsız olmasına vurgu yapar.

Falih Rıfki Atay, “Güney Amerika'sının o büyük cumhuriyetlerini yapanla dün gördüğümüz İspanya ile bugün gördüğümüz Portekiz'den giden emsalsiz sergüzeşt adamlarıydı”¹⁰³ gözleminde bulunur. Yazar, Avrupalıların İspanyol ve Portekiz milletlerini küçümsediğine değinir.

Falih Rıfki Atay, Lizbon'la ilgili olarak; yol güzergâhında uğradıkları Lizbon'da gördüklerini ve hissettiklerini anlatır. Portekiz'in ağaç bakımından yoksun olmasını, Türkiye'ye benzetir. Lizbon'da eski yapıların azlığına, mimarinin güzelliğine değinir.

Falih Rıfki Atay'ın Lizbon şehri hakkında gördükleri ve düşündükleri pek olumlu şeyler değildir. Bunu, yazarın, “Sokaklardan uykusuz, tıraşsız ve acıklı bir halk dalgası geçiyor. Üç şey bana gezmekten ikrah verdi: Pislik, dilencilik ve idare-i ürfiye süngüsü!.. Tazyik ve anarşi havasının bir memlekete ne kadar zarar verebileceğini bir yabancı gibi bulduğum Lizbon'da bir iki saatlik kısa gezintinin üstümde bıraktığı tesirle ölçtüm”¹⁰⁴ sözlerinden anlıyoruz. Yazar, Portekiz'de hayatın çok da kolay olmadığını “Portekiz'de hayat nizamını süngüler tutuyor; devlet teşkilatı anarşi içinde; herkesin kulağı ihtilal kurşununun sesindedir”¹⁰⁵ diyerek açıklıyor. Ayrıca, Falih Rıfki, Portekiz'in “İngiltere'nin hükmü altında” olduğunu söyler.

Falih Rıfki Atay, Lizbon'da gördüklerinden sonra oradan bir an önce ayrılmalarına sevinir. Falih Rıfki, bir Türk aydını gözüyle Portekiz için şöyle bir

---

¹⁰³ F. R. Atay, a. g. e. , s. 34-35.

¹⁰⁴ F. R. Atay, a. g. e. , s. 33-34.

¹⁰⁵ F. R. Atay, a. g. e. , s. 34.

öneride bulunur: “Bedbaht memleket, şimdiye kadar kendi çocuklarını boğazlamak için sarf ettiği kurşun, gülle ve barut parası ile şimendiferlerini ve yollarını yapar ve bütün köylülerini okuturdu.”¹⁰⁶ Yazar, “Servet ve tebessüm masum bulundurmak için İsviçre bayrağına bürünen Portekizlinin kapısı önünden geçen bu süngü, idare-i ürfiye ve tedhiş süngüsü zihnimde Lizbon gezintisinin en kuvvetli hatırası olarak kaldı”¹⁰⁷ diyerek Portekiz’in bağımsızlığını bile elinde tutamadığına değinir. Yani, Lizbon şehri, Falih Rıfki’da iyi bir hava bırakmamıştır.

Görüldüğü gibi, İspanya ve Portekiz bir Avrupa devleti olsalar da pek gelişmeyen, itibar görmeyen yerler olarak görülür.

Falih Rıfki Atay’ın, gözlemleyip anlattığı Batı Avrupa şehirlerinde en çok üzerinde durduğu şehir İngiltere’dir. Yazar, hemen hemen bütün Avrupa şehirlerinin İngiltere’ye benzemeye çalıştığını belirtir. İngiltere’ye hayranlığını her fırsatta dile getirirken, İngiltere’yi yerdiği noktalar da olmuştur.

3.4.6 Rusya

Falih Rıfki Atay, Rusya’nın tarihi gelişimi ve nasıl yol izlediği üzerinde durmuştur. Ruslarla Türklerin komşuluğuna, her iki ülkenin de benzer imparatorluk geçmişine değinmiştir. Ona göre, iki ülkenin de maddi değerleri Avrupa’nın elindedir. Falih Rıfki, Rusya’yı “ilim, fen, sanat ocakları” gibi alanlarda “batı memleketleri” kadar ileri bulur. Ona göre, Rusya’nın elindeki servet işletilmemiştir, bu servet işletilirse, Asya’da ve Avrupa’da bir Amerika daha oluşabilir.

Falih Rıfki Atay, başta da değindiğimiz gibi Rusya’nın tekrar ayakta kalmak, güçlenmek için nasıl yol izlediğini gözlemlemiş ve Rusya’nın izlediği yolu takdir

---

¹⁰⁶ F. R. Atay, a. g. e. , s. 36.

¹⁰⁷ F. R. Atay, a. g. e. , s. 36.

etmiştir. Ona göre, “Türkler yalnız kendilerini düşünerek, Ruslar bütün insanlar için inkılâp yapmışlar”¹⁰⁸ dır. Falih Rıfki, Rusya’da yapılan inkılâpları takip edip öğrenmek Türk inkılâbı için faydalı olabilir” düşüncesindedir. Yazar, Türklerle Rusların birbirlerini çok iyi tanımaları gerektiğini ve uzun bir tanışıklığımız olan “bu komşu devletin gelişme hareketlerini takip etmemenin Türkler için suç olacağını” söyler. Ona göre, “Türk yığınlarının terbiyesi için Moskova’nın yığın terbiyesi metotları”¹⁰⁹ takip edilip incelenmelidir.

İhtilâlden sonra, beş yıllık plânın yeni uygulanmaya başladığı zamanlarda Rusya’da caddelerin bozuk, halkın üst baş düşüklüğünden bahseden Falih Rıfki Atay, kalkınmak için tasarruf yapıldığına değinir. Ona göre, halk bu beş yıllık kalkınmada devlete yardımcı olmuş ve kısıtlamalara baş kaldırmamıştır. Plân için Moskova’nın ilk olarak; “kapitalizmin bütün müesseselerini” kaldırdığını belirten yazar, Rusya’da iki büyük tehlikeden bahseder. Bunlar, “Rusya’daki geri insan, Rusya dışındaki düşman âlem”dir. Ona göre, bu sorunlar hallolmadıkça Rusya’nın gelişmesi çok zordur ve bu gelişmenin önündeki bir başka engel de Avrupa ve Amerika’nın Rusya’nın gelişmesine karşı olmalarıdır. Avrupalılar bu plânın olumlu netileneceğini hiç tahmin etmemişlerdir. Rusya’nın önündeki sorunlardan biri de “halkın az yetişmiş” olması olarak görülmektedir. Bunun için ilk olarak, halk radyo, sinema, gazete, tiyatro gibi sosyal-kültürel faaliyetlerle eğitime çalışılmıştır.

1930 ve 1932 Rusya’sını karşılaştıran Falih Rıfki Atay, kısa zamanda ne kadar çok gelişme kaydedildiğini belirtir. 1930’larda Rusya o kadar kötü haldedir ki Rusya’ya gelenler fotoğraf çekip memleketlerine götürüp göstermesinler diye fotoğraf makinesi sokmanın dahi yasak olduğunu söyleyen yazar, 1932’de bu

---

¹⁰⁸ F. R. Atay, *Yeni Rusya*, Hâkimiyet-i Milliye, Ankara 1931, s. 10.

¹⁰⁹ F. R. Atay, *Moskova-Roma*, 1932, s. 5.

yasağın kalktığını, Rusya'nın geliştiğini belirtir. Plânın sonuçları olumludur ve Falih Rıfkı'ya göre artık Rusya Amerika gibi gelişmiş hatta Amerika'dan da üstün konuma gelmiştir. Falih Rıfkı Atay, Rusya'nın her bakımdan geliştiği ve daha da gelişeceği düşüncesindedir.

Yazar, kalkınmanın başarılmasının en önemli nedenlerinden birini de; “nefis sanatlar, kitaplar, gazeteler, sokak yazıları, sinema, radyo, fotoğraf, ders ve her şeyden istifade ederek halka 1932'yi kurtuluş senesi olarak tanıtmaları”¹¹⁰ olarak açıklar. Özellikle halkın azminden etkilenen Falih Rıfkı Atay, halkın burada önemli rol oynadığına değinmiş olur. Ona göre, herkes Rusya'nın başarılı olup olmayacağını beklerken, Avrupa Rusya'nın bu kalkınma plânını hiç ciddiye almamış, halkın bu kadar kısıtlamaya dayanamayacağını düşünmüştür.

Rusya'nın dışarıdan görüldüğü gibi olmadığına değinen Falih Rıfkı Atay, “Gazete dedikoduları ile beslenen bir kimse, Rusya'yı düşündüğü zaman, fikirsiz ve şuursuz kalabalığın iş başında olduğunu zanneder. Hareket ve ihtilâl, nazlı sanatın ve ürkek ilmin zıttı gibi görünür. Hakikat bu değildir. Rus ihtilâlcileri bu medeniyetin fikir adamlarıydı”¹¹¹ görüşlerini belirtir. Yazar, Moskova'daki kötü alışkanlıkların da yerini kütüphane ve tiyatro gibi güzel alışkanlıklara bıraktığını söyler. Rusya'da tiyatro alışkanlığının çok eskiden beri olduğunu ve en önemli kültürel faaliyetlerden biri olduğunu vurgular. Rusya'daki dinsizliğe de değinen Falih Rıfkı, Rusların dinsiz olmasının sebebini de; “Rus Ortodoksluğunun Rusya'ya ıstırap çektirmesine”¹¹² bağlar.

Falih Rıfkı Atay, Rusya'nın beş senelik kalkınma metotlarını ve halkın bütün kısıtlamalara rağmen üstün azmini takdir eder. Ona göre, bunda gazete, tiyatro, güzel

---

¹¹⁰ F. R. Atay, *Yeni Rusya*, 1931, s. 25.

¹¹¹ F. R. Atay, a. g. e. , s. 37.

¹¹² F. R. Atay, a. g. e. , s. 135.

sanatlar, kütüphane gibi sosyal unsurların da önemi büyüktür. Yazar, Rusya'dan bizimde ders almamız gerektiğini düşünür ve bunu bir an önce uygulamaya koyma yolunda adımlar atılması gerektiğini belirtir.

3.4.7 Sırbistan

Falih Rıfki Atay, Sırbistan'la ilgili, Sırbistan'ın tarihinden, nasıl kurulduğundan, Osmanlılarla bir ara savaş halindeyken; daha sonra İslam dinine ve Osmanlı kültürüne geçmelerinden bahseder.

Sırbistan'ın başkenti Belgrat, Osmanlılar için çok önemli bir yer teşkil eder. Osmanlı devletinin Sırbistan için yaptığı savaşlara yer verilir. Falih Rıfki Atay, Belgrat'ın Avusturya tarafından tekrar alınması üzerine üzüntüsünü belirtir. Çünkü Belgrat Osmanlı tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Belgrat'ın tarihi gelişiminden bahseden Falih Rıfki, Belgrat'ın bir zamanlar köy, kasabayken daha sonraları Yugoslavya'nın gurur abidesi olduğunun altını çizer. Yazar, Belgrat'ta yaşadığı huzur, güven ve sıcaklık sayesinde kendini Türkiye'de zanneder. Falih Rıfki'nin Belgrat'ın gelişmiş yapısı hoşuna gider.

3.4.8 Makedonya

Falih Rıfki Atay, Balkanların bir diğer şehri Makedonya'dan bahsederken, üzüntüsünü gizleyemez. Bunu yazarın, "Makedonya, Osmanlı saltanatının korkunç kelimesi ve acı hatırası"¹¹³ demesinden daha iyi anlıyoruz.

Makedonya'da gördüğü bir Bulgar köyü ve bu köyün bir Rum papazının yönetimine verilmesi, Falih Rıfki Atay'a bir an önce oradan uzaklaştırma hissi verir.

---

¹¹³ F. R. Atay, *Faşist Roma-Kemalist Tiran-Kaybolmuş Makedonya*, s. 62.

Yazar, Makedonya'nın hiçbir yerinde aradığı huzuru bulamaz ve oradan gitmek ister. Çünkü daha fazla hayal kırıklığı ve üzüntü yaşamak istemez.

Bilindiği gibi, Osmanlı-Türk tarihinin beşiği olan Makedonya altı yüz yıla yakın Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Balkan Savaşından sonra Makedonya Osmanlı hâkimiyetinden çıkınca oradaki Türk ve Müslümanlar Anadolu'ya göç etmişlerdir. Fakat Makedonya'da hâlâ Türk ve Müslüman kesim yaşamaktadır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Makedonya, tarihimizde çok özel bir yere sahiptir. O kadar uzun bir süre Makedonya'da hâkimiyet kurup, daha sonra buranın elden çıkması Falih Rıfki Atay'ı bir hayli üzmüştür.

3.4.9 Yugoslavya

Falih Rıfki Atay, Yugoslavya'yla ilgili olarak; Yugoslavya'nın kuruluşuna, tarihine ve gelişimine değinir. Yugoslavya, “Slovenler, Hırvatlar, Boşnaklar ve Sırp” ın birleşmesiyle oluşan bir devlettir. Yugoslavya'yı oluşturan bu devletler daha sonra bağımsızlıklarına kavuşmuşlar, kendi devletlerini kurmuşlardır.

Falih Rıfki'ya göre, Yugoslavya “vahdet buhranı” içindedir. Yazar, bunun sebebini; Hıristiyanlıktan kaynaklanan kültür ve din ayrılığına bağlar. Yugoslavya geçmişten beri farklı etnik grupları ve dinleri bünyesinde taşır. Falih Rıfki Atay, Yugoslavya'nın etnik bakımdan birlik içinde olması gerektiğine vurgu yapar.

Yugoslavya'da yeni bir “rejim” uygulanmıştır. Falih Rıfki Atay'da bu, yeni rejim ve terbiye sistemine dikkat çekerek bizimde bundan yararlanmamız gerektiğini düşünür. Yazar, Türklerin, Yugoslavya'nın “istikrar mücadelesini” takip ettiğini “yeni rejimin başarılarını da sevinçle karşıladığını” söyleyerek, Yugoslavya'nın gelişiminin bizim içinde mutluluk olduğunu söyler. Falih Rıfki Atay, “Biz hakikaten Yugoslavya'nın kuvvetini ve birliğini istiyoruz. Balkanların ehemmiyeti varsa,

Yugoslavya'nın sükûn ve emniyeti bizim başlıca isteklerimiz arasında"¹¹⁴ dır diyerek, Yugoslavya'nın karşısında değil yanında olduğumuza vurgu yapar.

3.4.10 Hırvatistan-Slovenya

Falih Rıfki Atay, Hırvatistan'ın başkenti Zagreb'den bahsederken, Zagreb'in büyüdüğüne ve halkın gelişmişliğine değinir. Hırvatistan bugün de gelişmiş yapısı, turistik açıdan uğrak bir yer olması, eğitim, ekonomi yapısının iyi olması ve yüksek hayat standartlarıyla dikkat çeker.

Falih Rıfki Atay, Slovenya'nın başkenti Lubliyanaya'yla ilgili olarak da, Belgrat ve Zagreb gibi Lubliyananın da nüfusunu genişlettiğine değinir. Yazarın, Lubliyananın ormanlık olması ve zamanla gelişmiş yapısı hoşuna gider. Falih Rıfki, Lubliyanayı "ormanlar içinde neşeli ve mesut bir şehir!" diye nitelendirir. Görüldüğü üzere, tabiat güzelliği, yeşillik hasreti yazarın gezip gördüğü, anlattığı birçok şehirde ön plâna çıktığı gibi Lubliyanada da ilgisini çeken ve hoşuna giden bir durum olmuştur.

3.4.11 Arnavutluk

Falih Rıfki Atay, Arnavutluk'un, etrafını çeviren Yugoslavya, Yunanistan ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinin içinde, nüfusunun en küçük olduğunu belirtir. Tiran merkezine geldiklerinde, Tiran'ın kısa zaman içinde gelişmesinden bahseden yazar, Tiran'da konuşma dili olarak, büyük çoğunluğun Türkçe konuştuğuna değinir. Bilindiği üzere, Osmanlılar Arnavutluk'u da, diğer Balkan ülkeleri gibi uzun süre idaresi altında tutmuş, orada yaşayan halk da İslamiyet ve Türkçeyi benimsemiştir. Fakat daha sonra başka milletlerin idaresi altına girmişlerdir.

---

¹¹⁴ F. R. Atay, *Tuna Kıyıları*, s. 82.

Falih Rıfki Atay, Tiran’da gelişmek için batılı unsurların örnek alındığını, söyler: “Şapka ve medeni kanun Arnavutluk’un kasabalar görünüşünü Türkiye şehir ve kasabaları gibi değiştirmiştir.” Burada Arnavutluk’un gelişim ve değişim çizgisini bize kısaca özetleyen yazar, Arnavutluk’un Türkiye gibi değiştiğini ve değişiminde önemli bir katkının da Türkiye olduğunu belirtir.

3.4.12 Polonya-Avusturya

Falih Rıfki Atay, kısaca, Polonya’nın başkenti Varşova ve Avusturya’nın başkenti Viyana’dan bahsetmiştir. “Rusya’nın heyecanlı inşa havasından sonra, somurtmuş Varşova ve artık yüzü gülmeyen Viyana, insanın kalbine bir şüphe ateşi sokuyor: Nereye gidiyoruz?”¹¹⁵ Yazar, Rusya’nın gelişmeye yönelik adımlarını görünce, Varşova ve Viyana’nın gelişmemiş yapısı onu telaşlandırır.

3.4.13 Macaristan

Falih Rıfki Atay, kısaca, Macaristan’dan da bahseder. Yazar, Macaristan’ın başkenti Budapeşte’yle ilgili olarak; “Bir sabah Budapeşte’de uyandığım zaman kurumlanmış fabrika kaldırımları görmüş ve nemli bir is kokusu duymuştum. Uzun müddet Avrupa burnumda böyle bir koku olarak kaldı”¹¹⁶ diyerek, Budapeşte’nin üzerinde nasıl bir his uyandırdığını belirtir. Anlaşıldığı üzere, Macaristan, yazarın üzerinde Avrupa’ya duyduğu, hissettiği izlenimi bir süre olumsuz olarak değiştirmiştir.

3.4.14 Yunanistan

Falih Rıfki Atay, Londra’dan dönüşte uğradığı Yunanistan’ın üzerinde bıraktığı izlenimi, “Eğer Dover’de uyuyup Pire’de uyanırsanız, lügâtinizden doğu

---

¹¹⁵ F. R. Atay, *Yeni Rusya*, s. 170.

¹¹⁶ F. R. Atay, *Taymis Kıyıları*, s. 96.

kelimesini silerek, yerine aydınlık kelimesi koyarsınız. Işıktan gözbebeği uyuşuyor... Londra'nın "Ah, biraz güneş!" hasreti yerine, daha şimdiden: 'Ah, biraz ağaç!' hasreti yerleşiyor... Sanki Avrupa kıyılarına değil, karşıya, Afrika'ya yanaşıyorduk"¹¹⁷ şeklinde belirtir. Yazar, Londra'dan sonra Yunanistan'ı gözünde tabiat olarak yeşillikten yoksun görür. Daha önce de belirttiğimiz gibi, yazarın yeşillik tutkusu burada da ortaya çıkıyor. Fakat burada Falih Rıfki'nin, bunu niçin söylediğini tam olarak kestiremeyiz. Çünkü Yunanistan'ın tabiatı güzel ve yeşilliktir. Belki de yazar, çok sevdiği Londra'dan dönünce nereyi görse böyle bir hisse kapılacaktı.

Falih Rıfki Atay, Balkan ülkelerini anlatırken bazen hüzünlenir, çünkü oralarda Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük izleri vardır. Özellikle, Makedonya onda derin bir hüzün yaratır. Fakat yazarın bu ülkelerde gördüğü değişim ve gelişim hoşuna gider.

---

¹¹⁷ F. R. Atay, a. g. e. , s. 108.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, Falih Rıfkı Atay'ın gezi yazılarında Avrupa izlenimlerini belirlemeye çalıştık. Yazarın, külliyatında yer alan on ayrı gezi kitabından hareketle yaptığımız bu araştırmada, Avrupa'daki gözlemlerini ve Avrupa'ya bakış açısını inceledik. İncelememizde öncelikle, Falih Rıfkı Atay'ın gezi kitaplarına konu olan, gittiği Avrupa ülkelerinin listesini çıkardık. Ayrıca, konumuzun bütünlüğünü korumak amacıyla yazarın, Amerika'ya, Brezilya'ya ve Hindistan'a yaptığı gezi gözlemlerine de yer verdik.

Falih Rıfkı Atay'ın, Faşist Roma, Yeni Rusya, Moskova-Roma gibi gezi kitaplarında konu edilen Avrupa ülkeleri, daha çok devlet rejimleri, uyguladıkları politika, ekonomik kalkınma plânları bakımından tanıtılır. Bundaki amaç bu ülkelerin, bu konularda, Türkiye için örnek olacağının düşünülmesidir. Yazarın Denizaşırı kitabında Kuzey Amerika, Türkiye için örnek ülke görülür. Bu kitapta Avrupa önemszenmez, Kuzey Amerika ise yüceltilir. Hatta Avrupa, Türkiye'nin gelişmesinin önündeki engel olarak yansıtılır. Söz konusu, bu dört kitapta, Türkiye'nin Avrupa ve Amerika'yı, nasıl ve hangi konularda izlemesi gerektiği vurgulanır. Yazarın, gezi kitaplarında Avrupa'nın olumlu özelliklerinin yanında olumsuz görülen özellikleri de verilir. Avrupa'nın Türkiye için bir yol gösterici oluşu ileri sürülür. Çalışmamızda özellikle, Faşist Roma, Yeni Rusya, Moskova-Roma kitaplarında çerçevesi çizilen Avrupa ülkelerinin, mekân özelliklerinden çok Türk inkilâbı için örnek alınacak yönlerinin neler olduğunu tespit ettik.

İngiltere ve başkenti Londra, üzerinde en çok durulan, bilgi verilen, hayranlık duyulan yer olarak karşımıza çıkar. Denizaşırı, Bizim Akdeniz, Taymis Kıyıları,

Hind, Yolcu Defteri ve Gezerek Gördüklerim olmak üzere altı kitapta İngiltere'den bahsedilir. Bunların içinde en fazla, adından da anlaşılacağı gibi, Taymis Kıyıları'nda İngiltere ve İngilizler için birçok gözlem bulunur. Bu gözlemlerde İngiltere'nin kültüründen, ekonomisinden, tarihinden, dilinden ayrıntılı olarak bahsedilir. Yazarın, İngiltere hakkında yazdıkları çoğunlukla olumludur. Yazarın, bize aktardığı notlara göre, İngilizlerin soğukkanlılığı, tuhafıkları ve II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'de yapılan kısıtlamalar nedeniyle düşen yaşayış tarzları dışında olumsuz nokta yoktur. Öte yandan, yazarın, İngiltere'ye hayranlığı hem gezi kitaplarının geneline yayılır, hem de İngiltere hakkında bilgilendirmeleri diğer Avrupa ülkelerine göre, daha da ön plâna çıkarılır.

Falih Rıfki Atay'ın, gezi kitaplarında Fransa ve Paris, İngiltere'den sonra üzerinde uzun durulan yerdir. Yazar, öncelikle bu ülkede yaşamın nasıl olduğundan, hayatın nasıl anlaşılacağından bahseder. Paris'i eğlence hayatının merkezi olarak görür. Hatta İngiltere'de hayatın evde, Fransa'da ise sokakta tadılabileceği yansıtılır. Karşılaştırmalar, yazarın gezi kitaplarının genelinde yer alır. Londra'nın plân ve çevre bakımından ileri seviyede olması nedeniyle Londra ve İstanbul birbirine benzetilirken; İstanbul'la bu ülke arasındaki bağlantılar kurulur. Yine, İngiltere ve Yunanistan karşılaştırmasında, Yunanistan ağaçlandırma bakımından çok yoksun görülür. İspanya ve Portekiz de Türkiye gibi ağaçlandırma bakımından geri yerler olarak yansıtılır. Daha sonra, İstanbul'la Rio de Janerio arasındaki benzerlik ve farklılıklar verilir. Hindistan'daki Agra sarayının bazı bölümleri, bizim Topkapı sarayına benzetilirken; Kalküta ve Bombay şehirleri Avrupa'ya benzetilir. Londra'daki City'le Newyork'taki Wall Strett'in heybetliliği karşılaştırılır.

Falih Rıfki Atay'ın gezi izlenimlerinde, genelde Avrupa ülkelerinin İngilizleşmeye çalıştığı ve İngilizcenin her yerde geçerli olduğu belirtilir. Yazarın,

gözlemlerinin çoğunda Londra hayranlığı hâkimdir. Yazarın, bu hayranlığı gezi kitaplarının geneline “batı” hayranlığı olarak yayılır.

Öte yandan, Belgrat ve Belçika'nın Büyük Harp döneminde gurur duyulacak memleketler olduğu hissi verilerek; Belgrat'ın Avrupalı bir görünüm kazandığı vurgulanır. İspanya ve Portekiz ülkeleri hakkında olumlu bir portre çizilmez. Portekiz'in başkenti Lizbon'un, sadece mimarî yapısının güzelliği dışında, orada hayatın hiç de kolay olmadığı belirtilir.

Falih Rıfki Atay'ın gezi kitaplarında, Doğu Avrupa ülkelerinin gittikçe gelişmiş bir yapıya dönüşmesi olumlu bir izlenim olarak gösterilir. Ancak, Polonya ve Avusturya Rusya'yla karşılaştırılarak Rusya'nın bu ülkelerden daha gelişmiş olduğunun altı çizilir.

Görüldüğü üzere, Batı Avrupa ülkeleri Falih Rıfki Atay'ın gezi kitaplarında öncelikli bir yer kapsar.

Yazarın özellikle, Faşist Roma, Denizaşırı, Yeni Rusya, Moskova-Roma adlı gezi kitaplarında daha çok Avrupa ülkelerinden, Türkiye için bir yönetim alıp geliştirmesi üzerinde durulur. Bu ülkelerden de özellikle, İtalya, Sovyet Rusya ve Yugoslavya'nın yeni rejim ve terbiye sistemi uygun görülür. Yazarın diğer gezi kitaplarında ise, gözlemlenen Avrupa ülkelerinin, bu amaçtan ziyade mekân, yaşayış tarzı, kültür, tarih gibi önemli ve görülmeye değer yerleri yansıtılır. İngiltere'yi anlatan *Taymis Kıyıları*'nda da hem İngiliz terbiye sistemi övülür, Türkiye için örnek olabileceği sezdirilir, hem de İngiltere'nin mekân özellikleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilir.

KAYNAKÇA

Atay, Falih Rıfki (1934). *Bizim Akdeniz*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.

_____ (1938). *Deniz Aşırı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

_____ (1998). *Eski Saat*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

_____ (1931). *Faşist Roma-Kemalist Tiran-Kaybolmuş Makedonya*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.

_____ (1970). *Gezerek Gördüklerim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

_____ (1944). *Hind*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul.

_____ (1932). *Moskova-Roma*, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul.

_____ (1970). *Taymis Kıyıları*, Baha Matbaası, İstanbul.

_____ (1938). *Tuna Kıyıları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

_____ (1931). *Yeni Rusya*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.

_____ (1946). *Yolcu Defteri*, Ulus Basımevi, Ankara.

_____ (1998). *Zeytindağı*, Cumhuriyet Kitaplığı, İstanbul.

Ana Britannica (1986). Ana Yayıncılık, C. II, İstanbul.

Arseven, Celâl Esat (2008). *Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları*, (Haz. N. Ahmet Özalp). Kitabevi Yayınevi, İstanbul.

Asiltürk, Baki (2009), “Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler”, Turkish Studies, Volume 4/1-I, Winter.

Aydın, Ertuğrul (2010). “*Developing Multiculturalism and Strategies for Coexistence in a Global World*”, European Turks, Volume II, (Ed. İsmail Aydoğan-A. Faruk Yaylacı), Printed by Erciyes University.

_____ (2006). “Lefkoşa’dan Londra’ya”, Ada, nr. 6, Kış.

_____ (2011). *Trabzon’un B Kapısı Kalkınma*, Heyamola Yayınları, İstanbul.

Banarlı, Nihat Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, C. II, İstanbul.

Causa, Honoris-Atalay, İbrahim (2007). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, İzmir.

Cenab, Şahabeddin (2005). *Hac Yolunda*, (Haz. Nurullah Şenol), İstanbul.

Dinç, Cengiz (2011). “Avrupa Kimliği: Çatışan Perspektifler, Güncel Değerlendirmeler ve Endişeler”, Akademik Bakış, C. V, nr. 9, Kış.

Duman, M. Zeki (2005). “Avrupa Birliği Kimliği ve Türkiye’nin Birliğe Katılımının Yaratacağı Jeopolitik Boyutlar”, Sosyo-Ekonomi, nr. 1, Ocak-Haziran.

Işık, İhsan (2004). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, C. I, Ankara.

İslâm Ansiklopedisi (1991). Âşık Ömer-Bâlâ Külliyesi, C. IV, İstanbul.

Goff, Jacques Le (1997). *Gençlere Avrupa Tarihi*, Çev. Alp Tümertekin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Görsel Yayınlar Ansiklopedisi (1983). İstanbul.

Güner, İbrahim-Ertürk, Mustafa (2005). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara.

Karaalioğlu, Seyit Kemal (1978). *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Yelken Basımevi, İstanbul.

_____ (1972). *Sözlü/Yazılı Kompozisyon ve Yazmak Sanatı*, İnkilâp ve Aka Kitabevi, İstanbul.

Koray, Meryem (2002). *Avrupa Toplum Modeli (Nereden Nereye?)*, Tüses Yayınları, İstanbul.

Kurdakul, Şükran (1999). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İnkilâp Yayınları, İstanbul.

Maden, Sedat (2008). “Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, nr. 37, Erzurum.

Ortaylı, İlber (2007). *Avrupa ve Biz*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Özdemir, Haluk (2007). “Ulusal Dış Politikalar ve Jeostrateji Bağlamında ‘Avrupa’nın Anlamı, Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. VII, nr. 1, Güz.

Özdemir, Zafer (2008). *Servet-i Fünun Dergisinde Seyahat Yazıları (1891-1901)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özkırımlı, Attila (2004). *(Ansiklopedik) Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1982). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (2001). Yapı Kredi Yayınları, C. I, İstanbul.

Türk Ansiklopedisi (1968). Milli Eğitim Basımevi, C. IV, İstanbul.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1977). Dergâh Yayınları, C. I, İstanbul.

Şirin, Funda Selçuk (2009). *Falih Rıfka Atay (1893-1950)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Yaşın, Mehmet (2006). "Gezmenin Edebiyatı", Atlas, nr. 157, Nisan.

Yılmaz, Hakan (2005). *Avrupa Haritasında Türkiye*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Yiğit, Ali (2000). Avrupa'nın Sınırları ve Türkiye'nin Avrupa'ya Göre Konumu, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. X, nr. 2, Elazığ.